

VYDÁVÁ ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
VE SPOLUPRÁCI
S NADACÍ JIŘÍHO Z PODĚBRAD
PRO EVROPSKOU SPOLUPRÁCI

ZÁSTUPCE ŠÉFREDAKTORA
PETR MICHÁLEK
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MARIE VORLOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 02/51 108 107; fax: 02/51 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 23,50 Kč. Předplatné na rok činí 234 Kč, pro studenty a důchodce 194 Kč, ve Slovenské republice 427,40 Sk.

Tiskne MIDAN TATRY, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8, 038 61 Vrútky.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje MIDAN TATRY, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8, 038 61 Vrútky, tel.: 00421842/4281538, fax: 00421842/4281696. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.czechia.com/iir

Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č. j. NP 2890/1994 ze dne 6. 12. 1994. Podávání tlačevoiny povolené SsRP Banská Bystrica č. j. OPČ-3215/B-96 zo dňa 12. 9. 1996.

ISSN 0543-7962

F 5210

INDEX 469

OBSAH 10/2000 ROČNÍK XXIV

STR.

SVĚTOZOR	2
AMERICKÝ VOLEBNÍ RÉBUS / -kš-	3
USA PŘED VOLBAMI	
ZAHRA NIČNÍ POLITIKA PŘÍŠTÍ AMERICKÉ ADMINISTRATIVY / Radek Khol	4
NOVÝ POŘÁDEK NA ZADNÍM DVORKU USA: LATINSKÁ AMERIKA SE HLÁSÍ O SLOVO / Martin Ehl	6
ZMĚNÍ SE V USA PO VOLBÁCH HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA? / Miroslav Prchal	8
EKONOMICKÝ OBZOR	
SPOLUPRÁCE SPOJENÝCH STÁTŮ A EVROPSKÉ UNIE Z HLEDISKA EKONOMICKÝCH VZTAHŮ / Jiřka Zárubová	10
EVROPSKÁ UNIE	
ÚČAST SPOLKOVÉHO SNĚMU NA ZÁLEŽITOSTECH EVROPSKÉ UNIE / Reinhard Stuth	12
VSTUPNÍ ROZHOVORY MEZI ČESKOU REPUBLIKOU A EVROPSKOU UNIÍ: ČAS POLITICKÝCH ROZHODNUTÍ / Ivana Witzová	15
SERIÁL	
JAPONSKÝ ORGANIZOVANÝ ZLOČIN / Miroslav Nožina	17
VOLNÁ TRIBUNA	
VEDENÍ PREZIDENTSKÉ VOLEBNÍ KAMPANĚ VE SPOJENÝCH STÁTECH: STRATEGIE A KRIZOVÝ MANAGEMENT / René Skuček	18
DESET TEŽÍ K TÉMATU DEMOKRACIE A EVROPA / Denis MacShane	20
KAUZA GABČÍKOVO-NAGYMAROS DNES / Darina Hrabovská	22
JAPONSKO: NOVÉ TRENDY V JADERNÉ ENERGETICE A JEJICH MEZINÁRODNÍ ASPEKT / Jan Levora	24
JEŠTĚ K VÁLCE A MEZINÁRODNÍMU PRÁVU / Štěpánka Zemanová	26
RECENZE	
MY-LIDÉ. ROLE SPOJENÝCH NÁRODŮ V 21. STOLETÍ / Pavla Kortusová	28
NĚMCI, POLÁCI A ČEŠI: ŠANCE USMÍŘENÍ / Ivona Řezanková	29
POLITIKA V CHILE / Mesfin Gedlu	30
PLOD CÍLEVĚDOMÉ PRÁCE / Alexandr Ort	31

V PŘÍŠTÍM ČÍSLE MP

(které má vyjít do 30. 11. 2000)

► *Středomořské partnerství pět let po barcelonské konferenci* ► *Česko-arabské vztahy* ► *Perspektivy blízkovýchodního mírového procesu* ► *Aspekty česko-arabského obchodu* ► *Proměny evropského zbrojního průmyslu* ► *Putin a ruská armáda: rok poté* ► *Závěry zasedání MMF v Praze* ►

1. – americký prezident Bill Clinton při vystoupení na Georgetownské univerzitě ve Washingtonu oznámil, že ponechá poslední slovo o zahájení realizace systému národní raketové obrany svému nástupci.

1. – zveřejněn výnos ruského ministerstva spojů, který umožňuje odposlech telefonních hovorů, čtení internetové pošty a monitorování pohybu uživatelů mobilních telefonů.

2. – dvanáct jihoamerických prezidentů na závěr dvoudenního summitu, který se nesl ve znamení snah o hospodářské sjednocení oblastí, upevnění demokracie a obav z americké vojenské přítomnosti, podepsalo Deklaraci Brasílii. Summit rozhodl, že jihoamerický trh má být ustaven k začátku roku 2002.

3. – německý spolkový kancléř Gerhard Schröder na slavnostním shromáždění Svazu vyhnanců v Berlíně zdůraznil, že německá vláda nebude vznášet vůči České republice žádné majetkové požadavky odsunutých Němců.

3. – ruský prezident Vladimir Putin zahájil třídenní návštěvu Japonska. Uzavření mírové smlouvy mezi Ruskem a Japonskem se kvůli přetrvávajícím neshodám kolem Kurilů opět odložilo, a to na konec letošního roku.

5. – slovenský prezident Rudolf Schuster vyhlásil na 11. listopad referendum o předčasných volbách.

5. – po rozhovorech zástupců českého a rakouského ministerstva zahraničí ve Vídni bylo oznámeno, že Rakousko vyplatí 1,3 miliardy korun nuceně nasazeným Čechům.

6. – v New Yorku byl zahájen „summit tisíciletí“ za účasti šéfů států a vlád více než 150 zemí. Přítomní státníci zde vyjádřili svou vizi světa 21. století. Prezident USA Bill Clinton vyzval k vymýcení konfliktů a k finanční reformě OSN.

6. – Rada bezpečnosti OSN za účasti nejvyšších představitelů členských států přijala rezoluci k zefektivnění mírových operací OSN, aby „oslovily základní příčiny konfliktů včetně jejich ekonomické a sociální dimenze“.

7. – Evropský parlament schválil nezávaznou rezoluci vyzývající Českou republiku, aby první blok Jaderné elektrárny Temelín nebyl napojen na síť, dokud neproběhne odpovídající procedury zkoumající dopad na životní prostředí v souladu se standardy přijatými vnitřně EU.

8. – Evropskou unii pověřená „trojice moudrých“ doporučila ve svém hodnocení situace v Rakousku zrušit sankce, které proti Vídni v únoru uvalily členské země Unie kvůli vstupu nacionalistické

strany Svobodných do vlády.

8. – zahájena mise raketoplánu Atlantis k Mezinárodní kosmické stanici ISS. Poté, co bylo do stanice přeloženo 2,7 tuny potravin, ošacení a technických prostředků, se 18. září raketoplán odpojil a 20. září přistál na Zemi.

10. – ministři ropného hospodářství zemí OPEC ustoupili celosvětovému tlaku a dohodli se na zvýšení produkce ropy o 800 000 barelů denně, tj. více než o tři procenta.

10. – palestinské vedení oznámilo, že vyhlášení samostatného palestinského státu odkládá o dva měsíce.

12. – EU zrušila politické sankce vyhlášené v únoru proti Rakousku kvůli účasti nacionalistické strany Svobodných ve vládě.

13. – předseda čínské vlády Li Pcheng jednal v Moskvě s ruským prezidentem Vladimírem Putinem. Obě strany potvrdily zájem dosáhnout co nejtěsnější spolupráce v politické, ekonomické a vojenskotechnické oblasti. Zdůraznili zejména potřebu spojenectví na mezinárodněpolitické scéně. Připravovali rovněž Smlouvu o přátelství a spolupráci, která má být podepsána příští rok.

14. – výroční zpráva Organizace OSN pro výživu a zemědělství uvedla, že přes 800 milionů obyvatel světa, tj. 13 procent obyvatelstva, trpí neustálým hladem a podvýživou.

15. – čechští velitelé Šamil Basajev a Chatáb nabídli na internetu dva miliony dolarů za hlavu ruského prezidenta Vladimíra Putina. V dokumentu je jmenováno 21 osob, jejichž hlava je ceněna na milion dolarů, mj. i bývalý prezident Boris Jelcin.

16. – filipínské vojáky zahájili na ostrově Jolo útok na základny muslimských povstalců, kteří v té době zadržovali ještě 22 rukojmích. Dva z nich, francouzští novináři, 20. září povstalcům utekli.

16. – španělská policie zneškodnila v městě Hernani baterii osmi granátometů se založenou municí připravených k atentátu na krále Juana Carlose a španělského a německého premiéra.

16. – peruánský prezident Alberto Fujimori vypsál nové všeobecné volby a oznámil, že již nebude kandidovat na funkci prezidenta. Důvodem byl korupční skandál, který vypukl 15. září, když televize odvysílala záznam, na němž prezidentův spolupracovník, šéf Národní výzvědné služby Vladimir Montesinos předává opozičnímu poslanci Albertu Kourimu balíček s bankovkami, aby koupil jeho hlas. Montesinos byl krátce nato zatčen.

16. – český ministr zahraničí Jan Kavan v projevu na Valném shromáždění OSN navrhl rozšíření Rady bezpečnosti OSN o pět nových stálých členů a několik nestálých členů. Ke stálým členům

by podle něho měly patřit Německo a Japonsko a tři země zastupující Latinskou Ameriku, Asii a Afriku. Mezi nestálými členy by měli být vždy například reprezentanti střední a východní Evropy.

17. – Irák odmítl americké varování, že pokud neustane s provokacemi proti Kuvajtu, USA ochromí jeho možnost škodit sousedům. Týž den přistála na bagdáckém letišti, které je od konce srpna zprovozněno, delegace ruských ropných specialistů.

18. – jihokorejský prezident Kim Te-džung symbolicky zahájil obnovu 20kilometrového úseku železničního a silničního spojení mezi KLDR a Korejskou republikou.

19. – v Praze zahájen oficiální program zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky.

19. – před americkou vládní Komisí mezinárodního obchodu ve Washingtonu začalo zatím nejrozsáhlejší slyšení o dopadu 38 let starých sankcí proti Kubě, které má v únoru vyústit ve zprávu s doporučením vlády a Kongresu o dalším postupu.

19. – americký Senát schválil zákon, který umožňuje Číně dostat trvalou doložku nejvyšších výhod.

19. – americký Kongres dostal k odtajnění a předání do Chile tajné dokumenty o činnosti CIA v Chile před nástupem generála Pinocheta k moci i po něm, že kterých je zřejmé, že tato služba udržovala vědomě styk s pučisty, zločinci a autory dezinformací. CIA popírá jakékoli přímé zapojení do puče, který svrhl v roce 1973 prezidenta Salvadora Allenda, ale přiznává, že o vojenském spiknutí a o přípravě Pinochetova puče měla informace a „udržovala kontakty s některými jeho organizátory“.

21. – podle listu Le Monde měl být francouzský prezident Jacques Chirac osobně přítomen předání tajného úplatku ve výši pěti milionů franků pro svou stranu Sdružení pro republiku.

21. – dvě malé rakety zasáhly sídlo britské tajné služby MI6 v Londýně. Z útoku je podezřelá odštěpenecká radikální skupina Prává IRA.

21. – v Barceloně byl neznámými pachateli zastřelen komunální politik za vládní Lidovou stranu José Luis Ruiz Casado. Z činu je podezřelá ETA. Casado byl třináctou obětí teroristů z ETA od konce loňského roku.

22. – ukrajinská bezpečnostní služba oznámila, že její agenti zmařili pokus o státní převrat a také chystané teroristické útoky proti strategickým objektům v zemi, mimo jiné proti černobylské elektrárně.

22. – z pařížského letiště bylo vpravdno do Iráku letadlo s francouzskými aktivisty usilujícími o zrušení protiiráckých sankcí.

23. – severokorejský ministr obrany Kim Il-čol přicestoval do Jižní

Koreje k historicky prvním rozhovorům se svým jihokorejským protějškem Čo Song-tchem. Jednání se týkala spolupráce obou armád při zahajované výstavbě železničního a silničního spojení mezi oběma státy. Ministři se během jednání 26. září zavázali usilovat o nastolení míru na Korejském poloostrově.

24. – parlamentní, prezidentské a místní volby v Jugoslávii. Prezident Slobodan Milošević i opozice v čele s Vojislavem Koštunicou prohlásili, že volby vyhráli. Volební komise 26. září vyhlásila druhé kolo prezidentských voleb. Podle jejího prohlášení volilo Vojislava Košunicu 48,2 procenta voličů, Slobodana Miloševiče 40,2 procent voličů. Košunica prohlásil, že vyhrál už první kolo, a odmítl se zúčastnit druhého kola. Milošević odmítl odstoupit z úřadu.

24. – Francouzi zkrátili v referendu mandát prezidentské republiky ze sedmi na pět let.

24. – Švýcaři v referendu odmítli omezit počet cizinců v konfederaci na 18 procent populace. Proti návrhu se postavilo přes 63 procent voličů.

24. – na znovuootevřeném mezinárodním letišti v Bagdádu přistál v pořadí třetí přímý spoj z Moskvy do Iráku během dvou měsíců. Na palubě bylo asi 80 lidí, převážně podnikatelů, politiků a pracovníků humanitárních organizací a asi pětiletá zásilka zdravotnického materiálu.

25. – izraelský premiér Ehud Barak a palestinský prezident Jásir Arafat se poprvé od krachu červecového summitu opět setkali v Camp Davidu. Schůzka nepřinesla konkrétní výsledky.

26.–27. – v Praze se konalo 55. výroční zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky. Pro vyčerpání programu skončilo o den dříve. Delegáti dali podle výkonného ředitele MMF Horsta Köhlera jasné směřování zaměřit se na podporu silného hospodářského růstu, ze kterého budou mít užitek všechny národy světa, což především znamená otevřít trhy tak, aby se zboží a služby z rozvoje světa dostaly do světa rozvinutého.

26.–27. – Rusko testovalo balistickou raketu Topol-M (SS-27) s jadernou hlavici nové generace. Tento typ se má stát novou páteří raketových sil Ruské federace.

28. – vůdce izraelského praviceového bloku Likud Ariel Šaron navštívil Chrámovou horu v Jeruzalémě. Následovaly srážky Palestinců s Izraelskou armádou, které se přenesly na západní břeh Jordánu a do pásma Gazy. Během několika dnů při nich přišlo o život na padesát lidí, převážně Palestinců.

28. – Dánové v referendu odmítli 53 procenty hlasů připojit se k Evropské měnové unii.

Americký volební rébus

Tak jako každé čtyři roky, půjdou letos 7. listopadu Američané k volbám, aby rozhodli, kdo vstoupí v lednu 2001 na čtyři roky do washingtonského Bílého domu, a také o tom, kdo je v prvních dvou letech nového milénia bude zastupovat ve Sněmovně reprezentantů, jak na stejnou dobu obmění či neobmění třetinu senátorů a 11 guvernérů. Stejně jako jinde, tak také ve Spojených státech, kde moc zákonodárná a exekutivní i moc federální a místní jsou v rovnováze, na sebe největší pozornost poutají volby prezidentské. A to přesto, že neméně důležité jsou jak volby do Kongresu, kde má nyní ve 435členné dolní komoře (opoziční) Republikánská strana nad (vládní) Demokratickou stranou převahu šesti křesel, a ve stočlenné horní komoře, kde činí republikánská převaha deset křesel, tak částečně i hlasování o guvernérech, jichž bylo dosud v 50 státech unie 31 republikánů a 17 demokratů (jeden další je nezávislý a jeden je z jiné strany). Neboť vzhledem k tomu, že prezident je zároveň i předsedou vlády, zosobňuje nejen v očích světa, ale i samotných Američanů vnitřní a zahraniční politiku USA.

Přítom právě americký prezidentský volební kolotoč, o němž zlí jazykové tvrdí, že probíhá od voleb k volbám, který se však naplno rozjel na jaře letošního roku, byl až donedávna nezvykle fádní. O obou hlavních protagonistech voleb bylo rozhodnuto prakticky v první fázi primárních voleb, ne-li před nimi. Nadto dlouhou dobu v průzkumech veřejného mínění vedl „o celou koňskou délku“ republikánský kandidát George Bush mladší nad demokratickým rivalem, Clintonovým viceprezidentem Albertem Gorem, takže to byla vlastně nuda. Rozhodně větší než v některých případech zápasu o křesla v Kongresu, kde se tentokrát vzhledem k vzrůstu počtu obyvatel Spojených států bude volit dokonce už 438 členů Sněmovny reprezentantů. Vždyť je notoricky známo, jakou pozornost na sebe poutal a poutá New York, kde se o senátorský úřad uchází současná první dáma USA, kontroverzní právnička Hillary Clintonová.

První vzruch vyvolali oba protagonisté teprve před svými prázdninovými stranickými sjezdy (konvencemi), když vyhlásili jména svých viceprezidentů. Nejdříve to byl Bush, který se rozhodl pro osvědčeného generála Cheneyho, a ještě více pak Gore, který učinil smělý krok a sáhl po dynamickém senátorovi židovského původu Liebermanovi. Právě to přineslo do přízně veřejného mínění větší a trvalejší zvrát, než je obvyklé po nominačních konvencích obou stran. Od té doby začal Gore na Bushe získávat body, dlouhou dobu měl ve výzkumech veřejného mínění mírně navrch. Nicméně, nyní před vlastními volbami je zřejmé, že v podpoře jednoho či druhého kandidáta nejsou zvláště výrazné rozdíly. Hlasování o volitelích prezidenta, neboť Američané nevolí hlavu státu přímo, ale v každém státě

unie podle počtu obyvatel vyberou příslušný počet volitelů, kteří pak hlasují pro toho kandidáta, který v jejich státě vyhrál, se tak v první listopadové úterý může změnit v pořádné drama. A to tím spíše, že oba kandidáti mají sice zčásti jiné, ale zhruba vyvážené výhody i nevýhody. George Bush po celou předvolební dobu disponoval a pro poslední fázi kampaně stále disponuje podstatně větší sumou peněz než jeho protikandidát. Jako úspěšný guvernér státu Texas se profiloval ve vyhraněného a nekompromisního politika. Stačí připomenout jeho neobomnost při potvrzování rozsudků trestu smrti, kdy se postavil i takovým mezinárodním celebritám, jako je papež Jan Pavel II. U mnoha Američanů nesporně získá i jako syn bývalého prezidenta, a četní občané USA budou po osmileté vládě demokratů chtít, aby obyvatel Bílého domu oblékal napříště jiný dres.

Albert Gore sice neoplývá takovou sumou peněz jako jeho protivník, avšak tento handicap může do jisté míry vyrovnat například možnostmi dostat se do médií, a především do televize i mimo předvolební diskuse z titulu své viceprezidentské funkce (ta souvisí i s předsednictvím v Senátu), aniž by ho to stálo jediný cent. Měl by se však právě prostřednictvím všemocných médií pokusit smazat obraz nevýrazného politika, a do jisté míry – ale jen do jisté míry – s konečnou platností vystoupit z Clintonova stínu. Tak, aby se zároveň mohl opřít o výsledky vlády, jíž byl osm let nedílnou součástí. Administrativy, které se i za jeho přispění podařilo 190miliardový rozpočtový deficit změnit ve 100miliardový přebytek, snížit nezaměstnanost na nejmenší úroveň za 29 let a stejně tak i zločinnost, která je nižší za poslední čtvrtstoletí.

Dvojsečnou zbraní je pro oba kandidáty stranický volební program: v tom zásadním se totiž republikáni a demokraté nijak dramaticky nerozcházejí. Což platí jak pro rozhodující domácí kapitolu, tak v tradičně druhořadé zahraniční politice. V obou jde většinou jen o nuance v důzdech a způsobech, jak toho dosáhnout. Oba programy totiž za prvořadé domácí úkoly označují sociálně-ekonomickou oblast, zejména vzdělávání, zdravotní a sociální péči, zaměstnanost, boj proti kriminalitě a ochranu životního prostředí. V zahraniční politice pak o zachování vůdčí role Spojených států ve světě, o zajištění jejich bezpečnosti a národních zájmů. Přičemž zájem o Evropu je v obou případech na ústupu.

Lze jen těžko odhadnout, zda voliči se ztotožní spíše s republikánským projektem na výrazné snížení daní, ba dokonce vrácení již vybraného více než půl bilionu dolarů poplatníkům, nebo s velkorysou demokratickou snahou investovat získané bohatství do budoucnosti – do vzdělávání, zdravotní péče, povznesení nejchudších i nižších středních vrstev americké společnosti, do lepší ochrany životního prostředí. Dále zda republikáni prorazí s omezením umělého přerušování těhotenství. Nebo zda naopak demokraté u Američanů uspějí s návrhem na omezení zločinnosti prostřednictvím vyšších trestů pro násilné trestné činy, na prověřování držitelů střelných zbraní federálními úřady, zavedením zbrojních průkazů a pojistek proti zneužití zbraní dětmi. V zahraniční politice, jejíž nedílnou součástí je obrana, zda se voliči přikloní k demokratické strategii, podle níž je sice nutné mít v záloze ozbrojené síly, ale je třeba řešit novodobé problémy dříve, než přerostou v konflikty ohrožující americké zájmy a hodnoty; nebo zda se přidrží klasického modelu republikánů – zájmy USA ochránit a prosadit prostřednictvím mohutné ozbrojené síly, obchodní expanze a různé diplomacie.

Nesporně však bude jako vždy hodně – možná rozhodující měrou – záležet na charismatu toho kterého kandidáta. Což nepatí jen pro volby prezidenta, ale stejně tak i pro volby do Kongresu a guvernérů.

-kš-

Zahraněční politika přístí americké administrativy

RADEK KHOL

Zahraněční politika se stala během letošní americké prezidentské kampaně okrajovým tématem, a pokud se do listopadu náhle nezjeví zásadní mezinárodní krize, tak jím také zřejmě zůstane. Přestože je ale doposud vnitropoliticky nezajímavá, pro okolní svět je naopak tato část agendy přístího prezidenta dosti podstatná.

Oba hlavní kandidáti na nejvyšší americkou funkci, Al Gore a George W. Bush mladší, nicméně načrtli své základní představy ohledně směřování Spojených států v zahraniční a bezpečnostní oblasti, pokud budou v listopadových volbách zvoleni. Kromě několika důležitějších projevů na tato témata, jichž ostatně nebylo podobně jako během poslední kampaně v roce 1996 příliš, je určitým vodítkem i složení poradnických týmů obou kandidátů.

Nicméně neočekávaným, ale důležitým prvkem zahraniční politiky kteréhokoliv ze dvou kandidátů bude vztah k osmi letům předchozí Clintonovy administrativy. Její průběh zřejmě předznamená mnoho problémů a dilemat, které budou typické pro vztah Spojených států k okolnímu světu v situaci, kdy chybí jasné vodítko ohledně zahraničněpolitických, a zejména bezpečnostních priorit. S koncem studené války se zhroutil nejenom tato jistota sdílená všemi prezidenty od H. Trumana, ale i s ní spojený konsensus obou politických stran a nezbytná podpora americké veřejnosti a její zájem o světové události a aktivní americkou politiku vůči nim. Kterýkoliv budoucí americký prezident bude mít před sebou podobně složitý úkol, jako měl F. D. Roosevelt.

Úspěch v bipolárním konfliktu a značná převaha Spojených států ve vojenské, ekonomické a technologické oblasti znamenají na počátku 21. století pro USA pozhánání i prokletí zároveň. Osamělá supervelmoc má tolik síly a zdrojů, že jí to poskytuje bezprecedentní volnost jednání. Zároveň ovšem nemůže již mnoho ve světovém měřítku získat. Ještě větší dominance by nepochybně vedla k posílení snah o omezení americké síly a její pozice. Zároveň se ambiciózní plány kterékoli budoucí americké administrativy musí vypořádat s nedostatkem podpory pro nákladné zahraniční akce mezi americkou veřejností. Její odklon od mezinárodních záležitostí, včetně klesající podpory tradičních amerických závazků, bude do budoucna jistě problémem. Odklon k domácím prioritám však neznamená, že budoucí americký prezident bude nečinný

v případě krizí a nebude se snažit využít obrovského potenciálu americké síly. Podívejme se ale nejprve, jak si v této situaci vedl odcházející prezident Clinton.

Dědictví důležitější, než by se mohlo zdát

Clintonova zahraniční politika se během osmiletého funkčního období musela vyrovnat s řadou překážek a omezení. První byl téměř programový nezáměr prezidenta o zahraničněpolitické problémy v průběhu jeho prvního mandátu, kdy jasně převažovala prioritou domácích problémů. Zahraniční politika tak byla více než kdy jindy ovlivněna spory uvnitř týmu jeho poradců a uvnitř státního aparátu. Kromě toho se musel také Clinton vyrovnávat se svou minulostí během vietnamského konfliktu. Způsob, jímž se aktivně vyhýbal vojenské službě, a protiválečné postoje mu uvnitř americké armády na popularitě nepřídaly. Osobní (či až osobnostní) problémy potom prezidenta Clintona dostihly ještě jednou v polovině jeho druhého období v prezidentském úřadě. Hluboce rozdělený Kongres, zvláště pak jeho republikánská většina, totiž po neúspěšném impeachmentu použil oblast zahraniční politiky a důležitých prezidentových iniciativ v ní k vyřizování vnitropolitických účtů. Situace stěžejí představitelná během studené války se může v drobné obměně opakovat i během přístí administrativy, pokud bude Kongres opět silně rozdělen a rozhodne se tvrdě prosazovat vlastní zahraničněpolitickou agendu, případně vracet prezidentovi porážky z jiných oblastí.

Clintonova administrativa se postupně zaměřila na čtyři hlavní úkoly, které měly určovat priority v období bez jasného nepřítele či úkolu. Prvním úkolem byla eliminace rizika velkého vojenského konfliktu mezi velmocemi, spojená s udržení klíčových amerických spojenečství v Evropě a Asii. Spojené státy se tak v Evropě zaměřily na reformu a později i rozšíření NATO, kdežto v Asii na dialog s Čínou i udržení aliancí s Jižní Koreou a Japonskem. Nejsložitějším se ukázal citlivý vztah s Ruskem, který postupně prošel několika zvraty v bezpečnostní, politické i ekonomické rovině. Americko-ruský vztah

se tak deset let od pádu berlínské zdi ocitl v dosti chladné fázi, přesto však nedošlo k otevření dlouhodobé roztržce. Ostatní priority se postupně ukázaly vždy důležitější než zachování přátelských vztahů s oslabeným Ruskem za každou cenu.

Druhým prioritním úkolem se pro Clintonu stala politika nešíření zbraní hromadného ničení (ZHN). Paradoxem zůstává, že řada iniciativ podporovaných administrativou na světové scéně byla nakonec neúspěšná v Americe samotné. Kromě úspěšného podpisu pod Konvencí o zákazu chemických zbraní se totiž Clinton setkal s odporem Kongresu v případě ratifikace Smlouvy o úplném zákazu jaderných zkoušek, a nakonec se rozhodl neblokovat plán na vytvoření Národní protiraketové obrany, i když v řadě ohledů podlamuje současné odzbrojovací režimy a mohl by vést k novému kolu závodů ve zbrojení. Také v případě konkrétních států snažících se o získání ZHN a jejich raketových nosičů se USA setkaly s omezeními svého současného vlivu a vůči Severní Koreji byla jejich politika spíše úspěšná, zatímco vůči Indii a Pákistánu spíše neúspěšná.

Třetím prioritním úkolem byla pro Clintonu role Spojených států jakožto hlavního pilíře liberalizace světové ekonomiky. Společně s uskutečněním projektu NAFTA a završením Uruguayského kola GATT se hlavní pozornost soustředila na rozjezd Světové obchodní organizace. Clinton se také musel vypořádat s několika finančními krizemi v oblastech důležitých pro americkou ekonomiku – od Mexika, přes Asii až po Rusko. Zatímco pro americkou ekonomiku byla Clintonova ekonomická diplomacie vcelku úspěšná, její dopad na světovou ekonomiku již tak jednoznačně pozitivní nebyl.

Poslední prioritou bylo tradiční šíření amerických hodnot a ideálů, především pak demokratické formy vlády ve světě. Tato část jeho zahraničněpolitické agendy se postupně ukázala jako nejkontroverznější, především potom nová doktrína humanitární intervence. Clinton a jeho diplomatický tým zažili v tomto směru operace úspěšné jako Haiti, tragické propadáky jako Somálsko a Rwanda i nejasné případy typu Bosny či Kosova. Původní snaha o asertivní multilateralismus a využití potenciálu mezinárodních institucí se Clinton na konci svého mandátu vrátil k tradiční politice supervelmoci, která využívá mezinárodní organizace pouze tehdy, je-li to v souladu s jejími zájmy.

Republikánský vyzývateľ – aktivní unilateralismus

Vůči tomuto období americké politiky se musí oba kandidáti nejenom vymezovat, ale budou na ně i v mnohém navazovat a určitě se budou snažit nalézt správná poučení o příčině úspěchů a nezdarů. V jednodušší situaci je nepochybně George Bush, který se snaží zdůraznit chyby a neúspěchy Clintonova týmu, jehož součástí byl i Al Gore, a předložit poté vlastní recept na úspěch Spojených států na mezinárodní scéně. Bush

a jeho tým se rozhodli kritizovat především použití amerických ozbrojených sil a způsob jejich rozvoje během Clintonovy éry. Kromě této tradiční republikánské taktiky zdůrazňující potřebu silné obrany se ovšem kritika snesla i na údajnou Clintonovu neschopnost stát za vlastními prioritami, plýtvání prázdňými sliby ohrožujícími důvěryhodnost USA, nejasnost strategie a následných konkrétních kroků ve vztahu k Číně a Rusku, nejistotu ohledně použití americké vojenské síly a časté změny politiky podle nálad občanů a kalkulací zohledňujících více příští průzkumy veřejného mínění před dodržením jasné strategie.

Proti tomuto obrazu staví Bushův tým poradců vizi aktivního republikánského internacionalismu, který je odlišný od izolacionismu krajního spektra americké pravice, zosobněné Patem Buchananem. Klíčem k této politice je důraz na pozici síly a respekt pro limity jejího použití, jakož i jasněho provázání amerických zájmů a prostředků. Druhým důležitým principem Bushova programu je podpora budování a udržení spojeneckých koalic. Respekt pro spojence ve dvou klíčových regionech, Evropě a východní Asii, ovšem zdůrazňuje i jejich odpovědnost a nutnost sdílení nákladů. Zároveň zdůrazňuje Bush i nutnost obnovení americké vedoucí role. Třetí určující pohled se zaměřuje na roli mezinárodních smluv a institucí, které jsou Bushem vnímány především jako omezení nástroje vyžadující sílu k jejich prosazení, nikoliv však cíle samy o sobě. Poslední princip Bushova programu je vskutku překvapivý, protože zdůrazňuje význam revolučních změn v ekonomice a společnosti 90. let, spojených s rozmachem informačních a komunikačních technologií, jakož i obchodních a finančních sektorů. Spojené státy by měly podpořit dynamismus svobodného obchodu, investování a šíření informací.

V konkrétních oblastech zahraniční politiky ovšem není již Bushův program příliš konkrétní. Kromě budování silných, flexibilních a moderních ozbrojených sil se zaměřuje na jasnější vymezení pravidel jejich použití, včetně přehodnocení řady současných misí. Bushovi poradci zároveň upřednostňují návrat k tradičním misím a omezení netradičních úkolů mírových operací, či obnovování společnosti, státu a jeho infrastruktury. Pro podobné funkce se podle nich hodí lépe než moderní americká armáda síly regionálních spojenců, podpořené případně logistickými a informačními prostředky. Ty by v každém případě měly převzít větší spoluodpovědnost za bezpečnost svého regionu. Naopak mnohem jasnější by pak měl být americký závazek pro větší konflikt a pozice vůči velmocem, jako je Rusko, Čína či Indie. Důležitým se pro republikány stává i pojem národní zájem a jeho ochrana, především v nejdůležitější části světa – Eurasii. Zde leží největší světové ekonomiky i vojenské mocnosti, které mohou případně USA ohrozit. V zaměření Bushovy zahraničněpolitické agendy se

jasně projevuje vliv jeho poradců, především Condoleezy Rice, Roberta Zoellicka či Paula Wolfowitz. Většina z nich sloužila v administrativách jeho otce a Ronaldy Reagana. Není rozhodně nepodstatné, že tyto lidé prožili v exekutivní funkci především konec studené války. Řada kritiků jim proto vyčítá, že nebyli schopni zbavit se studenovělečné mentality a že jejich představy o světě neodpovídají současné situaci. Důležitější výtky ovšem směřují k osobě samotného prezidentského kandidáta, který právě v oblasti zahraničí a bezpečnosti má značné slabiny. Nejenže nemá s těmito problémy přímou zkušenost, ale v průběhu kampaně se několikrát ukázalo, že se ve světových záležitostech příliš neorientuje. V řadě jiných otázek by měl čas na rychlé zaučení přímo v úřadě. Bohužel mezinárodní krize nutně nepočká na jeho uřednické období.

Demokratický pokračovatel – nová kombinace staré a nové agendy

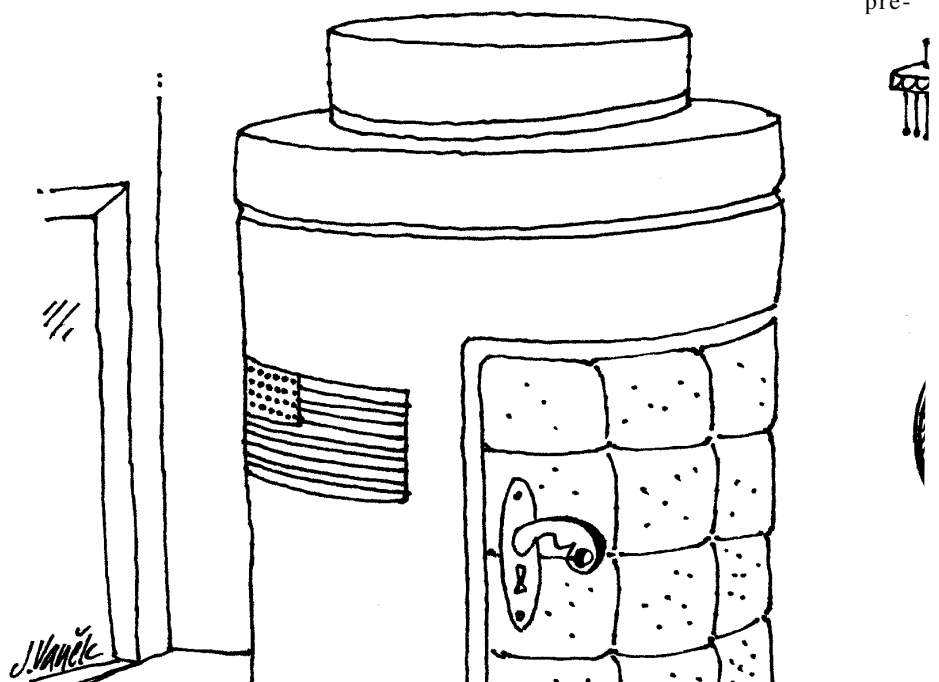
Al Gore má problém téměř opačný. Je příliš spojen s Clintonovou politikou, kterou aktivně pomáhal vytvářet a vykonávat. Gore se tedy v průběhu kampaně musel do jisté míry odlišit od Clintonovy administrativy, i když si pochopitelně rád zachoval zásluhu a rád zdůrazňuje rozdíl zahraničněpolitických zkušeností a rozhledu ve srovnání s Georgem Bushem. Již jako senátor se aktivně věnoval otázkám národní bezpečnosti, především pak kontroly zbrojení a odzbrojení. V těchto otázkách dokázal v době studené války uzavírat spojenečtví i s prominentními republikány a vždy patřil k jestřábímu křídlu Demokratické strany. S koncem studené války se mu otevřela cesta k prosazení nové radikální agendy problémů životního prostředí na globální úrovni. Společně s podporou řešení globál-

ních problémů, jako je ničení ozónosféry, oteplování světového klimatu či ztráta biodiverzity, se zaměřil i na využití mezinárodních institucí, jako je OSN. Bohužel na domácí frontě, především pak v Kongresu, se prozatím jejich obraz vylepšit nepodařilo.

Al Gore by se s velkou pravděpodobností jako prezident mnohem více zaměřoval na zahraniční problémy než Bill Clinton. Jeho politika se také nedá vykreslit jako pouhé pokračování současné administrativy. Al Gore totiž zajímavým způsobem kombinuje podporu nové bezpečnostní agendy – tj. problémů životního prostředí, mezinárodního zločinu, potírání chorob apod. – s tradiční velmocenskou politikou. V tomto směru je důležitá jeho jasně artikulovaná představa o podobě vztahu s evropskými spojenci v NATO, včetně mocenské dimenze tohoto vztahu. Pro mnohé je tento návrat realpolitiky překvapivý, ale vzhledem ke Gorovým zkušenostem s bezpečnostními otázkami z období studené války ne zcela nelogický. Proto také Gore podporuje modernizaci amerických ozbrojených sil, i když by nechtěl omezovat jejich použití v mírových operacích a dalších netradičních rolích. Podobně jako Bush i Gore propaguje další redukci amerického jaderného arzenálu a podporu obdobných kroků v Rusku.

V řadě oblastí ovšem Gore volí použití jiných prostředků nebo vyznává jiné cíle nežli Bush. Důležitý je vztah k mezinárodním institucím, rozvojovému světu a jeho zadlužení. Pozitivní Gorův pohled kontrastuje s přinejmenším skeptickým postojem Bushe. Podobně se liší i jejich přístup k programu národní protiraketové obrany, kde Bush jasně preferuje ambicióznější projekt, bez ohledu na stávající americké mezinárodní závazky. Gorův přístup je mnohem opatrnější a zdůrazňuje snahu

d o h o d -
nout se
pře-

devším s Ruskem na nutnosti změny Smlouvy ABM z roku 1972 či s evropskými spojenci na podpoře projektu. Rozdíl je patrný i v postoji k dvěma klíčovými státním ze skupiny transformujících se zemí. Zatímco Gore dává přednost aktivní podpoře interních reforem v těchto zemích a jejich integraci do světového systému, Bush zdůrazňuje nutnost neutrálního postoje bez podezřívavosti i iluzí vůči nim, avšak zároveň i obezřetnosti vůči oběma státním, které mohou představovat hlavní hrozbu Americe, pokud se nepodaří s nimi udržet přátelské vztahy.

Al Gore má také ulehčenou situaci se složením svého zahraničněpolitického týmu. Díky své současné funkci může nepřímo využívat rozsáhlý aparát vlády Spojených států. Kromě toho má pochopitelně i mezi svými poradci především osoby s několikaletou zkušeností z důležitých exekutivních funkcí a s přehledem o problémech současné mezinárodní politiky. Nejdůležitější osobou je pak zřejmě jeho poradce pro otázky národní bezpečnosti Leon Fuerth. Kromě něj ovšem může Gore počítat i s podporou zkušených a osvědčených diplomatů a akademiků, kteří již vládní tým opustili, jako je např. Anthony Lake. V každém případě ovšem není vliv Gorových poradců natolik silný jako v případě George Bushe, který nemá tolik vlastní přímé zkušenosti s otázkami zahraniční politiky a obrany. Tento jeho handicap byl podle mnohých pozorovatelů pouze podtržen výběrem Dicka Cheneyho za viceprezidentského kandidáta.

Příští americký prezident bude mít jistě možnost uplatnit alespoň některé priority svého zahraničněpolitického programu. Podobně jako prezident Clinton ale může velmi rychle shledat, že praktická politika může i nejmocnějším muži planety připravit řadu zásadních omezení. Řada rozhodnutí tedy bude záležet nejen na jeho osobním rozhodnutí, ale také na podpoře Kongresu, případně důležitých spojenců. Jak bude vypadat americká zahraniční politika na počátku 21. století, bude záviset na tom, jak k ní bude přistupovat příští prezident. Osoby obou hlavních kandidátů prozatím zaručují, že by měl být dostatečně aktivní. Pro Ameriku i svět by ostatně bylo největším neštěstím, kdyby se prezidentem stal člověk, který by si nevěděl s ohromnou americkou mocí rady. V takovém případě by se totiž ještě více prohloubily současné tendence k posilování role Kongresu při tvorbě americké zahraniční politiky, posílila by se role partikulárních zájmových skupin, případně by mohlo dojít k přenesení vnitropolitických pŕetek navenek. Nejenom světová politika, ale i americká diplomacie potřebuje v situaci jasné priority cílů silné vedení. Pokud se taková osoba dostane do čela osamělé supervelmoci, povede to možná k občasným třenicím s ostatními světovými velmocemi, ale výhody zřetelné politiky, a tím i větší předvídatelnosti by měly nakonec převážet. ○

Nový pořádek na zadním dvorku USA: Latinská Amerika se hlásí o slovo

MARTIN EHL

Vztahy Washingtonu k ostatním zemím západní polokoule se už od doby Monroeovy doktríny vyznačují jistou zvláštností, která je v jiných světových regionech nepostřehnutelná. Severoameričané pokládají Latinskou Ameriku za svou doménu, do níž si nenechají zasahovat. Letošní rok přinesl ovšem řadu trendů, které se pokoušejí toto tradiční pojetí vyvrátit.

Neamerický investor, Španělsko, ovládl jihoamerické telekomunikace, prezidenti jihoamerických států se na historickém summitu pod vedením Brazílie vyslovili pro rovnoprávnější spolupráci a nově zvolený, po sedmdesáti letech první opoziční prezident Mexika si dovolil severnímu sousedovi a partnerovi v Severoamerické zóně volného obchodu (NAFTA) naznačit, že je třeba otevřít nejen trhy, ale i hranice.

Mexické lobby

Na novou kvalitu vztahu Spojených států k jižním partnerům ukazovala už i předvolební kampaň k letošním prezidentským volbám. Texaský guvernér George W. Bush hostil pravidelně nejen politiky sousedního Mexika, ale i Argentiny a dalších zemí, hovořil plynule španělsky a dokáže se obracet k velmi početné hispánské komunitě v USA. Vždyť jen mexických přistěhovalců a jejich potomků žije podle týdeníku Economist ve Spojených státech na dvacet milionů. Vztah k Mexiku byl také jedním z mála zahraničněpolitických témat, jež v kampani hrála nějakou roli a jimž se George W. Bush věnoval. Tím druhým byla zamýšlená zóna volného obchodu, kterou před deseti lety vyhlásil jeho otec, prezident George Bush, a která by měla vyrůst právě z tříčlenného partnerství USA, Mexika a Kanady v oblasti volného obchodu od Aljašky po Ohňovou zemi.

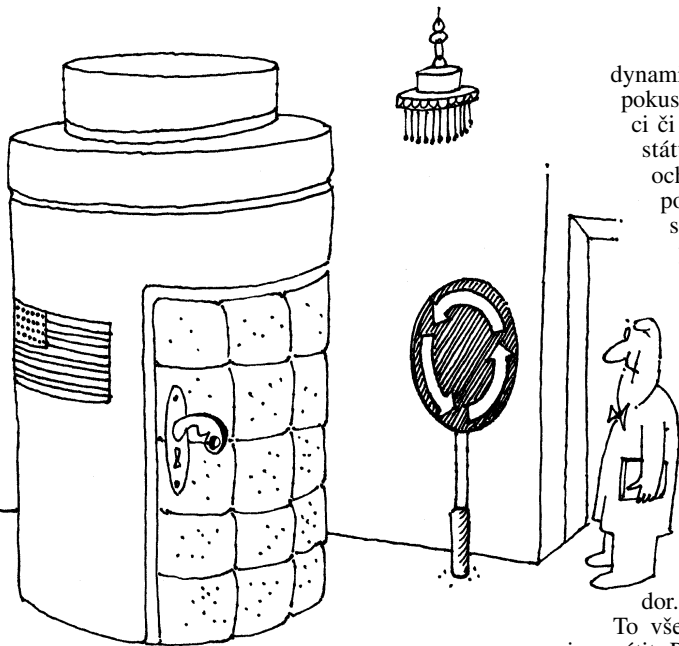
Severoameričtí politici ovšem narážejí na ostrý odpor odborů a dalších lobbistických skupin, takže požadavek nově zvoleného mexického prezidenta Vicente Foxe při jeho neoficiální návštěvě severního souseda okamžitě po zvolení na otevření hranic pro mexické přistěhovalce vyvolal v USA i Kanadě poněkud zděšení. Vicente Fox však ví, o čem mluví. Chce totiž do praxe prosadit všechna prohlášení politiků z minulosti o postupném otevírání severoamerického trhu pro výrobky z jihu. A Mexiko je jako soused a největší partner na řadě jako první.

Vicente Fox jako bývalý ředitel mexické pobočky Coca coly také ví, s kým jedná, a proto by pro něho bylo výhodnější zvolení republikána George W. Bushe, který si vybudoval osobní přátelský vztah už s dosavadním mexickým prezidentem Ernestem Zedillem. Pod jeho vedením ostatně Mexiko provedlo radikální politické změny a po sedmdesáti letech vlády Institucionální revoluční strany ve skutečně svobodných volbách mohl vyhrát opoziční prezidentský kandidát.

Demokraté ovšem nabízejí početné hispánské komunitě tradičnější přístup k ochraně menšin a prosazování zájmů širších vrstev. Velmi tomu napomohl nominací projev Clintonova viceprezidenta Alberta Gora na sjezdu v Los Angeles, kde vlastně otevřel náruč těm nejširším a chudším vrstvám americké společnosti, mezi něž bohužel patří většina španělsky mluvící populace Spojených států, jež se dostala do USA často ilegálně. Španělština se stala neoficiálním druhým jazykem Spojených států, což významně zvyšuje důležitost vztahů k latinskoamerickým zemím kvůli různým komunitám a nátlakovým skupinám. Připomeňme jen nepočetnou, ale vlivnou a volebně důležitou kubánskou emigrantskou komunitu, která o sobě dala vědět na přelomu loňského a letošního roku během případu malého kubánského trosečníka Eliána.

Boj o světové trhy

Je přitom pravděpodobné, že latinskoamerické lobby budou na Washington tlačit, aby jednal s latinskoamerickými zeměmi ohleduplněji a rovnoprávněji než v minulosti. Malé, zejména středoamerické státy zase vidí v USA záštitu v boji o světové trhy, když už na ten vlastní je Washington nepustí. Známa je například banánová válka mezi Spojenými státy a Evropskou unií, kde obě strany prosazují vlastní producenty banánů pěstovaných v bývalých koloniích či vazalských státech. Členské státy Evropské unie

ovšem pronikají ve zvýšené míře do donedávna ještě exkluzivní obchodní a podnikatelské zóny Spojených států, které se tak trochu mohou stát obětí prosazování vlastní ideologie volného obchodu. Stačí jen připomenout skřípání zubů severoamerických byznysmenů při pohledu na expanzi evropských firem na Kubě, či nové dobývání kontinentu, conquistu, jak týdeník Time nazval masové pronikání španělského kapitálu do jihoamerických podniků privatizovaných v posledních deseti letech.

Vůdcovské ambice Brazílie

Už jen z toho důvodu jsou důležité různé integrační projekty typu NAFTA, které by Spojeným státům zajistily postavení skutečného hegemonu. Na to se s nelibostí dívá například Brazílie, aspirující na vůdcovské postavení v regionu. Od roku 1993, kdy vznikla Severoamerická zóna volného obchodu, považuje brazilská vláda Mexiko za pouhé vazala USA, tvrdí Economist. I to byl jeden z důvodů, proč na přelom letošního srpna a září svolal brazilský prezident Fernando Henrique Cardoso summit dvanácti nejvyšších představitelů jihoamerických států, aby tak dal najevo, že Brazílie míní své vůdcovské ambice vážně. Základem byla úvaha brazilských politiků, že je třeba vytvořit jihoamerickou protiváhu NAFTA, která by společně vyjednala co nejvýhodnější podmínky pro plánovanou celoamerickou zónu volného obchodu. V pozadí se ovšem ozývalo také hlasité volání po otevřenějším přístupu na severoamerický trh.

Latinoameričané mají přitom dlouhou tradici ve vytváření různých obchodních či ekonomických bloků. Relativně úspěšně funguje Společný trh Jihu, Mercosur, i když dva největší z jeho čtyř členů, Brazílie a Argentina, si v posledních letech dělají různé naschvály ve formě nedodržování harmonogramů na rušení cel či přímo zavádění nových. Již dlouho existující Andský pakt je pak jen mrtvou organizací bez významnější

dynamiky. Podobně dopadají různé pokusy o středoamerickou integraci či jednotný postup karibských států. Nedostatek společné ochoty jednat pak podporuje podřízený přístup při jednání s nejmocnější zemí západní polokoule. Brazilskou snahu také podkopává fakt, že Argentina a další země regionu v posledních dvou letech navázaly své měny přímo na dolar, nebo ho učinily měnou ve svém státě, protože v důsledku nestability na světových trzích se zhroutila jejich vlastní měna. Posledním, kdo takový krok učinil, byl v září Ekvádor.

To všechno chce brazilská diplomacie zvrátit. Podporuje ji v tom například venezuelský prezident Hugo Chávez, pro něhož je vůdčí role Brazílie v regionu přijatelná jako protiváha USA. Venezuela je přitom velmi důležitým producentem ropy v celé oblasti a zvolení bývalého pučisty a levicově orientovaného populisty do čela země před dvěma lety notně washingtonské politiky znervóznilo. Pokus o vytvoření společného jihoamerického trhu v srpnu opatrně při návštěvě Brazílie podpořila americká ministryně zahraničí Madeleine Albrightová, která by podle svých slov takové sjednocení považovala za předstupeň k celoamerické integraci.

Nic to ovšem nemění na brazilských aspiracích, které míří až ke křeslu stálého člena Rady bezpečnosti OSN, či na osobních ambicích prezidenta Cardosa být na mezinárodní scéně zastáncem zájmů třetího světa – třeba při komplikovaných jednáních na půdě Světové obchodní organizace (WTO), považované často za nástroj Spojených států ke zlepšení jejich hospodářské pozice. Severoameričtí politici tak musejí srolit starým obviněním z imperialismu a snahy o ovládnutí západní polokoule nikoli již vojenskými, ale především ekonomickými prostředky.

„Plán Kolumbie“ proti narkomafii

Jinou komplikací vztahů USA k jejich jižním partnerům je drogový obchod. Vlnu nevole ve státech sousedících s Kolumbií, kde probíhá občanská válka a zároveň se od sud vyváží do USA nejvíce drog, vyvolalo oznámení prezidenta Billa Clintona o vojenské a finanční pomoci bogotské vládě v boji proti levicovým povstalcům a narkomafii. Obě tyto skupiny se často prolínají, ovládají značnou část území kolumbijského státu a okolní země se bojí, že větší angažovanost Spojených států vytlačí vnitrostátní konflikt do okolních zemí. Často se situace v Kolumbii, kde zatím působí oficiálně pouze severoameričtí vojenská poradič, srovnává s Vietnamem před třiceti lety, kde se také nejdříve angažovalo několik desítek příslušníků armády, námořnictva a letectva USA. Konflikt však později znamenal válku nejen v samot-

ném Vietnamu, ale i v okolních státech. Pro Spojené státy je ovšem „Plán Kolumbie“, jak je pomoc v hodnotě 1,3 miliardy dolarů nazývána, důležitou složkou boje proti přílivu drog do USA, i když v posledních letech roste také role mexických drogových kartelů. Podle kritiků washingtonského plánu se tak může v regionu vytvořit stálé ohnisko středně silného mezinárodního konfliktu, které nebude snadné uhasit a bude si to vyžadovat podstatně větší angažovanost Bílého domu a jeho vojsk. To ovšem Clintonova administrativa odmítá a zmínky kandidátů Bushe a Gorea na podobná témata byly velmi kusé.

Zároveň je Kolumbie se svými silnými levicovými gerilami pokládána za nejméně stabilní zemi v celé oblasti. Politické vyřešení vnitrostátního konfliktu, jak se o ně snaží prezident Andrés Pastrana, Washington oceňuje, čímž zdůrazňuje svou roli arbitra demokracie v celém regionu. Pozorně a podezíravě přítom sleduje silné muže v regionu: jak zmiňovaného Venezuelana Cháveze, tak Peruánce Alberta Fujimoriho, který překvapivě v polovině září oznámil svou demisi a nové volby. Tradiční je už ostrý vztah ke komunistickému režimu na Kubě, třebaže se stále častěji hovoří o anachroničnosti a zbytečnosti obchodního embarga vůči ostrovu ovládanému Fidelem Castrem.

Vyhledky do budoucnosti

Jaký tedy je, a především bude vztah USA a jejich jižních partnerů? Kandidát Bush slíbil v jednom ze svých projevů „zvláštní vztah s Mexikem“. Jinak se žádný z obou kandidátů, vyjma vágních zmínek o volném obchodu, vztahem k Latinské Americe zvláště nezabýval. Plán George Bushe z přelomu osmdesátých a devadesátých let na celoamerickou zónu volného obchodu v roce 2005 se zdá být stejně vzdálený jako při jeho načrtnutí před deseti lety. Spojené státy rychle neotevřou jihoamerickým výrobkům svůj trh, budou zřejmě naopak čelit rostoucí politické a zřejmě i ekonomické síle Brazílie a dalších jihoamerických zemí. Důležitá je především Chile, která jako jediná splňuje kritéria na členství v NAFTA, je zároveň i přidruženou členkou Mercosuru a společně s Argentinou se snaží brzdit brazilský hegemonismus. I přes těžkosti kolem procesu s bývalým diktátorem Augustem Pinochetem je také jednou z politicky nejstabilnějších zemí na jih od Rio Grande.

Spojené státy jsou globální mocnost. Vztahy na svém zadním dvorku v posledních letech poněkud zanedbávaly. Nicméně nadále zůstává pravdou, že floridské Miami je hlavním městem Latinské Ameriky a žít a pracovat v USA nedostížným snem většiny obyvatel jižní části západní polokoule. Nový obyvatel Bílého domu se bude muset především vyrovnávat s novou politickou situací v Mexiku, rostoucím vlivem nebělošského obyvatelstva USA, z něhož podstatnou část tvoří hispánci, a požadavky jihoamerických zemí na otevření svého trhu. Španělština jako druhý jazyk se bude Bushovi či Gorovi velmi hodit. ○

Změní se v USA po volbách hospodářská politika?

MIROSLAV PRCHAL

Listopadové volby prezidenta Spojených států a do obou komor Kongresu se odehrávají v době, kdy robustní hospodářský boom největší a nejvýkonnější světové ekonomiky sice pokračuje, ale projevují se již některé známky jeho zpomalování.

Spojené státy vstupují do letošních voleb svého prezidenta a členů Kongresu po historicky zatím nejdelším vzestupném cyklu hospodářské konjunktury, který trvá od konce roku 1992. Je jistě ironií osudu, že tehdy prezident George Bush, otec nynějšího republikánského kandidáta na nejvyšší úřad v USA, prohrál volby se svým demokratickým soupeřem Billem Clintonem hlavně kvůli údajně špatné hospodářské situaci. Přitom již v době voleb mířila křivka výkonu americké ekonomiky opět nahoru po krátké a mírné recesi, která začala v polovině roku 1991.

Osmiletá éra prezidenta Clintona, jež končí v lednu příštího roku, přinesla do vývoje amerického hospodářství řadu nových rysů, které překvapují i zkušené ekonomy. Zatímco hlavní konkurenti Spojených států, jimiž jsou země Evropské unie, v devadesátých letech prožívali střídání recese s oživením a Japonsko, které v osmdesátých letech prudce expandovalo, se teprve nyní nesměle vzpamatovává z dlouholeté krize, americká ekonomika od roku 1993 spolehlivě dosahovala průměrného ročního růstu hrubého domácího produktu o 3,2 procenta. Když finanční krize postupně postihovala Mexiko, některé asijské „hospodářské tygry“, Rusko a Brazílii, trh USA se pro tyto země stal důležitým dovozcem výrobků, pro něž doma neměly odbyty.

Je zcela přirozené, že demokratický prezidentský kandidát, dosavadní viceprezident Al Gore, přesvědčuje voliče o přímém vlivu vládní politiky na dlouhý hospodářský boom, který Spojené státy nepamatují od 19. století. Byl to podle něho právě vliv opatrné fiskální politiky, zejména využití rozpočtových přebytků k splácení astronomického státního dluhu, který udržel americkou ekonomiku ve vysokých obrátkách. Na druhé straně jeho oponent George W. Bush tvrdí, že zmíněnou rozpočtovou politikou je třeba připsat k dobru hlavně Kongresu, v jehož obou komorách mají republikáni většinu. Neboť jsou to hlavně zákonodárci, kteří konečnou federální rozpočty schvalují.

Obdivuhodný hospodářský růst

I když není sporu o tom, že zejména fiskální politika Clintonovy vlády měla pozitivní úlohu v hospodářském vývoji země, hlav-

ní příčiny rekordně dlouhého boomu spočívají v řadě dalších faktorů. Především to byl rychlý a trvalý vzestup domácí spotřebitelské poptávky a soukromých investic, které byly motorem růstu hrubého domácího produktu. Pozoruhodné ovšem je, že ani tak výkonný průmysl, jako je americký, nestačil tuto poptávku plně uspokojit, a proto se USA staly největším světovým dovozcem.

Tento růst poptávky nabyl ve Spojených státech takových rozměrů, že spotřebitelské výdaje se vyvíjely rychleji než disponibilní příjmy domácností. V roce 1998 se spořivost amerických domácností dostala dokonce do záporných čísel. Přitom jediným zdrojem příjmů už nebyly jen mzdy a platy, ale i výnosy z cenných papírů, neboť podle některých odhadů má asi polovina amerických domácností akcie, jejichž kurs většinou stoupal a odrážel tak kromě příznivého vývoje na sekundárním trhu i velkou prosperitu podniků kótovaných na akciových burzách. Rovněž účast v různých investičních fondech je zpravidla výnosnější než úspory v peněžních ústavách a také ony rozšiřují zdroje příjmů domácností.

Rostoucí spotřebitelské výdaje byly povzbuzovány i tím, že hospodářský boom je provázen nízkou a více méně stabilní mírou inflace. Tento ukazatel spolu s klesajícím deficitem veřejných rozpočtů přispěl ke snížení úrokových sazeb. Teprve od poloviny minulého roku začíná Federální rezervní

úřad, který plní funkci ústřední banky, zvedat hlavní úrokové míry, aby zabránil „pře-
hřátí“ ekonomiky.

Dalším faktorem, který přispíval k americké prosperitě, je nízká míra nezaměstnanosti. Ta od roku 1992, kdy dosahovala 7,5 procenta, klesla na zhruba čtyři procenta. A po celou dobu nynější vzestupné konjunktury křivky pociťují podniky v USA rostoucí potřebu pracovních sil. Přestože dosavadní empirií ověřené teorie tvrdily, že napětí na trhu práce, tedy pokud tento ukazatel klesne pod šest procent, vyvolává inflační tlaky, nic takového se nestalo.

Proč roste produktivita práce

Je to částečně i důsledkem toho, že v amerických podnicích výrazně roste produktivita práce. Například jen v letošním druhém čtvrtletí, tedy za pouhé tři měsíce, stoupla o vysokých 5,6 procenta. Při návštěvě několika továren v USA jsem se přesvědčil, že vzestup tohoto důležitého ukazatele je dán souhrou několika faktorů. Především je to vysoká úroveň managementu, dále velký důraz na organizaci práce, na ergonomii, využití rychle se vyvíjejících automatizačních prostředků, hlavně robotů, řízení provozu

ROZPOČTOVÉ PŘEBYTKY

Prioritou je odstranění federálního dluhu do roku 2012, na druhém místě je snížení daní, májí být zvýšeny výdaje na zdravotnictví a školství. Zvýhodní se nákup léků pro důchodce.

SOCIÁLNÍ PÉČE

Navrhuje vytvoření nových penzijních účtů. Nesouhlasí s tím, aby část srážek z platu na sociální pojištění mohla být investována na akciovém trhu.

SNÍŽENÍ DANÍ

Je proti snížení daní pro všechny kategorie poplatníků. Je pro snížení deseti letech o 500 miliard dolarů, přičemž prioritami jsou zdravotnictví, důchodové zabezpečení a ochrana životního prostředí. Je proti zvýhodnění svobodných poplatníků ve srovnání s ženatými a vdanými.

Al Gore

dokonalým informačním systémem a v neposlední řadě i týmovou práci v provozu. Na loňském prosincovém veletrhu automatizace v západoamerickém městě Long Beach, kterou každoročně pořádá společnost Rockwell, bylo obdivuhodné, že nejde jen o jednotlivé vynálezy, ale o jejich účelné zařazení do výrobního procesu tak, aby se produktivita práce zvedla. Podobný styl řízení výroby jako ve Spojených státech jsem ovšem viděl i v Německu, Francii, Itálii a Británii, jenže není tak masově rozšířen jako v USA. To proto, že v těchto evropských zemích se konjunkturní cykly na rozdíl od USA nevyvíjely tak nepřerušovaně. Americké podniky hodně investovaly do drahých pokročilých technologií, protože jednak měly stálý a velký odbyt, jednak se tím vyrovnávaly s nedostatkem pracovních sil.

Jaká jsou rizika?

Přes všechny své přednosti nebyly americké podniky s to uspokojit rostoucí spotřebitelskou poptávku. Ta po celá devadesátá léta většinou převyšovala domácí nabídku. To vedlo k vzestupu dovozu, jehož objem byl větší než vývoz. Důsledkem je hrozivý schodek obchodní bilance, který v posledních letech narůstá do astronomických částek. Soudí se, že letos dosáhne výše až 400 miliard dolarů. Pochopitelně se tento nepoměr mezi vývozem a dovozem projevuje na negativním saldu běžného účtu platební bilance. Zatím se však Spojené státy nemusejí obávat důsledků tohoto nepříznivého ukazatele. Hrnou se totiž do nich obrovské investice ze zahraničí. Již před časem však varoval předseda americké ústřední banky Alan Greenspan, který je pro svou měnovou politiku uctíván jako jeden z otců prosperity devadesátých let, že kdyby přestaly proudit do USA zahraniční investice, mělo by to katastrofální důsledky na ekonomiku, přepočteno na poměr k hrubému domácímu produktu činil loni schodek běžného účtu platební bilance 3,6 procenta. V absolutním vyjádření však šlo o částku 328 miliard dolarů.

Jak reálná jsou rizika, před nimiž varoval Alan Greenspan a jimž bude muset čelit budoucí prezident Spojených států? Teoreticky řečeno je přilákání zahraničního kapitálu

podmíněno především výkonností amerického hospodářství v porovnání s ekonomikami jiných průmyslově vyspělých států. Prognózy renomovaných ústavů se shodují v tom, že ve Spojených státech dojde ke zpomalení hospodářského růstu, naopak v zemích Evropské unie, zejména v jednácti z nich, spojených v Evropské měnové unii, se přes slabost eura ekonomika vzchopí, i když se zřejmě v dohledných měsících nesplní předpověď, že růst tam bude již letos rychlejší než v USA. Rovněž Japonsko, druhá nejsilnější ekonomika na světě, v nejbližší budoucnosti nevykáže výraznější růst hrubého domácího produktu, i když se tam již projevují některé nesmělé známky zvýšené výkonnosti hospodářství. Asijské země se vzpamatovaly z následků krize, která započala v červenci 1997, a jejich ekonomika se příznivě vyvíjí. Mnozí analytici se shodují v tom, že pokud růst amerického hospodářství poklesne na hodnotu tří procent hrubého domácího produktu, může zájem zahraničních investorů ochabnout. Jenže pak by nesměl deficit běžného účtu platební bilance tak rekordně, měsíc od měsíce, vzrůstat. Východiskem může být to, že v důsledku snížení tempa růstu spadne i nyníjší spotřebitelská poptávka, takže klesne i objem dovozu. Na druhé straně prosperita v Evropské unii a v Asii může zvýšit šance pro vývoz amerických výrobků a služeb.

Co navrhnou prezidentští kandidáti

Dá se tedy předpokládat, že nový obyvatel Bílého domu bude konfrontován s jistými změnami v americké ekonomice, i když její zpomalení nemusí mít nikterak katastrofální následky. Hovoří se o tom, že dojde k tzv. měkkému přistání. Jak jsou na to oba prezidentští kandidáti – viceprezident USA Al Gore a texaský guvernér George W. Bush – připraveni?

Podle názorů četných analytiků se jejich programy hospodářské politiky příliš příkře neliší, ba v některých bodech se dokonce přibližují. Hlavní otázkou pro oba je, jak využít velkých a rostoucích přebytků federálního rozpočtu v příštích deseti letech. Ten má podle odhadů nezávislého výzkumného ústavu Congressional Budget Office dosáhnout

nout v nastupujícím desetiletí částky dvou bilionů dolarů. Přebytek má vykazat také fond sociálního zabezpečení, a to rovněž ve výši dvou bilionů dolarů.

Oba kandidáti navrhnou využít přebytku sociálního fondu pro zajištění dlouhodobé budoucnosti penzijního systému. Přitom George W. Bush doporučuje částečnou privatizaci tohoto programu, aby bylo možno povzbudit soukromé úspory a zároveň snížit dosavadní přebytek.

Zásadně se však soupeři liší v tom, jak využít rozpočtového přebytku. Viceprezident Al Gore chce více než polovinu těchto astronomických částek použít na snížení daní pro nejpotřebnější skupiny obyvatel – rodiny s dětmi, skupiny s nižšími příjmy a podobně. Zbytek prostředků by měl být použit ke zvýšení rozpočtových výdajů na různé veřejně prospěšné služby, zejména na zdravotnictví. Al Gore tvrdí, že podle jeho předpokladů by se Spojené státy mohly zbavit federálního dluhu v roce 2012.

Naproti tomu George W. Bush hodlá využít rozpočtových přebytků takřka zcela na snížení daní. Poplatníci by tak eráru v příštích deseti letech zaplatili o 1,9 bilionu dolarů méně. I on má v programu snížení státního dluhu, ale v menší míře než Al Gore.

Jaké by to mělo důsledky na americkou ekonomiku? Poradci demokratického kandidáta tvrdí, že Bushův plán snížení daní je riskantní. Strávil by takřka veškeré projektované rozpočtové přebytky, takže pokud by došlo ke zhoršení hospodářské situace, bylo by politicky neúnosné znovu vyšší daně zavádět a Spojené státy by opět spadly do deficitu. I když Bushův plán může snížením daní občanům i podnikům přispět k vyšší hospodářské výkonnosti, vedlo by toto snížení, jak tvrdí stoupenci viceprezidenta Gorea, ke zvýšení úrokových sazeb, a tím by se efekt jeho daňové reformy minul účinkem. Ale rovněž Al Gore hodlá využít části zmíněného přebytku ke snížení daní a zbytek na zvýšení rozpočtových výdajů.

Jak je zřejmé, oba programy znamenají odklon od dosavadní opatrné fiskální politiky, kterou prováděl prezident Bill Clinton. V minulých deseti letech se republikáni i demokraté snažili snížit deficit federálních rozpočtů a tato výdajová zdrženlivost měla pozitivní vliv na hospodářský růst země. Za poslední desetiletí se veřejný dluh snížil v poměru k hrubému domácímu produktu z pěti procent na letošní dvě procenta.

Jak napsal list Financial Times, finanční trhy a podnikatelé se zatím neznepokojují nad navrhovanou změnou fiskální politiky, protože se domnívají, že tyto programy, ať už zvítězí v prezidentských volbách Gore, nebo Bush, nebudou moci být splněny. V předchozím čtvrtstoletí převládala v USA situace, kdy vládu měla v ruce jedna ze dvou velkých stran a Kongres zase ta druhá. To zajišťovalo nezbytné kompromisy ve fiskální politice a ostatních legislativních záležitostech. Méně příznivá byla období, kdy měla jedna ze stran kontrolu nad vládou i Kongresem. Budoucnost fiskální politiky a jejího vlivu na americkou ekonomiku tedy bude záležet na tom, jak volby dopadnou. ○

ROZPOČTOVÉ PŘEBYTKY

Podporuje využití dvou-bilionového přebytku ve fondu sociálního zabezpečení v příštích deseti letech k většímu snížení daní, uhrazení federálního dluhu a zvýšení výdajů na školství, zdravotnictví a obranu.

SOCIÁLNÍ PÉČE

Hodlá nabídnout zaměstnancům, aby část svých srážek z platu na sociální pojištění mohli využít ke vkladům na osobní účty, z nichž je možno investovat na akciových trzích.

SNÍŽENÍ DANÍ

Navrhuje v příštích deseti letech snížit daně o 1,3 bilionu dolarů, hodlá zavést čtyři daňové sazby 10, 15, 25 a 33 procent. Zruší dědickou daň. Změří dosavadní systém, který zvýhodňuje svobodně vdanými. Zvyšší daňové úlevy pro rodinné příslušníky a rozšíří výhody účtu na financování vzdělání.

George W. Bush

Spolupráce Spojených států a Evropské unie z hlediska ekonomických vztahů

JITKA ZÁRUBOVÁ

Ekonomické vztahy jsou vedle bezpečnostních otázek jedním z nejdůležitějších aspektů americko-evropských vztahů. Před rokem 1989 představovala hospodářská spolupráce další stvrzení spolupráce bezpečnostní, a tudíž důslednější stmelení tzv. západního bloku. Je proto namístě klást si otázku, do jaké míry jsou koncem studené války ekonomické vztahy mezi Spojenými státy a západní Evropou ovlivněny.

Stejně jako v oblasti bezpečnostní předpovídali realisté po ztrátě společného nepřítelce konec severoatlantického společenství, je možné zkoumat v těchto souvislostech i otázku ekonomických vztahů. Prochází Spojené státy a Evropská unie kritickým obdobím a bude tvrdá konkurence, která se neohlídá na sentimenty z minulosti a zřejmě ani na momentální politickou a bezpečnostní spolupráci, hlavním znakem jejich vztahů? Nebo již plně funguje vzájemná provázanost obou ekonomik a ekonomická spolupráce je oboustranně výhodným řešením? Následující stať by se měla zabývat hlavními aktivitami a událostmi, které na tomto poli v posledních několika letech probíhají, a shrnout tak hlavní trendy naznačující dynamiku transatlantických vztahů.

Clintonova administrativa a její vztah k Evropské unii

Prezident Clinton ve svém projevu z března 1999 prohlásil, že obchod mezi Spojenými státy a Evropskou unií má za následek další prohlubování oboustranné závislosti a konvergenci hospodářských politik na obou stranách Atlantiku. Výměna zboží a služeb převyšuje 300 miliard dolarů. Zároveň jsou eliminovány obchodní bariéry, které by pohybu zboží bránily. V investicích se skrývá dalších 650 miliard dolarů. Výsledkem celého procesu je mimo jiné i tvorba nových pracovních příležitostí.¹⁾

Již od samého počátku vystupovala Clintonova administrativa ve prospěch další evropské integrace a úzké spolupráce s EU. Důvody tohoto počínání se zhruba shodují s těmi, které po konci 2. světové války vedly americké politiky k bezpečnostní a ekonomické podpoře západní Evropy. Spojené státy stále vidí v integraci záruku proti konfliktům a fragmentaci evropského kontinentu. Důsledkem zdravější evropské ekonomie

je stabilita a menší společenské napětí. Silná a samostatná Evropská unie je pro Spojené státy partnerem a spojencem. To i přesto, že pozice Evropské unie na mezinárodní scéně sílí. Tento fakt je například kompenzován skutečností, že jednotný postoj členské státy Unie zavazuje a jejich jednání je pak do větší míry transparentní. Z hlediska ekonomických vztahů je pak nepominutelná podpora a společné stanovisko při jednáních o liberalizaci obchodu, deregulaci, Světové obchodní organizaci atd. Konkurence, již jsou Spojené státy na trzích třetích zemí vystaveny, je vyvážena dodatečným exportem a ziskem amerických společností v Evropě.

Vzájemný obchod mezi USA a EU

Hospodářství Spojených států je s ekonomikami států Evropské unie úzce propojené. Totéž platí ve vztahu k USA o Evropské unii. Ekonomické vztahy jsou víceméně vyrovnané i s ohledem na to, že se v obou případech jedná o ekonomiky zhruba stejného rozsahu. Hospodářská spolupráce zahrnuje nejen obchod, ale i investice.

Na počátku prvního Clintonova období a rok před podepsáním nové transatlantické agendy – v roce 1994 – dosáhl vzájemný obchod mezi Evropskou unií a USA 230 miliard dolarů. Bilance vzájemného obchodu skončila mírným přebytkem 2,2 miliardy dolarů ve prospěch Evropské unie. Ve stejném roce skončilo 17,6 procenta veškerého vývozu Evropské unie ve Spojených státech. Na celkovém dovozu do EU se Spojené státy podílely 17,3 procenta. Evropská unie se na celkovém dovozu do USA podílela 16,4 procenta a 22 procenty veškerého vývozu USA skončilo v EU.²⁾ O pět let později dosáhla vzájemná výměna zboží téměř 350 miliard dolarů, přičemž bilance skončila opět přebytkem ve prospěch Evropské unie. Na veškerém exportu USA se vývoz do EU podílel 21,9 procenta a dovoz

z EU tvořil 19,1 procenta celkového importu do Spojených států (viz tabulka č. 1).³⁾ Výše uvedené číselné údaje jasně ukazují na význam a dynamiku transatlantických ekonomických vztahů.

Od konzultací ke konkrétním aktivitám:

New Transatlantic Agenda

Neformální konzultace mezi Spojenými státy a Evropskou unií (resp. ES) probíhají již od počátku sedmdesátých let. Zlom nastal v listopadu roku 1990, kdy byla vyhlášena tzv. *Transatlantická deklarace*. Ve světle pokračující evropské integrace odrážela především obavu Spojených států o další směřování severoatlantických vztahů. Summity, které se v jejím rámci konaly, byly však izolovanými událostmi a často byly kritizovány jako představení pořádaná především pro média. Z jednání však vyplynulo několik základních poznatků. Jedním z nich byla zkušenost, že kvalita vzájemných konzultací se většinou odvíjí od schopností a zainteresovanosti představení země EU. Větší efektivitou se rovněž vyznačovala setkání, kterých se účastnili představitelé Evropské komise. Byl tak zajištěn širší záběr a kontinuita jednání.

Transatlantická agenda (*New Transatlantic Agenda* – NTA) představuje narozdíl od *Transatlantické deklarace* soubor zcela konkrétních iniciativ směřujících k dalšímu prohloubení transatlantických vztahů. Byla vyhlášena Clintonovou administrativou v prosinci roku 1995 a jejím účelem je další stvrzení vazeb mezi Spojenými státy a Evropskou unií a prohloubení jejich partnerství. V rámci NTA byl rovněž vypracován společný akční plán, který konkretizuje dlouhodobé cíle a dílčí aktivity.

Transatlantická agenda se zaměřuje na čtyři základní okruhy problémů.⁴⁾ V první řadě se USA a EU zavázaly posílit vzájemné ekonomické vztahy, podpořit světový obchod a přispět k vybudování užších hospodářských vazeb. Důraz se klade na principy volného trhu a implementaci výsledků Uruguayského kola GATT. Výsledkem by měly být především nové obchodní příležitosti v rámci tzv. nového transatlantického trhu, a tudíž i další redukce obchodních bariér. Druhý a třetí okruh agendy se týká společné podpory světového míru, rozšíření stability a demokracie po celém světě, pozitivního vývoje ve střední a východní Evropě, lidských práv, humanitární asistence, ochrany životního prostředí, boje proti mezinárodnímu zločinu a masové migraci atd. Cílem této iniciativy je nalézt společnou odpověď na globální výzvy dnešního světa. Posledním, avšak neméně důležitým bodem je budování dalších vazeb mezi USA a Evropskou unií, tzv. stavění mostů přes Atlantik. Hlavní myšlenkou je vytvoření rovnocenného partnerství, které bude založeno na oboustranné komunikaci.⁵⁾

Spolupráce vykazuje první úspěchy. V rámci NTA byly v roce 1997 podepsány dohody o vzájemném uznání, jejichž cílem

Tabulka č. 1

Vývoj zahraničního obchodu USA v letech 1995–1999 (v milionech dolarů)

	1995	1996	1997	1998	1999
Export do EU	123 649	127 746	140 812	149 513	151 681
Export celkem	583 046	625 075	689 182	680 474	692 821
Import z EU	131 893	142 974	157 563	176 408	195 411
Import celkem	743 543	795 289	869 704	913 885	1 024 766
Vzájemný obchod s EU	255 542	270 720	298 375	325 921	347 092

Zdroj: Statistics Canada and the U.S. Census Bureau (U.S. Department of Commerce)

je eliminace a harmonizace přebytečných norem týkajících se vzájemného obchodu ve výši téměř 50 miliard dolarů.⁶⁾ Ve stejném roce navíc Spojené státy a Evropská unie uzavřely dohodu o celní spolupráci a vzájemné administrativní pomoci. Jejím posláním je v první řadě posílení boje proti celním podvodům a dále podpora oboustranného obchodu. Na jejím základě probíhá výměna informací, zjednoduší se celní procedury a jsou vypracovávány programy vzájemné pomoci.

Transatlantický obchodní dialog

Jednou z nejdůležitějších aktivit započatých v rámci agendy NTA je zahájení transatlantického obchodního dialogu (*Transatlantic Business Dialogue – TBD*). Na této bezprecedentní spolupráci se podílejí nejvýznamnější představitelé průmyslu a obchodu ze Spojených států i Evropské unie. Jednání se zaměřují především na podporu vzájemného obchodu a další odstraňování obchodních bariér. Cílem je rovněž definovat společné postoje k mezinárodním problémům a výzvám globální povahy (globální oteplování, terorismus atd.). Výsledkem společného úsilí je například připojení Evropské unie k organizaci *Korean Peninsula Energy Development Organization* působící na Korejském poloostrově. Tato iniciativa se zaměřuje na potlačení jaderné proliferace a snaží se po-

moci Severokorejčům při uspokojování jejich energetických potřeb. Evropská unie se tak připojila ke Spojeným státům při řešení problémů globálního charakteru, což plně odpovídá rostoucí vzájemné závislosti a deklarovaným cílům.

Obchodní spory: USA versus EU

Evropská unie a Spojené státy jsou si nejen obchodními partnery, ale i konkurenty. Je téměř nemožné, aby obchod dosahující takového obratu probíhal bez jakýchkoliv problémů. Tření se týkají mimo jiné tzv. banánového režimu, pravidel o audiovizuální technice, subvencí civilnímu leteckému průmyslu, oceli, postoje k Japonsku a dalších otázk.

V loňském roce vyhověla Světová obchodní organizace stížnostem Spojených států a rozhodla v jejich prospěch ve sporech, které se týkaly dovozu banánů a hovězího. V případě tzv. banánových válek si USA u WTO stěžovaly poprvé v roce 1995. Problémy se však datují už od roku 1993. A to i přes to, že jde o obchod zhruba ve výši 520 milionů dolarů (v době, kdy celkový roční obchod přesáhl 300 miliard dolarů). Po šesti letech USA svou při vyhrály a WTO potvrdila, že pravidla Evropské unie pro dovoz banánů vytvářejí preferenční systém pro plody z bývalých kolonií, což je z pohledu WTO nepřijatelné. Podle rozhodnutí nemá EU nadále dovoz z Karibiku zvý-

hodňovat. Dokud svá pravidla nepřehodnotí, mohou Spojené státy zavést proti EU sankce.⁷⁾ Jedná se především o cla na luxusní zboží vyvážené evropskými firmami (do výše 191 milionu dolarů).

Letos je vše jinak a u WTO uspěli tentokrát Evropané se svými dvěma stížnostmi. První se týkala daňového zvýhodnění amerických vývozců, druhá pak amerického antidumpingového zákona z roku 1916. Celé antidumpingové řízení značně znevýhodňuje dovozce do Spojených států a umožňuje americkým úřadům požadovat po potenciálních dovozcích splnění téměř libovolných podmínek. V případě sporu o daňové zvýhodnění se jedná o tzv. podniky zahraničního prodeje (FSC – Foreign Sales Corporation), které v podstatě umožňují americkým firmám vyvázet zboží přes společnosti sídlící v daňových rájích. Podle prohlášení amerického ministerstva financí získávají vývozcí tímto způsobem až 2,5 miliardy dolarů. Jedná se o takové firmy, jako je Microsoft či Boeing.

Hospodářská spolupráce, či další obchodní války?

Prosperita Spojených států je úzce propojena s prosperitou evropskou. To platí i obráceně: Hospodářský růst Evropské unie závisí na stabilním vývoji na druhé straně Atlantiku. Z toho pramení i zájem obou partnerů na oboustranně výhodné spolupráci. USA a západní Evropa jsou koneckonců spojenci již dlouhou dobu. Americké bezpečnostní záruky byly spolu s programem hospodářské rekonstrukce jednou ze základních podmínek evropské poválečné obnovy. Přestože se jejich názory mohou čas od času lišit, zůstávají USA a EU strategickými partnery nejen v bezpečnostní, ale i ekonomické oblasti. Stále nové iniciativy probíhající v rámci mezinárodních aktivit, ale i nepřetržitě rostoucí obchodní výměna potvrzují tento trend. Z tohoto hlediska jsou obchodní války jen jedním z dílčích problémů vyskytujících se mezi dvěma obchodujícími entitami. Společný postup a z něho plynoucí výhody Spojeným státům i Evropské unii mnohonásobně vynahradí případné negativní důsledky.

Tabulka č. 2

Vývoj vzájemného obchodu USA a vybraných zemí v letech 1995–1999 (v milionech dolarů)

Obchodní partner*	1995	1996	1997	1998	1999
Kanada	270 337	290 103	319 001	328 996	362 237
EU	255 542	270 720	298 375	325 921	347 092
Japonsko	187 792	182 794	187 211	179 870	188 888
Mexiko	108 412	131 089	157 326	173 719	196 750

Zdroj: Statistics Canada and the U.S. Census Bureau (U.S. Department of Commerce)

*Jedná se o největší obchodní partnery Spojených států.

¹⁾ <http://www.poub.whitehouse.gov>; Statement by the President to the Nation, March 24, 1999.

²⁾ Levine, N., *The US and the EU: Economic Relations in a World of Transition*, University Press of America, Inc., Lanham, Maryland, 1996, pp. 47–48.

³⁾ <http://strategis.ic.gc.ca>; Statistics Canada a U.S. Census Bureau (U.S. Department of Commerce).

⁴⁾ Gardner, A. L., *A New Era in US–EU Relations? The Clinton Administration and the New Transatlantic Agenda*, Ashgate Publishing Company, Brookfield, Vermont, 1997, p. 71.

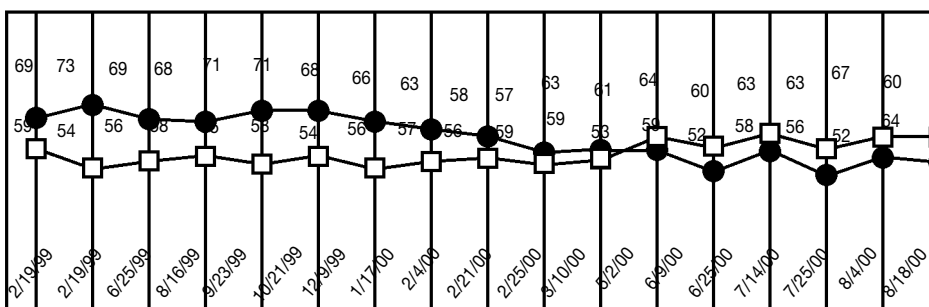
⁵⁾ <http://www.useu.be>; *The New Transatlantic Agenda*, March 3, 1995.

⁶⁾ Ibid.

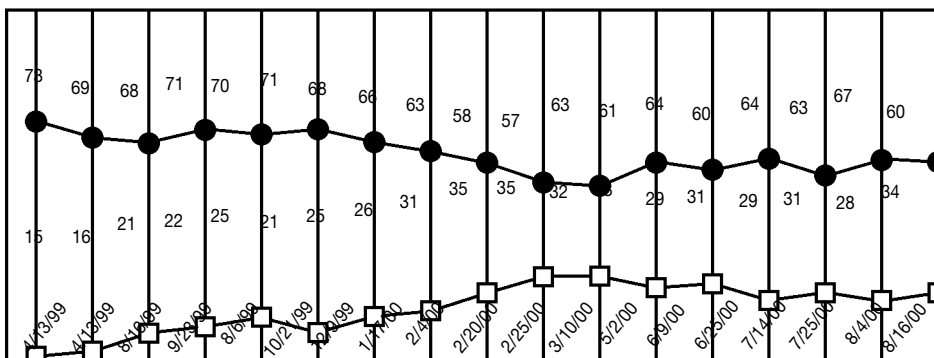
⁷⁾ „The Risk to Free Trade“, *The Economist*, January 30, 1999.

AMERICKÉ VOLBY 2000

Podpora pro kandidáty – příznivé mínění (dospělí voliči v %) ● Bush □ Gore

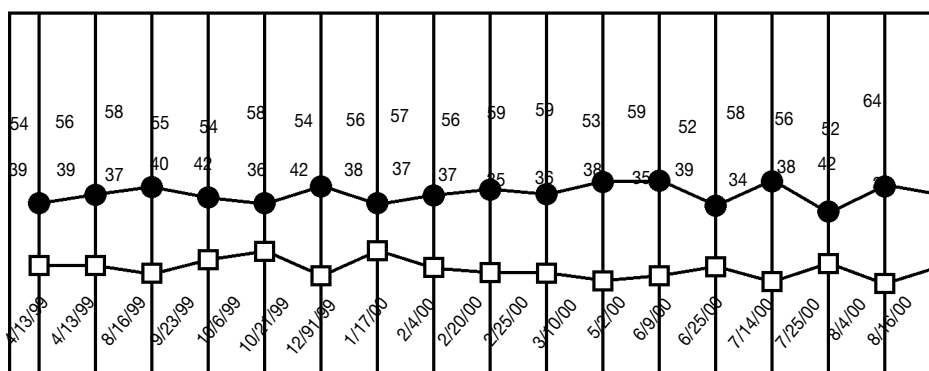

Názory na George W. Bushe (dospělí voliči v %) ● přízeň □ nepřízeň

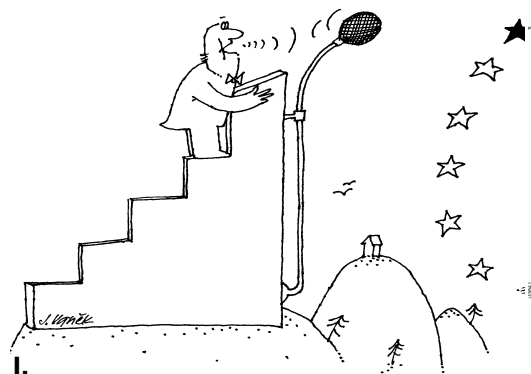
	celkem	republikáni sympat.	nezávislí	demokraté sympat.	konzervativci	umírnění	liberalové	muži	ženy	18-29	30-49	50+	Východ	středo západ	jih	západ	Vyšší vzdělání	níže vzdělání	bez vzdělání	billi	ostatní	
18-19. srpna 2000																						
Bush - přízeň	60	95	47	35	76	60	30	67	54	61	62	58	58	60	63	59	62	60	60	65	33	
Bush - nepřízeň	34	3	30	57	20	34	64	27	39	33	31	37	37	33	33	33	35	35	32	29	58	
4-5. srpna 2000																						
Bush - přízeň	67	94	69	39	83	62	45	69	66	67	69	66	63	63	73	69	67	72	63	70	50	
Bush - nepřízeň	28	4	24	55	13	34	48	27	28	30	25	29	33	30	22	27	29	25	29	26	40	
25-26. července 2000																						
Bush - přízeň	63	98	62	34	79	63	36	65	62	61	66	62	61	65	66	60	66	67	59	67	43	
Bush - nepřízeň	31	1	28	59	18	31	56	30	31	32	28	32	32	29	28	35	31	26	34	27	49	

Názory na Al Gora (dospělí voliči v %) ● přízeň □ nepřízeň

	celkem	republikáni sympat.	nezávislí	demokraté sympat.	konzervativci	umírnění	liberalové	muži	ženy	18-29	30-49	50+	Východ	středo západ	jih	západ	Vyšší vzdělání	níže vzdělání	bez vzdělání	billi	ostatní	
18-19. srpna 2000																						
Gore - přízeň	64	32	47	91	44	73	86	55	73	65	65	62	67	59	67	63	68	65	61	61	84	
Gore - nepřízeň	30	61	26	6	49	22	10	40	21	29	28	33	28	33	28	30	29	30	30	33	12	
4-5. srpna 2000																						
Gore - přízeň	52	20	50	88	35	62	71	50	54	59	49	52	53	57	52	47	55	52	50	48	77	
Gore - nepřízeň	42	79	41	9	60	34	23	45	40	36	46	42	38	39	44	49	41	44	42	47	16	
25-26. července 2000																						
Gore - přízeň	56	26	51	88	38	68	71	55	57	64	53	55	62	61	49	54	54	56	58	52	78	
Gore - nepřízeň	38	70	37	8	57	27	21	41	34	33	38	39	29	34	43	42	42	39	34	41	16	

Pramen: <http://www.gallup.com/Election/2000/favorables.asp>

Evropská unie ve své dnešní podobě je výsledkem půlstoleté výstavby a přestavby. Je třeba uvést do vzájemného souladu 15 národních právních a politických tradic. Národní ústavní instituce se jen nerady odvolávají od svých zděděných možností ovlivňovat a utvářet vývoj. Výsledkem je nedostatečná průhlednost, nejasné kompetence zčásti ve spolkové, zčásti v mezistátní sféře.

Na této situaci pak vydělávají vlády a správy na všech úrovních, a tedy byrokrati. Naproti tomu: kdo ztrácí, jsou parlamenty, a proto nakonec občané. Přitom Evropský parlament (EP) zaujímá zhruba ve třech čtvrtinách zákonodárných aktů a u výdajové strany rozpočtu poměrně silnou pozici. Národní parlamenty jsou ve věcech Evropské unie (EU) exekutivami vesměs nedostatečně informovány, a proto se často opoždují. Zemské sněmy ve spolkových zemích jsou pak nuceny vynakládat velké úsilí, aby předčily vědomosti a vliv zainteresovaného čtenáře denního tisku.

Klesající význam národních parlamentů ve věcech Evropské unie není bez problémů, neboť v době, kdy globalizace a nové technologie totálně přetvářejí hospodářství a společnost, ve většině otázek prudce vzrůstá evropská dimenze politiky. Jako příklad stačí uvést životní prostředí a vnější i vnitřní bezpečnost a mobilitu lidí, kapitálu a zboží.

Přitom každý pokles moci národních parlamentů a národních států vůbec nevede k úměrnému vzrůstu pozic evropských a mezinárodních institucí. Patří k projevům této doby, že politika vcelku ztrácí moc nad jednotlivci a nad soukromými organizacemi (občanská společnost). Kdo vysoce ctí svobodu, veskrze vítá tento trend a částečný ústup státu z vrchnostenské záliby v řízení a hospodářské činnosti.

II.

Spolkový sněm dlouho nevěnoval záležitostem Evropské unie náležitou pozornost. Do značné míry přenechal pole působnosti spolkové vládě a Spolkové radě jako orgánům zastupujícím zemské vlády. Od té doby, co se poslanci Spolkového sněmu ve svých volebních obvodech setkávají stále častěji s výtkami za rozhodnutí EU, na jejichž vzniku se aktivně nepodíleli, sílí přání znovu získat, co bylo ztraceno. Tu je třeba rozlišovat několik rovin i právních a praktických aspektů.

V rovině Evropské unie jsou práva národních parlamentů na spolupůsobení v pod-

Účast Spolkového sněmu na záležitostech Evropské unie

REINHARD STUTH

stať nesystémová. V EU/ES (dále pro zjednodušení jen EU) zastupuje totiž Evropský parlament, Komise a Evropský soudní dvůr (ESD) úroveň Unie, Rada, popř. členské státy národní úroveň a Výbor regionů úroveň regionální. Z jiného pohledu: Komise a ESD zastupují Unii jako celek, Rada zastupuje země Unie (národní státy) a Evropský parlament občany.

Činnost Unie je zcela v duchu nynějšího pojetí demokraticky dvojnásobně legitimována: Bezprostředně občany Unie, kteří volí Evropský parlament ve všeobecných, přímých a svobodných volbách, ale také zeměmi Unie, které jsou zastoupeny svými vládami v Evropské radě a Radě (odborných) ministrů. Činnost EU je takto legitimována důrazněji, než jak je tomu u většiny národních států. Komisi lze například kritizovat z mnoha stran, a přesto je její demokratická legitimita nepopíratelná.

Za účelem dalšího posílení demokratické legitimacy by mohlo a mělo dojít k rozdělení mandátů v Evropském parlamentu podle striktně proporcionálního klíče, daného počtem obyvatelstva. Demokracie totiž vyžaduje respektování zásady *one man – one vote*, tedy zásady rovné volby. Mezinárodněprávní zásada rovnosti států se naproti tomu odráží v právě naopak neproporcionálním vážení hlasů v Radě. Nový způsob vážení hlasů, který je tématem nyní probíhající reformní konference, není proto v žádném případě nutný k posílení demokratické legitimacy.

Návrh ministra zahraničních věcí Joschky Fischera, aby byly znovu zavedeny zdvojené mandáty mezi národním a Evropským parlamentem, nepřináší více, nýbrž méně demokracie. Kromě toho je vzdálený životu. Fischer přehlíží důvody, proč byla tato úprava v r. 1979 zrušena. Podle jeho představy by se buď museli poslanci EP stát navíc členy Spolkového sněmu, nebo by bylo třeba, aby někteří spolkoví poslanci zasedali ještě také v Evropském parlamentu. Nakonec by měli takoví členové parlamentu méně času než dosud v Bruselu. Kontrola Komise by byla opomíjena, místo aby byla posílena. Přitom by byli zřídkakdy v Berlíně, aby tam mohli uplatnit svůj vliv v rozhodujících grémiích a zasedáních. Evropští poslanci by zase byli méně než dosud u svých voličů. Prospěch by z toho měli ministři a úředníci.

III.

Vliv Spolkového sněmu jako národního zastoupení lidu je tedy třeba co nejdříve začít uplatňovat vůči Radě. Adresáty jsou podle toho zejména spolková vláda, popřípadě zemští ministři. Přirozené je tu stále pozoruhodné, že v tomto systému se národní vlády mění na evropské úrovni v zákonodárce, a berou tedy na sebe klasické parlamentní úlohy. Někdy se dokonce zdá, že vlády při přechodu na evropskou rovinu chtějí řídit něco, co nemohou prosadit ve vlastní zemi.

Bezprostřední právo národních parlamentů spolurozhodovat např. na půdě vlastního parlamentního shromáždění nelze realizovat ze zásadních i praktických důvodů. Takováto třetí zákonodárná komora by rozhodovací proces ještě více zkomplikovala a prodloužila. Občanům by dále ztížila politickou účast a vedla by k ještě méně veřejné kontrole. Komora národních parlamentů by také neposílila žádný z dosavadních základů legitimacy, ale naopak by jejich promísením spíše oba oslabil.

Z oprávněných důvodů vzrůstá v současné době podpora požadavku jasně vymezit kompetenci mezi evropskou a národní úrovní. Nové rozmnožení národních a evropských úrovní rozhodování by naproti tomu zasadilo této delimitaci těžkou ránu. Proto je také problematické interpelační právo národních orgánů vůči orgánům evropským (např. právo Spolkového sněmu klást dotazy Evropskému parlamentu) nebo evropských orgánů národním (např. Evropského parlamentu spolkové vládě). Právě vnitrostátní situace v Německu ukazuje, jak je obtížné uvést do pořádku nelad mezi spolkovými a zemskými kompetencemi.

Proto také chybí podklad pro přímé právo národních parlamentů předkládat stížnost, popř. žalobu u Evropského soudního dvora. Evropské i národní ústavní právo přiznává monopol zastupovat národní státy pouze národním vládám. Nicméně lze také uvážit národní zákonné ustanovení přesně vymezující pole působnosti spolkové vlády, pokud Spolkový sněm v konkrétních případech požaduje řízení před Evropským soudním dvorem.

Přitom je třeba dbát, aby evropské orgány neměly možnost přímého zákroku u národních parlamentů, jak jim také ukládá zásada subsidiarity a jasného vymezení kompetence. Je-li splněn tento předpoklad, může jít pouze o případ, kdy poruší právní předpis vlastní národní vláda, a tedy o vnitrostátní právní spor o evropské otázky.

Vnitrostátní konflikty mezi ústavními orgány je třeba nadále předkládat vnitrostátním soudům. Evropskému soudnímu dvoru by se tu neměly otevírat dveře k jakémukoli vměšování. Co má národní parlamenty posilovat, by místo toho národní instituce, zejména Spolkový ústavní soud, naopak oslabovalo.

Vhodné by naproti tomu bylo zlepšit pohotovostní informace pro Spolkový sněm a zřídit za tímto účelem vlastní pozorovatelské kanceláře v Bruselu, jak již také navrhovala CDU/CSU. Užitečná je také průběžná a přímá výměna názorů a informací mezi Spolkovým sněmem a členy Komise, jakož i ministři pro evropské záležitosti a odbornými ministry jiných členských zemí Unie. Tato výměna představuje už dnes vžitou praxi výboru Spolkového sněmu pro EU. Větší aktivitu by tu však mohly projevit odborné výbory Spolkového sněmu.

IV.

Požadavek posílit národní parlamenty vůči národním vládám zastoupeným v Radě je ztížen tím, že Rada je orgán EU, který nejvíce vyžaduje reformu. Chtěl bych uvést tři podstatné klíčové problémy a hlavní příčiny nedostatečné transparency, jakož i byrokratických tendencí:

Evropská unie porušuje zásadu dělby moci. Dodržovat tuto zásadu v jednotlivých zemích je přitom nepominutelným předpokladem jejich přijetí do EU. Rada představuje zároveň legislativu, exekutivu i orgán její kontroly. Tato nadměrná moc znesnadňuje parlamentní spoluúčast. Rada by se proto měla dále vyvíjet směrem k druhé komoře legislativy. Úkoly exekutivy je třeba přenést na Komisi. Její parlamentní kontrola by se měla dále posilovat. Jasně oddělit od sebe exekutivu a legislativu v Unii je také příkazem demokracie. Jen takto mohou občané porozumět procesům a rozhodnutím v EU a ovlivňovat je.

Druhý klíčový problém je vnitřní struktura Rady. Také zde jsou nutné smluvní změny. Práce rady je striktně rozčleněna na odborné resorty. Obvykle pak mají vrch dílčí zájmy a koherence vázne. V tvorbě právních předpisů, kterou vyvíjí Rada, neexistuje v politické rovině žádné místo, kde by se mohly setkávat a sladovat rozdílné perspektivy a rozporné zájmy.

Agrární rada se například jednomyslně usnese na subvencích pro pěstování tabáku, zdravotnická rada právě tak jednomyslně na podpůrných programech a zákazech v zájmu potírání spotřeby tabáku. Ministři v Radě pro životní prostředí se shodnou na směrnici flora – fauna – bydlení. Ministři vnitra a hospodářství zůstávají mimo proces formulace závěrů. Pouze na úřednické úrovni se ve Výboru stálých zástupců dospěje k jistému ucelenému pohledu. Tento výbor však pravidelně přehlíží politicky citlivé otázky, když jsou příslušní ministři jednotliví, ačkoli by vznikly problémy s jinými ministry, pokud by se podíleli na tomto procesu.

Všeobecná rada by se proto měla stát parlamentní Komorou států. V ní by už nezasadali ministři zahraničních věcí, nýbrž ministři pro evropské záležitosti se stálým sídlem v Bruselu. Rady odborných ministrů by se staly odbornými výbory Rady, které by nesměly rozhodovat s konečnou platností. Národní parlamenty, právě tak jako veřejnost, by pak mnohem snadněji a včas rozpoznaly politicky závažné body. Tento model požadoval také esenský sjezd CDU v dubnu 2000.

Třetí klíčový problém je pracovní styl Rady. Demokratická legitimita se ztrácí v humusové vrstvě celých stovek skupin. Tam sedí úředníci, často na úrovni referentů a za rozsáhlé účasti spolkových zemí. Sjednotí-li se, jejich návrhy ve Výboru stálých zástupců jenom prolétnou a pak bývají zpravidla odkývnuty na ministerské úrovni jako tzv. body A bez průvodního vyjádření. Ústředním zdrojem byrokracie v Bruselu je tedy Rada. Komise je u tohoto postupu pouhým přísedícím bez hlasovacího práva. Pracovní styl Rady se dá podstatně změnit jenom tehdy, když se změní Rada ve své funkci a své vnitřní struktuře.

V.

Zlepšování účasti Spolkového sněmu na evropské úrovni by proto mělo být zaměřeno na Radu. Pokud nebude Rada zcela přebudována a jako americký Senát a rakouská Spolková rada přetvořena v Komoru volených členů, musí být vliv Spolkového sněmu na ministry zastoupené v Radě nepochybně zvýšen. Doposud není v Bruselu trvale přítomen žádný ministr. Národní parlamenty by proto měly svůj vliv uplatňovat přednostně v národních hlavních městech vůči příslušným národním vládám. Návrhy Spolkového sněmu na řešení by se měly v podstatě omezovat na vnitrostátní situaci v Německu. Zásada subsidiarity přikazuje, aby každé zemi Unie bylo ponecháno právo uplatňovat ve vlastním státě vlastní vůli, a naproti tomu uloženo nepodnikat na vlastní pěst úkoly v evropské šíři.

Národní státy jako signatáři evropských smluv se podle toho spokojily s umístěním národních parlamentů jenom na okraji. Protokol č. 13 ke Smlouvě o Evropské unii upravuje „úlohu jednotlivých státních parlamentů v Evropské unii“. Národní parlamenty mají být co nejlépe informovány o záměrech Komise a o zákonodárných procesech. Konference Evropských výborů („COSAC“) může po volné úvaze předat svá stanoviska. O spolurozhodování se nikde nemluví.

U stěžejních otázek ústavní povahy mají národní parlamenty právo ratifikace. Platí to například o přistoupení (čl. 49 Smlouvy o EU), smluvních změnách (čl. 48 Smlouvy o EU) a finančním vybavení vlastními prostředky (čl. 269 Smlouvy o EU). Ratifikace však znamená pouze říci ano nebo ne k hotovému, již neovlivnitelnému výsledku.

Sotva o mnoho více možností poskytuje přeměna směrnic (nařízení platí bezprostředně) v národní právo podle čl. 249 Smlouvy o EU. Velká většina směrnic EU ponechává národnímu zákonodárci pouze právně technický, nikoli však obsahový prostor. Pozměňovací návrhy, které nebyly podány do Rady a Evropského parlamentu již v bruselském zákonodárném postupu, přicházejí příliš pozdě.

Spolkový sněm měl vždy na vůli předat spolkové vládě stanoviska a požadavky zároveň s jejich odesláním Radě ministrů. Sotvakdy však toho využil. Během posledních měsíců byly zaznamenány pouze dva případy, a ty se týkaly pracovního způsobu Konvence EU k vypracování Charty základních práv, jakož i souhlasu Rady se Statutem pro poslance EP. V obou případech převzala Spolková vláda stanovisko Spolkového sněmu.

Formální vázanost spolkové vlády stanovisky Spolkového sněmu je však politicky planá a z hlediska ústavního práva nepřipustná. Planá, tj. neúčinná, by byla tato vazba proto, že vláda a koalice, z níž vláda vzešla, mají ve Spolkovém sněmu většinu a tvoří politickou jednotu. Žádný spolkový kancléř nepřipustí, aby mu jeho koaliční frakce vnutily svou vůli. K pověření spolkové vlády Spolkovým sněmem proto dochází jen v takových případech, které jsou tak málo důležité, že jsou vládě lhostejné.

V nesouladu s ústavou by byla formální vázanost usneseními Spolkového sněmu, neboť čl. 20 odst. 2 Základního zákona předepisuje organizační i funkční dělbu moci. Zahraniční aktivita spolkové vlády, tj. také jednání v evropských radách odborných ministrů, patří do oboru působnosti exekutivy. Vymezení kompetence na německé půdě je tu jednoznačné. Spolkový ústavní soud již dříve jasně stanovil, že Základní zákon nepřiznává Spolkovému sněmu žádnou všeobecnou nadřazenost při stěžejních rozhodnutích a že z principu demokracie nevyplývá žádný „monismus moci v podobě všeobecného výhradního postavení parlamentu“. Taková úprava, a ještě k tomu ve všech zemích Unie, by také vedla k všeobecné blokadě jednání v Bruselu, neboť žádná delegace by nemohla mít dostatečnou volnost pohybu.

VI.

Rozhodující zlepšení reálné spoluúčasti Spolkového sněmu nepotřebují ani ústavně-právní, ani zákonný podklad. Spolkový sněm zdaleka nevyčerpává své nynější možnosti z čl. 23 Základního zákona a ze zákona z 12. března 1993 o spolupráci spolkové vlády se Spolkovým sněmem ve věcech Evropské unie.

Stále znovu předkládají některé resorty spolkové vlády zastaralé písemné zprávy a oznámení. Pokud jde o ústní zprávy, nechává spolková vláda leckdy referovat nezkoušené subalterní úředníky, kteří nejsou schopni podat politické hodnocení. Spolkový ministr zahraničních věcí Fischer nebyl

už déle než rok ve výboru Spolkového sněmu pro Evropskou unii. Často není přítomen ani jeho státní ministr jakožto příslušný zástupce. Naproti tomu spolkový kancléř Kohl přicházel vždy do výboru vyslechnout obsažné body pořadu jednání.

Ministerstvo zahraničních věcí upírá Spolkovému sněmu ústřední dokumenty pro Evropské rady (tj. součásti Rady EU – pozn. překl.), popř. z jednání o přijetí do EU. Musí se proto namáhavě obstarávat pod rukou. Nejjednodušší cesta vede přitom přes jednu ze spolkových zemí, které si v oblasti informací vybojovaly mnohé výhody. Spolkové ministerstvo financí se dosud zdráhá posílat podklady elektronickou poštou, což by značně usnadnilo jejich další cestu k příslušným poslancům. Není jisté, je-li za tím neschopnost nebo úmysl.

Je nepochybné, že Spolkový sněm, a zvláště jeho frakce nemají osobní a finanční zdroje zdaleka v takové míře, aby mohly častěji než pouze v několika málo případech podstatně ovlivňovat záležitosti Evropské unie. Dokud však Spolkový sněm výrazně nezlepší své vlastní pracovní podmínky, nemůže si přesvědčivě stěžovat, že má jenom nepatrné možnosti spolupůsobit na evropský vývoj. Rovněž není znát, že by Spolkový sněm důrazně vyžadoval na spolkové vládě lepší informace. Ani plenární rozprava před řadou stěžejních rozhodnutí Evropské rady a Rad odborných ministrů není pro většinu Spolkového sněmu po změně vlády přede dvěma lety nijak zvlášť důležitá.

Také průběh interních porad Spolkového sněmu v záležitostech EU bývá těžkopádný. Ode dne, kdy je spolkové vládě doručen dokument EU, až do doby, kdy Spolkové ministerstvo financí, které je tím trvale pověřeno, jej adresuje dále Spolkovému sněmu, často uplynou tři týdny. Následující zpracování v Evropské kanceláři Spolkového sněmu, zpětná hlášení gestora a rozpočtového výboru, jakož i vlastní předání příslušným výborům trvá zpravidla dalších šest týdnů. Na poradě si výbory ponechávají čas čtyři měsíce, popř. i déle. Informace o poradách ve skupinách Rady, Výboru stálých zástupců a Radě odborných ministrů se v tomto mezidobí normálně nepodávají. Stává se, že výbory se radí o předlohách, k nimž Rada mezitím už dávno přijala rozhodnutí.

Spolkový sněm má plnou volnost organizovat svůj rozvrh činnosti tak, aby se předlohy EU dostaly do příslušných výborů během týdne a objevily se na pořadu příštího zasedání. Sekretariát výboru pro EU by mohl se spolkovou vládou zjišťovat aktuální stav porad v Bruselu a poslaneckým zpravodajům jej bez vyzvání oznamovat. Je na Radě starších Spolkového sněmu a na dalších grémiích parlamentu a frakcí, aby poskytly Evropské unii důležité místo, jaké jí náleží. Klíčový problém Spolkového sněmu v záležitostech Evropské unie není chybějící právní podklad, nýbrž každodenní vlastní stano-

Vstupní rozhovory IVANA WITZOVÁ mezi Českou republikou a Evropskou unií: Čas politických rozhodnutí

Jednání o vstupu České republiky do Evropské unie od letošního zří pozvolna směřují do klíčové fáze, kdy budou vyjednávatci domlouvat podmínky členství. Vzhledem k asymetrickému charakteru jednání o přistoupení ve prospěch Evropské unie bude i tato negociační fáze vstupních rozhovorů pouze o dočasných výjimkách z přijetí evropského práva v podobě přechodných období.

Kandidáti jsou si povahy jednání o přistoupení, charakterizované jako „*acquis*“ a nic jiného než *acquis*⁽¹⁾, vědomi: nežádají o stálou výjimku a vyjednávací pozice pro přechodná období jsou koncipovaná střízlivě (s výjimkou několika oblastí u Polska např. 14 let pro zvláštní ekonomické zóny, 18 let pro nabývání nemovitostí cizinci).

V polovině června zahájili diplomaté v Lucemburku jednání v kapitole zemědělství a otevřeli tak poslední možnou oblast vstupních rozhovorů (kapitola instituce se bude projednávat až po vstupní reformě, kapitola různé na konci všech jednání). Tím vyjednávatci uvolnili cestu pro politická rozhodnutí v jednáních pohybujících se zatím na technické a rutinní rovině. „Nepolitická“ kvalita jednání trvala i po oficiálním skončení fáze tzv. technických jednání neboli *screeningu*, tedy prověrky stavu harmonizace českého práva s *acquis communautaire*, loni v červenci.²⁾

I poté kandidátské země pouze přebíraly *acquis communautaire* pro potřeby jednání rozdělené do jedenácti kapitol a přijímaly závazná data, dokdy svou domácí legislativu přizpůsobí evropským směrnici a nařízením. Maximální politickou hranici jednání představovalo předběžné uzavření příslušné kapitoly vstupních rozhovorů v případě, že ani jedna ze stran nežádala o přechodné období a kandidáti avizovali, že s převzetím unijní legislativy nebudou mít závažné problémy. Česká republika zatím uzavřela třináct z dosud projednávaných dvaceti devíti kapitol, Maďarsko a Polsko o dvě méně, Kypr o tři více.³⁾

Předběžné uzavření většiny zbývajících kapitol brzdí žádosti o přechodná období ze strany členských nebo kandidátských států. Předběžnému uzavření kapitoly brání také žádost evropských úředníků o dodatečné informace v rozsáhlých kapitolách, jako je sociální politika a zaměstnanost, nebo jde o oblasti, kde rozhovory začaly až letos ja-

ko v případě regionální politiky.

Vstupní jednání za francouzského předsednictví

Za francouzského předsednictví (červenec–prosinec 2000) se rozhovory z roviny technických jednání posunou do politické dimenze. Podstatu přechodu charakterizoval 13. června pro ČTK komisař pro rozšíření Günter Verheugen: „V příštím pololetí budeme muset jednat o podstatě, to znamená, že se pokusíme v kapitolách, jež ještě nebyly uzavřeny, definovat oblasti, kde již můžeme najít řešení. To nelze dělat technicky. Takže bude nová kvalita rozhovorů, založená na politických úvahách a politických rozhodnutích.“

Verheugenova neurčitá slova si diplomaté kandidátů překládají jako signál, že během tohoto pololetí by měli evropské politici, alespoň v některých kapitolách, roztrždit žádosti o přechodná období, a určit dočasné výjimky z evropského práva tzv. politické povahy, u kterých se předpokládají dlouhá a složitá jednání. Kritéria pro vytváření klíčového „jednacích balíků“ zatím nejsou známa. Jedna z pracovních teorií hovoří o tom, že kritéria budou dvě. Jednodušší přechodná období, která by jednacích strany měly řešit nejdříve (pravděpodobně už na začátku švédského předsednictví), by měla splnit tyto podmínky: nedotýkat se vnitřního trhu a nepřesahovat délku dva roky. Podle prohlášení francouzských diplomatů není jisté, zda se podaří celý tento „jednacích balík“ vytvořit do prosincového summitu v Nice, protože diplomaté zahájili jednání v oblasti s největším počtem žádostí o přechodná období s nejsložitější legislativou zemědělství teprve letos v červnu.

Zatím se členské státy nedohodly ani na vyjednávacích pozicích pro přechodná období, která bude v jednání s kandidáty žádat Evropská unie. Společné stanovisko by členské státy, alespoň pro některé otázky,

měly rovněž předložit do konce francouzského předsednictví. Čeští diplomaté mají zatím z jednání signály, že žádosti se budou týkat nejméně tří oblastí. Zejména Německo a Rakousko budou velice pravděpodobně požadovat přechodné období v oblasti volného pohybu osob, kde pomoci kvót omezí volný pohyb pracovních sil. Německý tlak na přechodné období se pravděpodobně objeví také v podobě návrhu na omezený vstup dopravců z nových členských zemí na evropský dopravní trh. Přímé dotace chce odepřít zemědělcům kandidátských států do roku 2006 zejména Francie.

Pokud se podaří posunout metodologii jednání směrem k řešení podstatnějších problémů do summitu v Nice, mohla by ona klíčová negociační jednání o podmínkách členství České republiky v Evropské unii začít během první poloviny roku 2001 za švédského předsednictví, tedy po zhruba třech letech od zahájení vstupních rozhovorů (30. 3. 1998).

Zatím francouzští politici a představitelé Evropské komise závazně přislíbili pouze inventuru dosažených výsledků jednání v podobě tzv. tabulky skóre. Obsah „tabulky“ je zatím předmětem jednání, ale měla by ukázat, nakolik kandidáti v jednotlivých kapitolách vstupních rozhovorů sladili domácí legislativu s *acquis communautaire*, jak se jim daří evropské právo prosazovat v praxi a zda plní své závazky přijaté v jednání. Tyto tabulky budou pravděpodobně doprovázet listopadovou pravidelnou zprávu o pokroku kandidátských zemí na cestě do Evropské unie.

Zároveň by se měly stát základem pro rozhodnutí o scénáři jednání za švédského předsednictví, který by členské státy měly přijmout na summitu v Nice. Je takřka jisté, že v tomto scénáři nebude uvedeno žádné datum. Diplomatickou žádost kandidátů, že namísto data vstupu summit mohl sdělit alespoň informaci, kdy skončí negociace, Francie odmítá proto, že z této zprávy lze lehce odvodit i datum členství: obvykle jde o 1. leden následujícího roku.

Útěchou kandidátům může být naděje, že tempo jednání zatím nevylučuje šanci uzavřít negociace na konci roku 2001, případně o několik měsíců později, což znamená, že vstup k 1. 1. 2003 je časově stále ještě realistický (ratifikace po ukončení jednání trvala v případě Rakouska, Švédska a Finska v roce 1994 osm a půl měsíce).

Přechodná období

Česká republika chce při vstupních jednáních získat celkem třicet čtyři dočasné výjimky z přijetí evropského práva (viz tabulka). V porovnání s původními pozičními dokumenty z roku 1999 zatím po dodatečných domácích analýzách stáhli čeští diplomaté dva požadavky na přechodná období, a to v případě snížených celních tarifů u několika komodit a zachování celní unie se Slovenskem, pokud Česká republika vstoupí do EU dříve než Slovensko. Stažení obou požadavků umožnilo předběžné uzavření

Vyjednávací pozice ČR pro přechodná období

Oblast	Počet	Druh
Audiovizie	1	Přechodné období pro směrnici Televize bez hranic, která vyžaduje nadpoloviční podíl vysílání evropských děl (včetně českých) a 10% podíl děl nezávislých producentů (2005)*.
Celní unie**	8	Celní tarif: česká strana má v některých případech nižší celní sazby než EU, např. se jedná o banány, rýži, tabák, koberce, bytové textilie.
Vnější vztahy**	1	Žádost o celní unii se Slovenskem (v případě, že ČR vstoupí dříve než SR).
Energetika	3	1. vybudování zásobníků ropných produktů, případně vytvoření dostatečně zásoby ropy na 90 dnů pro případ nouze (2005). 2. liberalizace trhu s elektřinou (2005), 3. liberalizace trhu se zemním plynem (2008), otevírání trhu by mělo proběhnout ve dvou etapách: 20 % v roce 2005 a 33 % v roce 2008.
Volný pohyb kapitálu	1	Nabývání nemovitostí (zemědělská půda, lesy, druhé byty a rekreační objekty) občany EU, kteří nemají trvalý pobyt na území ČR.
Volný pohyb osob	1	Nabývání nemovitostí (byty a domy) občany EU, kteří nemají trvalý pobyt na území ČR – žádost souvisí s přechodným obdobím v oblasti volného pohybu kapitálu.
Životní prostředí	8	1. čistírny odpadních vod ve všech obcích nad 2000 obyvatel (2008 až 2010), 2. zapojení se do chráněných území NATURA 2000 (2005). 3. vypouštění nebezpečných látek do vody, 4. recyklace obalů a obalových odpadů: 50 až 65 % obalového odpadu musí být znovu využito a toto procento recyklace musí u každého obalového materiálu činit min. 15 %, 5. prevence a omezování znečištění (2010), 6. přísnější limity pro vypouštění nebezpečných látek do vody, 7. směrnice pro pitnou vodu (2006), 8. znečištění vod dusičnany ze zemědělských zdrojů.
Zemědělství	7	1. veterinární legislativa: a) hraniční kontroly (2005–6), b) jatka s menší výrobní kapacitou, c) ochrana zvířat – klecové chovy prasat a nosnic (2005–6), d) ochrana zdraví lidí – hygienické parametry výroby ve zpracovatelských podnicích (2006), 2. zavedení přechodného období nebo jiného opatření v případě cenového šoku (obiloviny, cukr), 3. užívání názvu rum – v zemích EU označuje lihovinu vyráběnou z cukrové třtiny, v ČR z cukrové řepy nebo bramborového škrobu, 4. testování sazenic vinné révy.
Daně	10	1. žádost o sníženou sazbu DPH v oblastech: a) dodávek tepla, b) telekomunikačních služeb, c) vodného a stočného, včetně odpadních vod (všechny do roku 2007), d) stavební práce (2010), 2. nižší spotřební daň z: a) cigaret b) tabákových výrobků, c) lihu, d) pohonných hmot (vše do roku 2010), 3. osvobození registrace k DPH až do ročního obrátu 35 000 EUR, 4. zvláštní úprava spotřební daně u pěstelského pálení.
Spolupráce v oblasti justice a vnitra	1	Zavedení a aplikace schengenského systému na letištích 1. a 2. kategorie (letišť v Praze-Ruzyni), (2005).
Finanční a rozpočtová ustanovení	1	Postupný náběh odvodů do rozpočtu ES, a to obdobným způsobem jako v případě předcházejících rozšíření.

* Čísla v závorkách představují cílové datum české strany pro vyjednávání, pokud datum chybí, vláda je v pozičních dokumentech neurčila.

** Od těchto návrhů na přechodná období ustoupila ČR v průběhu jednání na základě výsledků dodatečných analýz.

kapitol vnější vztahy a celní unie letos v červnu.

Evropský komisař pro rozšiřování G. Verheugen několikrát zdůraznil, že vyjednávací prostor pro přechodná období bude omezený: žádné výjimky narušující jednotný vnitřní trh a překračující pětiletou lhůtu. Přestože lze tyto výroky pokládat za spíše proklamativní než faktické, lze diplomatickou bitvu očekávat zejména u těch přechodných výjimek, které narušují vnitřní trh. Na české straně jde zejména o žádosti pro nabývání nemovitostí cizinci, pro nižší daňové sazby, oddálení liberalizace trhu s elektřinou a některé požadavky u kapitoly zemědělství.

O přechodné období pro nabývání nemovitostí občany EU bez trvalého pobytu v zemi žádají z lucemburské skupiny kromě České republiky také Polsko, Maďarsko a Kypr. Zatím nelze odhadnout, zda kandidáti svůj požadavek prosadí. Pokud ano, tak velice pravděpodobně s tichým kompromisem, že naopak budou tolerovat dočasné přechodné období pro omezení volného pohybu pracovních sil z nových členských zemí, které rovněž představuje výrazné narušení vnitřního trhu.

Ekonomická analýza českého ministerstva financí z května 2000⁴⁾ ukazuje, že zájem o nákup půdy a zvýšení její ceny nebudou pravděpodobně tak velké, jak se původně předpokládalo, a ekonomické důvody pro tento požadavek by tak ztrácely na významu. Zůstávají však silné důvody politické.

Podobně přeceňované jsou podle zprávy ekonomických analytiků Tita Boeriho a Herberta Brückera, vypracované na objednávku Evropské komise, obavy členských států, zvláště Rakouska a Německa, z přílivu pracovních sil z nových členských zemí. Za prací by podle jejich studie přešlo otevřené hranice v roce 2002 tři sta třicet pět tisíc lidí, z toho sto tisíc za pracovními příležitostmi, což pracovní trh členských států výrazně nenaruší. Je tedy otázkou, zda vnitropolitické, nikoli ekonomické důvody budou dostatečným argumentem pro narušení vnitřního trhu oběma stranami.

Složité jednání diplomatů předpokládají také u české žádosti o nižší sazbu DPH a spotřební daně, na které členské státy nebudou chtít přistoupit, podobně jako na posunutí data liberalizace trhu s elektřinou a zemním plynem. Naopak v oblasti energetiky budou členské státy zřejmě tolerovat přechodné období pro vybudování zásob ropných produktů a ropy.

Diplomaticky jednodušší jednání lze očekávat v oblasti životního prostředí, kde je přechod na evropské směrnice a nařízení finančně velice náročný, a členské státy už proto naznačily ochotu ke kompromisům, zejména pro přechodné období u čistění odpadních vod a u směrnice pro prevenci a omezování znečištění. Jednací problém by nemělo představovat ani vyjednávání o postupném náběhu odvodů do rozpočtu, které si nové členské země vyjednaly už

u předcházejících rozšíření. Peníze z evropských strukturálních a zemědělských fondů přicházejí do členské země podle jednotlivých projektů, proto nové členské země požadují, aby mohly svůj příspěvek do společného rozpočtu odvádět také postupně.

U rozsáhlé oblasti zemědělství zatím komisař pro zemědělství Franz Fischer odmítá výjimky pro předpisy v veterinární legislativě, jako jsou hraniční kontroly nebo hygienické podmínky v mlékárnách, na jatcích a v masokombinátech, i přechodné období v podobě peněžní kompenzace v případě cenového šoku u základních potravin. (Pokud by po vstupu došlo k příliš vysokému nárůstu cen potravin, chce česká vláda mít prostor pro vyplácení peněžního příspěvku jako kompenzace.)

V jednání o vstupu mezi Českou republikou a Evropskou unií by za francouzského předsednictví mělo dojít k výrazné změně v technice vedení rozhovorů. Dosud spíše technická kvalita jednání by měla přejít k politické dimenzi a obsahovat politická rozhodnutí. V jednání se politický rozměr rozhovorů projeví vyhodnocením dosavadního jednání, klasifikací žádostí o přechodná období a scénářem dalších rozhovorů. Právě etapa vyjednávacích rozhovorů vedených od září do prosince 2000 by podle všech signálů měla být posledním mezičlenským před zahájením negociačních rozhovorů o přesných podmínkách vstupu České republiky do Evropské unie.

○

¹⁾ „Vstup znamená plný souhlas vašich zemí se současnými i potenciálními právy i závazky, spojenými se systémem Společenství a s jeho institucionálním rámcem známým jako *acquis communautaire*. Ten zahrnuje: – obsah, principy a politické cíle smluv, včetně Maastrichtské smlouvy (dnes samozřejmě včetně Amsterodamské smlouvy – pozn. autorky).

– legislativu přijatou na základě smluv a pravomoci Soudního dvora,

– prohlášení a rezoluce přijaté v rámci Společenství,

– mezinárodní dohody, dohody uzavřené mezi členskými státy, pokud jde o aktivitu Společenství. Akceptace těchto práv a závazků novými členy může poskytnout podnět k technickým přizpůsobením a výjimkám i k dočasným (nikoli trvalým) a přechodným ujednáním, vymezeným během jednání o přistoupení, ale nemůže se vůbec týkat změn pravidel Společenství.“ Předseda Evropské rady při zahájení jednání o přistoupení 1. 3. 1993, cit. podle Avery, C.: Rozšíření Evropské unie: Jak jsou vedena jednání o přistoupení. Mezinárodní vztahy 1/96.

²⁾ Screening *de facto* pokračuje v podobě update screeningu, kdy jsou kandidáti jednou ročně seznamováni s novou evropskou legislativou.

³⁾ Česká republika uzavřela tyto kapitoly: věda a výzkum, školství, malé a střední podniky, telekomunikace, průmyslová politika, statistika, rybolov, ochrana zdraví a spotřebitele, hospodářská a měnová unie, volný pohyb zboží, společná zahraniční a bezpečnostní politika, celní unie, vnější vztahy.

⁴⁾ Blíže viz Nakládání s tuzemskými nemo-

Japonský organizovaný zločin

MIROSLAV NOŽINA

Japonské kriminální organizace – jakuza (*boryokudan*) – nejsou tolik expanzivní jako třeba čínské *triády*, nicméně i ony pronikají do zahraničí. Jejich aktivity byly zaznamenány v jihovýchodní Asii, Austrálii, USA, bývalém SSSR i řadě evropských zemí.

Dějiny jakuzy

Kořeny jakuzy sahají do počátku 17. století. Vznikla v Japonsku jako původně nekriminální společenství *mači-jokko* („služebníků měst“) – úředníků, obchodníků, majitelů hostinců, dělníků, potulných herců a žoldnéřů, kteří se sdružovali na ochranu před bandity terorizujícími Japonsko po skončení vleklých občanských válek. Tyto skupiny časem degradovaly na zločinecké organizace. Postavy některých z jejich členů přešly do lidového vyprávění a her jako svérázná obdoba Robinů Hoodů.

Páteř prvních kriminálních gangů tvořili profesionální hazardní hráči – *bakutové* – a pouliční obchodníci – *tekijové*. Samotný termín *jakuza* pochází z výrazů používaných v japonské karetní hře. Tyto termíny jsou ve spojitosti s příslušníky jakuzy dodnes užívány. V období po 2. světové válce se k nim připojil i termín třetí – *gurentaj* („pobudové“).

Kriminální seskupení jakuzy v minulosti kontrolovala malá území – města, vesnice, obchodní cesty a tržiště. Byla organizována do „rodin“, v jejichž čele stál *ojabun* („otec“), poskytující členům společenství radu, ochranu a pomoc; prostí členové jakuzy, označovaní jako *kobunové* („dětí“), se mu za to odměňovali bezpodmínečnou loajalitou a službami, kdykoliv je „otec“ požádal o pomoc. Iniciační obřady při přijetí do jakuzy zahrnovaly vypití šálku kořalky – *saké*, který symbolizoval podřízení se vztahu *ojabun – kobun*. Obřad se obvykle konal před šintoistickým oltářem a získával tak náboženský rozměr. *Ojabunův* „generální štáb“ se skládal z jeho zástupce (*daigašiho*) a šéfu podskupin. Zvláštní neplnoprávnou vrstvu tvořili nováčci (*sanšitové*). Toto rozvrstvení se víceméně uchovalo dodnes.

Charakteristická pro vystupování členů jakuzy v domácím japonském prostředí je určitá otevřenost, nepřilíší výrazné zakrývání příslušnosti k organizaci. Poznávacím znamením členů je rituální pozdrav, typické tetování po celém těle a v minulosti i useknutý článek prstu. Obdobně charakteristické je tvrdé soupeření různých organizací jakuzy mezi sebou.

Když v roce 1867 zahájilo Japonsko proces modernizace a otevřelo se světu, začala se reformovat i jakuza. Vedle tradičního

gamblerství a vymáhání poplatků na tržištích vstoupila do stavebního a lodního průmyslu. Angažovala se v podpoře politiků, kteří jí pomáhali zajistit beztrestnost a výhodné podmínky pro „podnikání“. V mnoha oblastech se jednalo, alespoň na první pohled, o legální činnost. Během neklidných 30. let v Japonsku, poznamenaných několika státními převraty, zavražděním dvou premiérů a opakovanými útoky na politické činitele a průmyslníky, organizace jakuzy sloužily jako zdroj cvičených agentů a zabitých. Aktivně se účastnily i japonské okupace Mandžuska a Číny. Během americké okupace po skončení 2. světové války organizace jakuzy působily na černém trhu s nedostatkovým zbožím, věnovaly se loupežím a vydírání. Členové jakuzy začali pod vlivem západních filmů nosit černé sluneční brýle, oblékat se do černých obleků a bílých košil. Namísto tradičních mečů nastoupily samopaly. Mezi roky 1958 a 1963 stoupl počet členů jakuzy na 184 000; to bylo více, než v té době činil počet příslušníků japonské armády. Po celém Japonsku operovalo na 5200 gangů, které mezi sebou vedly krvavé boje o sféry vlivu. Ze soupeření i mírových jednání nakonec vyšly vítězně především tři organizace jakuzy: *Jamaguči-gumi*, která má dnes přibližně 26 000 členů rozdělených do 944 menších gangů, *Inagawa-kai* s více než 8600 členy a *Sumijoši-kai* s přibližně 7000 členy.

Jakuza v japonské společnosti

Jakuza se dnes v Japonsku zabývá širokou škálou kriminálních aktivit; hazardními hrami, vymáháním poplatků „za ochranu“, vydíráním, obchodem s lidmi a organizovanou prostitucí, obchodem se zbraněmi a drogami (v posledních letech zejména amfetaminem). Angažuje se rovněž v průmyslové výrobě, v obchodu s akciemi a na kapitálovém trhu, v obchodu s nemovitostmi aj. Její roční zisky jsou odhadovány na 5–8 bilionů jenů, konexe bossů jakuzy sahají do nejvyšších sfér japonské hospodářské a politické elity. Politicky je spřízněna zejména japonskou krajní pravicí. V roce 1992 propukl v Japonsku skandál v souvislosti s účastí jakuzy na volební kampani premiéra Noboru Takešity.

Vedení prezidentské volební kampaně ve Spojených státech: strategie a krizový management

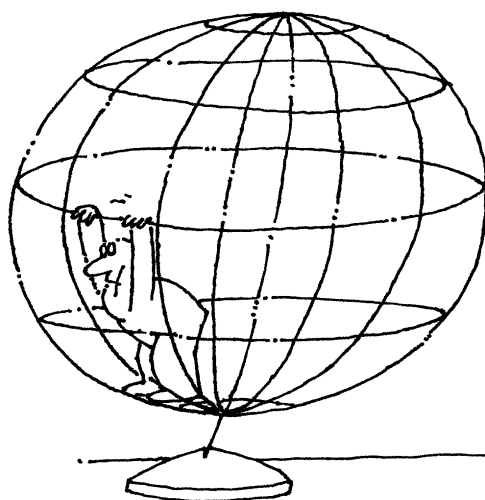
RENÉ SKUČEK

Probíhající prezidentská kampaně ve Spojených státech opět oživila otázku významu politického programu pro vítězství ve volbách. O vítězích a poražených rozhoduje významnou měrou také obratně vedená volební komunikace a schopnost rychle a účinně reagovat na krizové situace.

Příprava prezidentské volební kampaně v USA dnes začíná téměř o rok dříve než v nedávné minulosti, neboť průzkumy veřejného mínění poskytují poměrně spolehlivý odhad témat, která budou voliči upřednostňovat. Kampaně proto získává určitý „permanentní“ charakter, v rámci něhož jsou konkrétní informace o kandidátech předávány voličům dlouho před oficiálním zářijovým zahájením předvolebního klání. Náskok umožňuje vedení kampaně vyladit zásadní body politického programu, týkající se především vzdělání, systému sociálního zabezpečení, zdravotního pojištění a některých otázek spojených se zahraniční politikou, a komunikovat je voličům na základě pečlivě připraveného časového harmonogramu. Veřejnost má zároveň možnost získat bližší informace o programech kandidátů, kteří nejsou příliš známí v celonárodním měřítku. Držet se původních témat je poté pro voliče jedním ze základních znaků důslednosti a vážnosti volební kampaně.¹⁾ Průzkumy veřejného mínění zároveň pomáhají určit, jakému tónu volebního klání jsou voliči nakloněni – zda konfrontaci, nebo konsenzu – a v souladu s tím vyvážit strategii kampaně.

Vedení kampaně proto musí vypracovat detailní *media plan* a navázat kontakt s vybranými zástupci tisku, neboť časné zahájení volební kampaně má zásadní vliv na postoj, jaký ke kandidátům zaujmou sdělovací prostředky. Média ve Spojených státech se obvykle již v raném stadiu kampaně rozhodují, jaké šance budou jednotlivým kandidátům dávat ve svém zpravodajství. Výkon kandidáta v kampani je poté posuzován právě v závislosti na roli, jež mu byla přiřazena.²⁾ Toto brzké rozdělení na vítěze a po-

ražené, k němuž dochází na základě prakticky nepodložených odhadů, může být později přehodnoceno v souladu s dlouhodobými trendy ve vývoji volebních

litická témata než otázky spojené s taktikou a strategií volební kampaně. Pohyb podpory voličů tedy představuje zpětnou vazbu pro volební manažery, kteří v závislosti na ní připravují taktické změny strategie kampaně.³⁾ Lze tvrdit, že objeví-li se ve volební kampani nové výrazné téma, postupně je v určité podobě převzímou všichni důležití kandidáti. Vynikajícím příkladem může být návrh pevné daně (*flat tax*), který ve svém programu v roce 1995 představil republikánský kandidát Steve Forbes. Poté, co svou kandidaturu stáhl, myšlenku přejali všichni jeho straníční protikandidáti pokračující v kampani.

Veřejná podpora nových nebo poměrně neaktuálních témat může vypovídat také o nespokojenosti voličů. Konzervativní republikánský kandidát Pat Buchanan ve své kampani v roce 1995 otevřeně brojil proti myšlence volného obchodu. Vysoké podpory veřejnosti se mu nedostalo jen díky svěžesti této v americkém kontextu překona-

n é

preferencí jednotlivých kandidátů.

Sdělovací prostředky obecně tíhnou k chápání politiky jako strategické hry. Mediální pokrytí jednotlivých událostí spojených s volební kampaní a podávání informací o soupeření kandidátů jsou navíc pro média atraktivnější než prezentace širších politických témat.³⁾ Když arkansaský guvernér Bill Clinton v říjnu 1991 oficiálně oznamoval svou kandidaturu na úřad prezidenta, stanice CNN odvysílala v přímém přenosu pouze oznámení o zahájení volební kampaně. Vysílání bylo poté přeneseno do studia ve Washingtonu ještě předtím, než Clinton představil hlavní body svého programu. Moderátoři CNN spolu s pozvanými osobnostmi poté analyzovali Clintonovy šance na úspěch ze strategického pohledu, aniž by věnovali širší pozornost jeho politickému programu.

Výsledky průzkumů veřejného mínění obvykle odrážejí tón zpravodajství tisku – kandidáti, kterým jsou přisuzovány velké šance na úspěch, si v průzkumech vedou dobře, a naopak.⁴⁾ Ve vnímání volební kampaně ze strany médií a voličů je však zásadní rozdíl. Průzkum pořadů, v nichž mají diváci možnost živého telefonního vstupu do vysílání, ukázal, že voliče zajímají spíše po-

myšlenky, kterou nepodporoval žádný z jeho stranických ani demokratických protikandidátů. Voliči svou podporou Buchanovi především vyjadřovali jistý odpor ke hlavním kandidátům dvou velkých stran – Billu Clintonovi a Robertu Doleovi, kteří pro ně byli znamením tradičního politikaření a planých slibů.⁶⁾

Role volebních manažerů

Volební manažeri a političtí poradci jsou neodmyslitelnými vůdci v pozadí volební kampaně. Schopnost vytvořit tým, organizaci a taktiku, jež daného kandidáta dovedou k vítězství ve volbách, je v americkém politickém životě oslavována natolik, že šance na úspěch kampaně jsou často odhadovány právě v závislosti na složení volebního týmu.⁷⁾

Určité adorování schopností volebních manažerů vychází z přesvědčení, že jejich strategie má skutečně vliv na výsledek voleb. Některé studie však v této souvislosti upozorňují na skutečnost, že výsledky voleb jsou určovány faktory, na něž volební taktika a strategie kandidátů nemá zásadní

vliv. Důvodem tohoto jevu jsou proměnné, které jsou odolné vůči silám vytvářeným volební kampaní – např. změně psychologické identifikace skupiny voličů s určitou volební stranou.⁸⁾ Souběžný proces, v rámci něhož se střetávají taktické kroky kandidátů a reakce jejich konkurentů, navíc vytváří jistý neutralizační efekt na výsledek voleb. Všichni kandidáti totiž mají přístup k téměř shodným nástrojům zahrnujícím financování kampaně a volební know-how.⁹⁾

Nejznámější volební manažeři obvykle pracují jen pro jednu ze dvou velkých stran. Například George Stephanopoulos, Paul Begala nebo James Carville se ze sociálních a kulturních důvodů vždy vyznačovali ideologickou náklonností k Demokratické straně.¹⁰⁾ Někteří z nich se svou publikační činností dokonce přímo angažují ve prospěch názorů a politiků strany, která je jim ideologicky blízká. Cílem je přitom oslovit nejen tradiční voliče, ale také ty, kteří se z různých důvodů nechystají volit. Volební manažeři tím mohou získat podobný mandát pro utváření stranické politiky, jaký mají prezident, významní kandidáti na ústavní funkce a další straníční vůdci.¹¹⁾

Určitým opakem jsou političtí poradci, kteří jsou najímáni především na řešení konkrétní situace v rámci volební kampaně nebo úřadující administrace. Často pracují pro demokraty i republikány, kteří se tak zpravidla netěší dlouhodobé důvěře svých klientů. Příkladem může být politický poradce Dick Morris, bez skrupulí pracující pro obě velké strany občas dokonce ve stejnou dobu.¹²⁾ Třetí skupinou jsou profesionální manažeři, jako byl například Scott Reed, manažer volební kampaně Boba Dolea v období po únoru 1996, kteří se nezajímají o politický program kandidáta, pro něhož pracují. Spíše se zabývají čistě organizační stránkou přípravy na volby, což ovšem vytváří tlaky ve vztahu k politickým strategiím kampaně – a ke kandidátům samotným.

Krizový management volební kampaně

Neustálý tlak médií usilujících o vytvoření nových témat a taktické kroky protikandidátů vedou ke stálému vnitřnímu stresu vedení volební kampaně. Problémy komplikující průběh kampaně vytvářejí tlak, který volební manažery nutí přenést důraz z komunikace politických témat na řešení daného problému. Vedení kampaně proto tluhne přistupovat k průběhu kampaně jako k permanentní krizi.

Volební kampaň si na rozdíl od jiných organizačních nemůže dovolit pouze reagovat na vnější podněty, ale musí je předvídat a vytvářet strategie pro jejich zvládnutí. Uvedený přehled znázorňuje dva základní druhy krize, jejich projevy a nutné opatření:

Předvídaná krize	Nepředvídaná krize
Předpokládaná	Náhodná

Rozptylující

Ověření skutečné situace (průzkum veřejného mínění /kontakt s voličem)

Destruktivní

Změna paradigmatu (úplná změna podoby kampaně a volební komunikace)

Každý problém a krize vyžadují specifický přístup; rozdíl mezi jednotlivými druhy krizí je pouze v jejich struktuře. Úspěch řešení krize přitom závisí nejen na vážnosti přístupu, ale i na efektivitě krizového managementu. McGann a Silva v této souvislosti rozlišují tři základní psychologické reakce na krizovou situaci: ztuhnutí, ústup a útok.¹³⁾

Významné postavení tisku přináší různé možnosti krizové komunikace ze strany volebních manažerů. Základním krokem bývá snaha odvést pozornost tisku od předmětu krize. Novináři však obvykle mají určitou představu, jak a o čem budou psát, neboť i oni sami jsou pod tlakem konkurence. Proto je velmi nezbytné pokusit se získat podporu vlivného periodika nebo televizní stanice (především CNN), obvykle určující hlavní směr zájmu médií. Jednou ze zásad krizového managementu je také nepopírat do záznamu pouze určitou část předmětu krize. Popření celé krize může samo o sobě vést k dalšímu popírání věci v tisku; popření pouze jedné části příběhu může navíc vyvolat spekulace, co kandidát ještě zamlčuje. Podobná reakce může poškodit důvěru veřejnosti ve volební kampaň konkrétního kandidáta, a předčasně ji tak ukončit.¹⁴⁾

Neméně podstatnou kapitolou taktiky volební kampaně je snaha vyvarovat se nepředvídaných krizí vyplývajících z nekontrolované komunikace osobních názorů kandidátů; ne vždy je racionálně správný názor správný i politicky. Vítězové volební kampaně však tedy mohou být chápáni také jako ti, kteří nejlépe reagovali na impulzy veřejnosti, a nechali se tak ovládat voliči místo toho, aby projevili odvahu voliče vést. Odvahu, kterou si voliči spojují s neohroženým vyjádřením osobního názoru a politickým hrdinstvím, tak raději ponechávají pod tlakem každodenních průzkumů veřejného mínění těm, kteří ve volbách nemohou uspět.¹⁵⁾

Vítězná volební kampaň a nový začátek

První vítězství v prezidentské kampani – dojde-li navíc i ke stranické výměně – pro její členy přináší zásadní změnu. Zatímco pro tisk a voliče je přechod z fáze volební kampaně do nástupu do úřadu relativně plynulý, zvolený prezident se ocitá ve zcela nové situaci – z pozice soupeře přechází do pozice vůdce. Nedochozí zde tedy k pouhému utvoření názoru na nově vzniklou situaci, nýbrž k úplné změně způsobu myšlení.

Vítězství ve volební kampani proto určuje i změnu podoby struktury organizačního

zázemí prezidentského úřadu v období nástupu vítězného kandidáta do úřadu. Zvolený prezident se spolu se svým týmem ocitá v téměř prázdném Bílém domě. Poprvé zvolení prezidenté proto mají tendenci přiřadit svému úřadu oválnou strukturu, kde je osobní přístup k prezidentovi otevřen poměrně širokému počtu poradců a dalších zaměstnanců úřadu. Oválná struktura, jež může přirozeně vést k nadbytečnému zatížení prezidenta mnoha nejednotnými až protichůdnými názory, pramení z břemene, jaké nastup do úřadu představuje.¹⁶⁾

Největší výzvou pro vítěze kampaně je proto co nejrychlejší obnovení plynulé práce úřadu za současného zahájení plnění vlastního volebního programu.

¹⁾ „A Textbook Campaign“, in: *U.S. News & World Report*, 10. července 2000.

²⁾ Graber, Doris A.: *Mass Media and American Politics*, 5th Edition. Congressional Quarterly Press, Washington, D.C., 1996.

³⁾ Patterson, Thomas E.: *Out of Order*. Alfred A. Knopf, New York 1993.

⁴⁾ Graber, 1996, dtto.

⁵⁾ Patterson, 1993, dtto.

⁶⁾ Lewis, Michael: *Trail Fever*. Alfred A. Knopf, New York 1997.

⁷⁾ Iyengar, Shanto & Petrocik, John R.: *'Basic Rule' Voting: The Impact of Campaigns on Party and Approval-Based Voting*. Přednáška na Konferenci o politické reklamě v průběhu volebních kampaní, American University, Washington D.C., 16.–17. dubna 1998.

⁸⁾ Identifikace s politickou stranou je patrně nejtrvalejším politickým chováním voličů ve Spojených státech. Tento psychologický vztah jednotlivce ke skupině, který je určen především sociální a etnickou příslušností, se však nemusí nutně odrážet ve skutečném hlasování. Miller, Warren E. & Shanks, J. Merrill: *The New American Voter*. Harvard University Press, Cambridge 1996.

⁹⁾ Iyengar & Petrocik, 1998, dtto.

¹⁰⁾ Paul Begala se spolu s Jamesem Carvillem v roce 1991 zasadil o vítězství Harrise Wofforda v pennsylvánském státním senátu; o rok později se oba stali členy volebního týmu guvernéra Billa Clintona.

¹¹⁾ Volební účast v prezidentských volbách neustále klesá. Zatímco v roce 1960 se jich zúčastnilo 63 % oprávněných voličů, v roce 1988 to bylo již jen něco přes 50 procent. Miller, Warren E. & Shanks, J. Merrill: *The New American Voter*. Harvard University Press, Cambridge 1996.

¹²⁾ „I'll Do It My Way“, in: *Newsweek*. 18. listopadu 1996.

¹³⁾ Silva, Michael & McGann, Terry: *Overdrive: Managing in Crisis-Filled Times*. John Wiley & Sons, Inc., New York 1995.

¹⁴⁾ Obrazové symboly mají podobný efekt. Gesta kandidátů, zvěčněná kameramany a fotografy, se mohou zapsat do paměti voličů, a dokonce rozhodnout o osudu celé kampaně. Když si George McGovern v roce 1972 stěžoval před novináři na nečistou kampaň vedenou proti jeho manželce republikánským protikandidátem Richardem Nixonem, setřel si z očí slzu. Fotografie pořízená v té chvíli se stala začátkem konce McGovernovy kampaně. Stephanopoulos, 1999, dtto.

¹⁵⁾ Lewis, 1997, dtto.

Deset tezí k tématu Demokracie a Evropa

DENIS
MACSHANE

Rozhodovací deficit

1. Evropa netrpí deficitem demokracie. Trpí rozhodovacím deficitem. Demokracie, která není s to činit rozhodnutí, je demokracie postrádající *raison d'être*. Reformy, již započaté v Bruselu na základě pověření Prodiho komise, musejí být nekompromisně dovedeny do konce. Správa Evropy musí být založena na principu schopností a zkušeností a otevřena talentům. Nikdo by neměl být pověřován žádnou funkcí v Komisi na jakékoli úrovni, aniž by pasivně i aktivně ovládal nejméně tři evropské jazyky.

Evropská unie je proces

2. Joschka Fischer položil otázku „*Quo vadis Europa?*“ a mluvil o „evropské finalitě“. Myslím, že je to nesprávně položená otázka. Evropa je cesta, nikoli destinace. Evropa je proces, nikoli architektonické dílo. Evropa je síť, která se sama renovuje, nikoli hierarchie. Nemíjí nijaká evropská finalita. Evropa se bude muset spojit s Ruskem – domovem obrovské nedílné pokladnice národní evropské kultury. Evropa bude muset opět učinit ze Středomoří „*mare nostrum*“. Moře spíše než pevniny budou definovat Evropu zítřka, jako tomu bylo v jejím posledním velkém období růstu a obnovy v 15. a 16. století.

Parlamentní, ne prezidentská

3. Jsou jisté klíčové demokratické instituce, které musí být respektovány. Z různých myšlenek ve Fischerově projevu je podle mého přesvědčení nejdůležitější důraz na parlamentní tradici. *Parlement – ou les gens parlent*. Parlament, kde mluví národy, lidé. Mluvená řeč je mocnější než peníze. V případě, kdy korporativní moc překračuje své meze, moc demokracie je vyjadřována zástupci lidu, kteří se scházejí, hovoří a navrhují. Evropský parlament je místem, kde se tak děje. Ten ale nevládně lidí. Mírný výkyv v účasti v loňských volbách byl toho znamením. Něco jiného byl v některých zemích zvyk národních politických činitelů držet si v kapse mandát Evropského parlamentu spolu s jinými mandáty. V Británii nyní Labouristická strana trvá na tom, aby její evropští poslanci

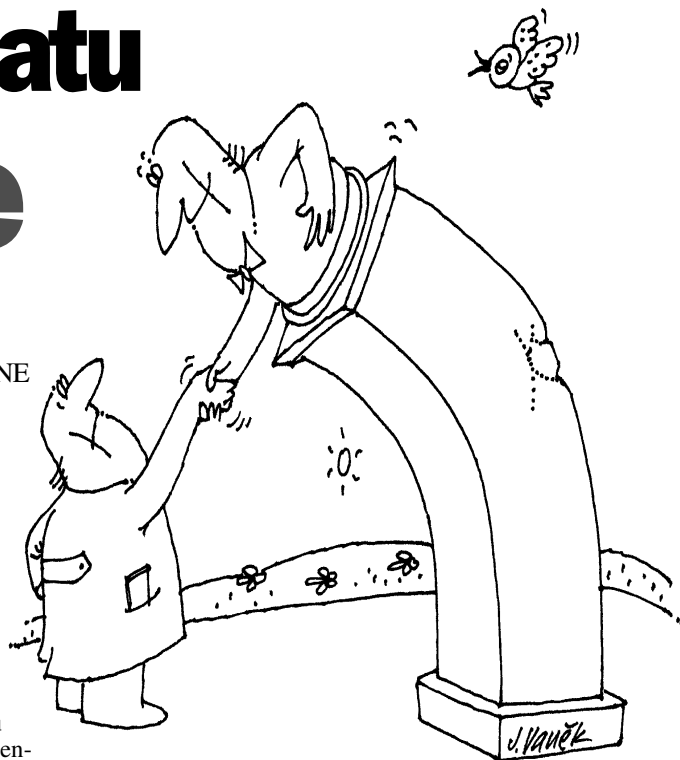
pracovali na plný úvazek a plnili pouze tuto funkci. Štrasburk už není odrazovým můstkem pro Westminster.

Národní parlamenty a EU

4. Ale Fischer šel o stupeň dál, když navrhl druhou komoru Evropského parlamentu složenou z představitelů národních parlamentů. To je dobrá myšlenka. Britský ministr zahraničí Robin Cook předložil podobný návrh přede dvěma roky. V každém národním parlamentu se projevuje starost z toho, že demokratické pravomoci přecházejí k Evropě. Jestliže národní parlament již nemá pravomoc rozhodovat o zdanění vlastních občanů, rozhodovat o tom, kdy jít do války či jaké peníze vynaloží do svého národního rozpočtu, jaký má potom smysl volit národní parlament? Maastrichtská smlouva byla ratifikována v referendu ve Francii jedním procentním bodem. Mluví jako pro-Evropan, jako člověk, který věří, že musíme opět najít vizi a idealismus Monnetta a Schumanna. Ale nemyslím si, že roky a desetiletí a staletí zkušeností s vydobýváním moci od krále, církve, byrokratického státu lze lehce obětovat nějaké nové centrální autoritě, komisi velebnější nebo elitnímu administrátorovi jakéhosi superstátu.

Spojená Evropa národů, států a občanů

5. Ponechme tedy stranou hledání řešení z 18. století pro Evropu. Montesquieu nebo autoři federalistických aktů ve Spojených státech nejsou modelem pro následování. Všichni další konstitucionální federalisté, kteří by jako Prokrustes chtěli modelovat Evropu a formovat její obyvatele do správné velikosti odpovídající jejich předpokládané evropské finalitě, jsou snílci. Evropa bude muset být *sui generis*, bude muset najít novou formu vládnutí. Chceme Spojenou Evropu států, národů, regionů a občanů, nikoli Spojené státy evropské. Osudem Evropy je hledět přes národní stát, federaci a konfederaci. Znamená to vytvářet novou

podobu občanství s rozmanitými zdroji a identitami. Já jsem Brit narozený ve Skotsku a občan Evropy. Mnozí z mých voličů pocházejí z Kašmíru. Jejich děti jsou muslimové, mluví jazykem Urdu i Británie i Evropy. To je nová demokratická realita. Moje srdce se rozbuší, když Anglie vyhrává ve fotbalu, jen kéž by, ale o posledním Světovém poháru jsem fandil Francii stejně náruživě jako prezident Chirac.

Ekonomická demokracie = plná zaměstnanost

6. Evropa se musí snažit rozvíjet svou demokracii nad klasickou formu politických institucí, konstitucí a definicí občanství. Evropa musí být centrem ekonomické demokracie ve světě, v němž kapitál se stal globálním a práce zůstává národní. Hlavním požadavkem ekonomické demokracie je právo na práci. Zde je největší demokratický deficit Evropy Maastrichtu a Jacquesa Delorse, Helmuta Kohla, Margaret Thatcherové a Françoise Mitterranda. Ti stáli v čele Evropy, ve které 20 milionů neaktivnějších občanů nemohlo pracovat. Proto jsou ekonomické reformy, schválené na lisabonském summitu, bytostně důležité pro postup Evropy ve směru plné zaměstnanosti. Můžete opsat veškeré charty práv na světě a vtělit je do zákona v co nejslavnostnější a nejzávažnější podobě, ale když je mužům a ženám odírána jejich šance uplatnit své základní ekonomické právo na pracovním trhu, který bagatelizuje flexibilitu, kreativitu a podnikavost, pak takové charty práv budou mrtvé již při vy-

hlášení. To je nové odcizení. Propast medzi Evropou deklarací a smerníc a reálnou zkušenosťou ľudí v dennom živote. V teorii Evropa požaduje, aby pracovníci boli konzultováni a informováni. Řekněte to zaměstnancům Renaultu ve Vilvoordu nebo Michelinu. Čím více práv pro zaměstnance deklaruje francouzské a evropské právo, tím méně zaměstnanců má chuť vstupovat do odborů.

Demokracie shody a vzájemnosti

7. Evropa musí usilovat o nahrazení demokracie zákonů, práv a soudních sporů demokracií vzájemnosti, odpovědnosti a konsenzu. Americký model omezuje pravomoc volených zástupců a státních úředníků a dává ji právníkům a soudcům. Ale to je možné jen ve Spojených státech, protože vláda trpí deficitem rozhodování a vzpírá se volbě. Vládnout znamená rozhodovat, říkal Pierre Mendés-France, a Spojené státy se zdráhají rozhodovat. Chtějí být světovým modelem demokracie, ale přesto připouštějí umírání nevinných lidí v krutých nelidských podmínkách. Chtějí být šampionem svobodného trhu, ale ponechávají hranice chudoby dětského vykořisťování na úrovni primitivních zemí třetího světa. Evropa musí mít mechanismus umožňující demokratickou volbu. Proto francouzské odmítnutí přijímat britské hovězí bylo tak škodlivé. Byl to symbolický akt, ale ten povyšoval národní protekcionismus nad evropský zájem. Kdyby každá země následovala příkladu Francie, pak by Evropa byla ponechána bez možnosti volby, ale vydána na pospas nezadatelným zájmům – definitivnímu popření demokracie.

Demokracie hodnot

8. *Le 21 me siecle sera mystique ou il ne sera pas* – 21. století bude mystické, nebo nebude vůbec, řekl Malraux. Čím více se svět materializuje, tím více občanů postrádá nějaký morální soubor hodnot. Ten už nemůže být exkluzivním vlastnictvím nějaké církve, republiky nebo klubu intelektuálů. Evropa musí dokázat začlenit rozličné víry a kultury. Evropa se nicméně ještě plně nezodpověděla ze svých zločinů proti Židům a muslimům od prvního křížáckého tažení až po holocaust. Zejména se Evropa musí usmířit s muslimskou komunitou. V Británii Tony Blair jmenoval příslušníky muslimské, černošské i indické komunity do své vlády. Labouristická vláda poprvé reflektuje všechny britské komunity. Proč nejsou žádní černošští nebo muslimští komisaři či ministři nebo poslanci nikde jinde v Evropě? Nakonec Evropská komise přece proponuje směrnici o rasové diskriminaci, založenou na britském právu. Ale můžeme vyhlášovat takové směrnice a nosit si své odznaky s heslem „*Touche pas mon pote*“, pokud v politické společnosti, jakož i v občanské společnosti existují nebělošské, nekřesťanské, neheterosexuální komunity, budou proklamace Evropy prázdné.

Svrchovanost jedince

9. Evropa musí přejít od zbožňování svrchovanosti státu k respektování svrchovanosti jedince. Evropský občan jako jedinec, nikoli jako subjekt státu, musí být v centru naší pozornosti. Ale pozor. Mimo křivolakou podobu lidství nebylo vytvořeno nic přímočarého, napsal Kant. Státy si přejí jasné linie, diagramy moci a autority, které mohou být zachyceny na papír a vyučovány ve škole. Naše nová evropská demokracie bude želbohu spletitější, spíš jako impresionistická malba Monetova než heroický olympský obraz Davidův. Tato nová Evropa bude vyžadovat nekonečné, trpělivé objasňování. Práce francouzských politiků, jako je Pierre Moscovici, a jeho vynikající kniha, „*Au Coeur de l'Europe*“ (V srdci Evropy), kterou napsal spolu s Henri de Bressonem, je dobrým příkladem. Dalším takovým příkladem je práce Christiny Ockrentové „*L'Europe expliqué mon fils*“ (Evropa vysvětlovaná mému synovi). My v Británii bohužel nemáme tuto tradici veřejné diskuse a výchovy. Naším oblíbeným divadelním žánrem je fraška, spíše než třeba vynikající nastudování Molièrových „*les Fourberies de Scapin*“ (Scapinova šibalství) v představení Comédie Française, které jsem zhlédl v londýnském Královském Shakespearově divadle. Scapin otloukávající hlava nehlava burzou v pytli mi připomněl naše noviny, jenom okopávající Evropu jako prašivého psa. Pan Blair v hlubokém přesvědčení veřejně prohlašuje, tak jak to neučinil za celá desetiletí žádný jiný britský premiér, že budoucnost Británie bude vyžadovat nasazení všech schopností jejího vedení k seznámení britského obyvatelstva s hodnotou a cílem a demokratickou nutností Evropy.

Nový úkol: rozšíření Evropské unie

10. Neexistuje nijaká finální odpověď na otázku „*Quo vadis Europa?*“, ani definitivní řešení odpovídající volání evropských občanů po demokracii. Existují však přímé výzvy. Ve třicátých letech Francie a Británie ponechaly Poláky a Čechy, aby se bránili sami, místo aby se postavily na obranu demokracie proti antidemokratickým silám. Nyní je to už víc než deset let od doby, co Poláci a další evropské národy přemohly komunismus. Ale my stále nejsme schopni nabídnout jim členství v evropské rodině. Rozšíření Unie je nyní nejnaléhavější prioritou. Rozšíření ukáže, že evropská demokracie je s to fungovat. Všechna krásná slova o ústavách, federaci a chartách práv nebudou znamenat nic, pokud se Evropa opět nesejde ve společném celku. Rozšíření otestuje rozhodovací síly, síly demokracie, otestuje i limity kultury shody, což je nezbytný předpoklad pro všechny formy demokracie. Ale jestliže opomeneme nebo odročíme tyto testy poklidného, svorného a uspokojivého života v Evropě a budeme se neustále mezi sebou hašteřit, pak bude-

me moci odpovědět na otázku *Quo vadis*. Myšlienka ich založenia má korene v dávnych dobách, ale samotné medzinárodné organizácie sa neobjavili skôr ako v 19. storočí. Približne storočná história medzinárodných organizácií môže len ťažko súperiť s takmer štyristoročnou históriou politického útvaru nazývaného národný štát, a predovšetkým s vysoko decentralizovanou povahou medzinárodných vzťahov charakteristickou neexistenciou najvyššieho svetového zákonodarcu, svetovej vlády a svetových policajných síl. Len ťažko môžeme predpokladať, že zo strany jednotlivých štátov dôjde v budúcnosti k absolútnej eliminácii sklonu odporovať prijatiu a uplatňovaniu medzinárodnoprávných predpisov, pokiaľ sú v rozpore s ich záujmami. Najvšeobecnejšou kritikou medzinárodného práva nie je absencia, alebo nejasnosť predpisov, ale ich neuplatňovanie. Neexistuje žiadny orgán, ktorý by mal svetový štátut a s ktorým by sa dalo konzultovať o závažnosti práva. Existuje ale súbor medzinárodnoprávne záväzných predpisov, vybraných z prameňov medzinárodného práva a špecifikovaných v článku 38 štátutu Medzinárodného súdneho dvora.

Medzinárodný súdny dvor ako hlavný súdny orgán OSN predstavuje fórum pre riešenie problémov vyplývajúcich z medzinárodných sporov, pričom konkrétne súdne prípady, najmä vo fáze aplikácie rozsudkov MSD, preverujú efektivitu nielen tohto inštitútu, ale viac-menej aj samotnej OSN.

Súdny spor medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou týkajúci sa Sústavy vodných diel Gabčíkovo–Nagyymaros medzi takéto prípady rozhodne patrí a často je zaraďovaný k najdôležitejším kauzám, ktoré sa dostali pred MSD v posledných rokoch¹⁾ a ktorý nemá význam len pre úpravu vzťahov medzi spornými stranami, ale nepochybne ovplyvní vývoj medzinárodného práva najmä čo do interpretácie a aplikácie jeho noriem²⁾. Prípady otvoril množstvo veľmi dôležitých otázok z oblasti medzinárodného práva a väčšinu z nich po prvý krát. Jednalo sa o prvý spor, v ktorom bol Mý o prehodnotenie právnych následkov štátnej sukcesie.

Prípady vznikol podpisom medzištátnej zmluvy medzi Československou socialistickou republikou a Maďarskou ľudovou republikou o výstavbe a prevádzke Sústavy vodných diel Gabčíkovo–Nagyymaros dňa 16. septembra 1977 v Budapešti. Podpis medzištátnej zmluvy bol vyvrcholením 25 ročného procesu, počas ktorého sa hľadali riešenia o využití spoločného úseku Dunaja. K vypracovaniu spoločného investičného projektu došlo až v r. 1973 v dôsledku katastrofálnych povodní na pravej strane Dunaja v júli 1954 (Asványráró, Dunakiliti, Kisbodan – zaplavených cca 20 640 ha pôdy) a na ľavej strane Dunaja v júni 1965 (Patince, Čičov – pretrhnutie hrádze, zaplavených cca 94 000 ha pôdy), odporúčania Dunajskej komisie *Europa* jediným slovom: Nikam.

○

Kauza

Gabčíkovo–Nagymaros

dnes

DARINA HRABOVSKÁ

Neustále sa diskutuje o význame medzinárodných organizácií ako aktérov medzinárodnej politiky, najmä, či ich samotné je možné považovať za

životaschopné, alebo iba za súbory delegácií národných štátov. Príčinu tohto javu je potrebné hľadať v historických súvislostiach, nakoľko medzinárodné organizácie sú relatívne mladé inštitúcie.

Myšlienka ich založenia má korene v dávnych dobách, ale samotné medzinárodné organizácie sa neobjavili skôr ako v 19. storočí. Približne storočná história medzinárodných organizácií môže len ťažko súperiť s takmer štyristaročnou históriou politického útvaru nazývaného národný štát, a predovšetkým s vysoko decentralizovanou povahou medzinárodných vzťahov charakteristickou neexistenciou najvyššieho svetového zákonodarcu, svetovej vlády a svetových policajných síl. Len ťažko môžeme predpokladať, že zo strany jednotlivých štátov dôjde v budúcnosti k absolútnej eliminácii sklonu odporovať prijatiu a uplatňovaniu medzinárodnoprávných predpisov, pokiaľ sú v rozpore s ich záujmami. Naj všeobecnejšou kritikou medzinárodného práva nie je absencia, alebo nejasnosť predpisov, ale ich neuplatňovanie. Neexistuje žiadny orgán, ktorý by mal svetový štátut a s ktorým by sa dalo konzultovať o závažnosti práva. Existuje ale súbor medzinárodnoprávne záväzných predpisov, vybraných z prameňov medzinárodného práva a špecifikovaných v článku 38 štátut Medzinárodného súdneho dvora.

Medzinárodný súdny dvor ako hlavný súdny orgán OSN predstavuje fórum pre riešenie problémov vyplývajúcich z medzištátnych sporov, pričom konkrétne súdne prípady, najmä vo fáze aplikácie rozsudkov MSD, preverujú efektivitu nielen tohto inštitútu, ale viac-menej aj samotnej OSN.

Súdny spor medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou týkajúci sa Sústavy vodných diel Gabčíkovo–Nagymaros medzi takéto prípady rozhodne patrí a často je zaraďovaný k najdôležitejším kauzám, ktoré sa dostali pred MSD v posledných rokoch¹⁾ a ktorý nemá význam len pre úpravu vzťahov medzi spornými stranami, ale nepochybne ovplyvní vývoj medzinárodného práva najmä čo do interpretácie a aplikácie jeho noriem²⁾. Prípád otvoril množstvo veľmi dôležitých otázok z oblasti medzinárodného práva a väčšinu z nich po prvý krát. Jednalo sa o prvý spor, v kto-

rom bol MSD žiadaný o stanovisko prehodnotiť následky zmluvných vzťahov medzi dvoma štátmi na životné prostredie (hoci argumenty z oblasti životného prostredia sa objavili aj v r. 1995 v kauze zaoberajúcej sa žalobou Nového Zélandu proti Francúzsku v dôsledku nukleárnych testov). Napriek množstvu uzatvorených zmlúv a dohôd v tejto oblasti zostáva štátut týchto noriem problematický³⁾. Spor je tiež jedným z mála káz, v ktorých bol MSD žiadaný o prehodnotenie právnych následkov štátnej sukcesie.

Prípád vznikol podpisom medzištátnej zmluvy medzi Československou socialistickou republikou a Maďarskou ľudovou republikou o výstavbe a prevádzke Sústavy vodných diel Gabčíkovo–Nagymaros dňa 16. septembra 1977 v Budapešti. Podpis medzištátnej zmluvy bol vyvrcholením 25 ročného procesu, počas ktorého sa hľadali riešenia o využití spoločného úseku Dunaja. K vypracovaniu spoločného investičného projektu došlo až v r. 1973 v dôsledku katastrofálnych povodní na pravej strane Dunaja v júli 1954 (Asványráró, Dunakiliti, Kisbodan – zaplavených cca 20 640 ha pôdy) a na ľavej strane Dunaja v júni 1965 (Patince, Čičov – pretrhnutie hrádze, zaplavených cca 94 000 ha pôdy), odporúčania Dunajskej komisie zlepšiť parametre vodnej cesty a ropného šoku z r. 1973 za účelom zlepšiť domáce zdroje energie. Medzi základné zásady Zmluvy preto patrila spoločná investícia Sústavy vodných diel Gabčíkovo–Nagymaros, ktoré tvoria jednotnú, nerozdeliteľnú prevádzkovú sústavu objektov, rozdelenie prác a dodávok a spoločná investícia s cieľom zlepšenia dopravy a využitia elektrickej energie. Prvé prejavy neplnenia podmienok Zmluvy z r. 1977 sa objavili v r. 1981, kedy maďarská strana navrhuje z ekonomických dôvodov stavbu spo-

malíť, prípadne prerušiť. O pár rokov neskôr sa k ekonomickým dôvodom pridali obavy o životné prostredie a v máji 1989 vláda Maďarskej republiky na mimoriadnom zasadnutí prijala rozhodnutie o pozastavení výstavby na stupni Nagymaros na dva mesiace a neskôr i na príslušnej časti stupňa Gabčíkovo, napriek skutočnosti, že vo februári toho istého roku bol z iniciatívy maďarskej vlády prijatý obidvoma stranami „Protokol o urýchlení výstavby SVD Gabčíkovo–Nagymaros“ a nezanedbateľný bol tiež fakt, že gabčíkovský stupeň bol v tom čase tesne pred dokončením. Proti prerušeniu prác sa vyjadril aj maďarský splnomocnenec pre výstavbu diela, ktorý v máji 1989 prehlásil v maďarských masmediálnych prostriedkoch, že zastavenie stavby priniesie väčšie finančné a materiálne straty ako jej dokončenie. Československá strana opakovala argumenty v prospech stavby a výstavbové organizácie dostali pokyn dodržať harmonogram pre prvý agregát Gabčíkova.

Stanoviská obidvoch signatárov Zmluvy z r. 1977 sa nezmenili, naopak naďalej sa diametrálne vzdŕaľovali, výsledkom čoho bolo vyhlásenie maďarskej vlády, že definitívne zastavuje všetky práce na výstavbe vodného diela. Maďarský parlament svojim uznesením z apríla 1991 splnomocnil vládu rokovať s vládou CSFR výlučne o otázkach anulovania zmluvy. Výsledkom tlaku na zrušenie medzištátnej Zmluvy bolo jej oficiálne jednostranné vypovedanie s účinnosťou od 25. mája 1992 vrátane všetkých dohôd, ktoré boli prijaté za účelom jej plnenia. Práve oprávnenosť jednostranného vypovedania Zmluvy zo strany Maďarskej republiky patrila k podstatným sporným otázkam, o ktorých mal rozhodnúť Medzinárodný súdny dvor. Dôvodom bol fakt, že medzištátna Zmluva zo septembra r. 1977 o výstavbe a prevádzke SVD Gabčíkovo–Nagymaros sa dohodla ako nevypovedateľná. Príčinou bola pravdepodobne skutočnosť, že výstavba spoločnej sústavy vodných diel si vyžadovala veľké investičné náklady a obidve strany chceli mať istotu ich návratnosti. Zmluva neobsahuje ani ustanovenia o škodách vznikajúcich jednostrannou výpoveďou jej plnenia. Spoločnú zodpovednosť obidvoch strán za škody ako aj spoločné znášanie nákladov na odstránenie týchto škôd Zmluva ale presne upravuje a rovnako obsahuje ustanovenia o výlučnej zodpovednosti a znášaní škôd jednou zo zmluvných strán, ktoré vzniknú druhej strane v prípade oneskorenia a nekvalitného vykonania prác a dodávok.

Na početných dvojstranných rokovaníach na úrovni vlád alebo expertov našli zúčastnené strany konsenzus v jedinom bode – predložení sporu

Medzinárodnému súdному dvoru. Širšie zahranično-politické dopady konfliktu sa začali prejavovať ešte pred samotnou registráciou sporu. Dňa 14. 10. 1992 obdržali vlády Maďarska a ČSFR demarš od ES, v ktorom bolo uvedené, že napriek uznaniu významu SVD je ohrozená spolupráca v rámci Visehradskej skupiny, strednej Európy, ako aj budúce vzťahy medzi Slovenskom a Maďarskou republikou. Spor bol zaregistrovaný 2. júla 1993 na Medzinárodnom súdnom dvore v Haagu na základe osobitnej dohody prijatej medzi Slovenskou republikou, ktorá sa stala sukcesorom do tejto Zmluvy po ČSFR a Maďarskou republikou. Zainteresované strany v nej prejavili svoj súhlas, aby tento spor riešil MSD, a zaviazali sa, že budú rešpektovať a plniť jeho rozhodnutie.

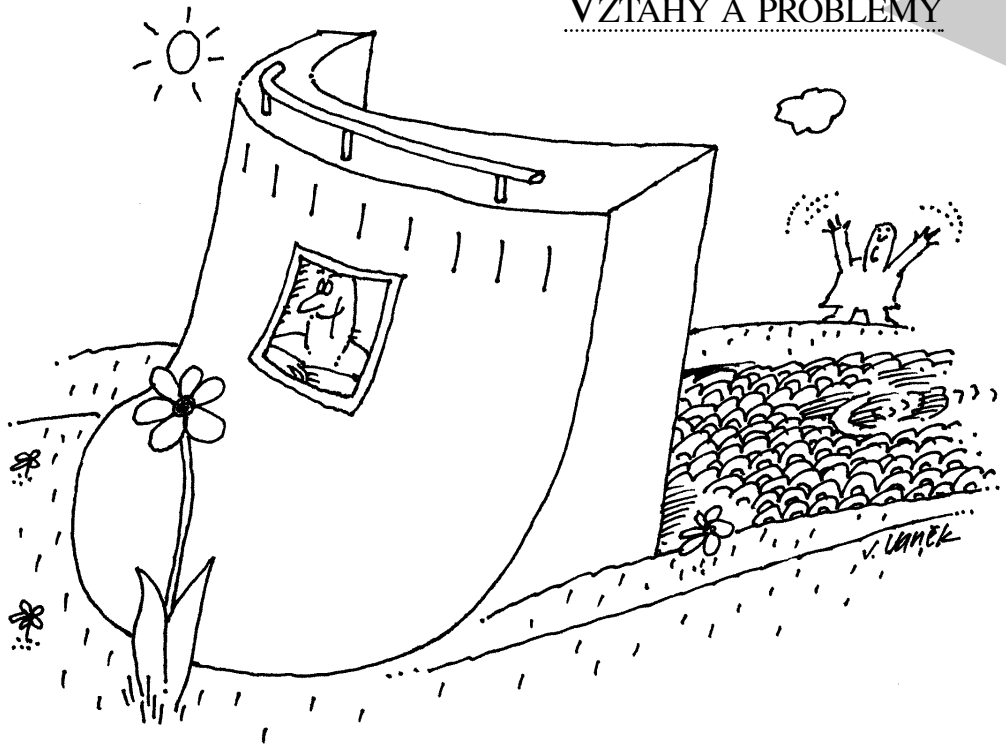
1. Žalobný návrh Slovenskej republiky

- Uznanie SR ako nástupníckeho štátu ČSFR (SR je sukcesor ČSFR – žiada, aby Medzinárodný súdny dvor rozhodol o začatí rokovania medzi SR a MR).
- Zmluva z r. 1977 je platná.
- MR nebola oprávnená skončiť práce na Sústave vodných diel.
- ČSFR bola oprávnená pristúpiť k výstavbe variantu C.
- MR musí upustiť od protiprávneho konania, ktoré bráni vo výstavbe, a obnoviť plnenie záväzkov vyplývajúcich zo zmluvy.
- SR je oprávnená vyžadovať náhradu za škody, ktoré vznikli v dôsledku neplnenia si povinností vyplývajúcich zo zmluvy zo strany MR, a MR je povinná zaplatiť reparácie.
- MR je povinná poskytnúť garancie neopakovania porušovania Zmluvy.

2. Žalobný návrh Maďarskej republiky

- MR bola oprávnená prerušiť a skončiť práce na Sústave vodných diel.
- ČSFR nebola oprávnená pristúpiť k variantu C.
- Jednostranné vypovedanie zmluvy z mája 1992 zo strany MR je platné.
- Zmluva z r. 1977 nebola nikdy platná medzi MR a SR.
- SR je medzinárodnoprávne zodpovedná za škody, ktoré nastali v dôsledku výstavby variantu C.
- SR je povinná obnoviť prirodzený stav na Dunaji, ktorý predchádzal vybudovaniu variantu C.
- SR je povinná vyplatiť reparácie za vzniknuté škody.
- SR je povinná poskytnúť garancie neopakovania škôd.

Medzinárodný súdny dvor vo svojom rozsudku zo septembra 1997 rozhodol,

že MR nebola oprávnená v r. 1989 pozastaviť a následne zanechať práce na stupni Nagymaros a tie práce na Gabčíkove, za ktoré zodpovedala podľa Zmluvy z r. 1977 (pomer hlasov 14:1), že Československo bolo v novembri 1991 oprávnené pristúpiť k „dočasnému riešeniu“ (pomer hlasov 9:6), že Československo nebolo oprávnené uviesť od októbra 1992 „dočasné riešenie“ do prevádzky (pomer hlasov 10:5), že notifikácia MR z mája 1992 o skončení platnosti Zmluvy z r. 1977 nemá právne účinky (pomer hlasov 11:4), že Slovensko ako sukcesor Československa je stranou Zmluvy z r. 1977 (pomer hlasov 12:3), že pokiaľ sa strany nedohodnú inak, musí sa stanoviť spoločný prevádzkový režim podľa Zmluvy z r. 1977 (pomer hlasov 13:2), a že Maďarsko a Slovensko musia rokovať v dobrej viere a prijať všetky opatrenia na dosiahnutie cieľov Zmluvy (pomer hlasov 13:2). V oblasti náhrady škôd MSD konštatoval, že pokiaľ sa strany nedohodnú inak, Maďarsko je povinné nahradiť Slovensku škody, ktoré vznikli následkom zanechania prác zo strany MR a Slovensko je povinné nahradiť Maďarsku škody, ktoré utrpelo v dôsledku uvedenia „dočasného riešenia“ do prevádzky (pomer hlasov 12:3) a že vyúčtovanie nákladov na výstavbu a prevádzku objektov sa musí urobiť v súlade s ustanoveniami Zmluvy z r. 1977 a s ňou súvisiacich predpisov (pomer hlasov 13:2).

Aj keď z vynesenia rozsudku vyplýva povinnosť vzájomnej dohody obidvoch strán, jeho základným postulátom je verdikt, že Zmluva z r. 1977 je stále platná a že strany sú povinné rokovať so zámerom naplniť jej ciele. Výsledkom

následných rokovaní bol návrh „Rámcovej dohody k realizácii rozsudku MSD“ vypracovaný expertnými skupinami maďarskej a slovenskej vlády, ktorý ale nová maďarská vláda odmietla. Počas 4. kola dvojstranných rokovaní, ktoré sa konalo v máji 1999 v Budapešti, sa maďarská strana zaviazala predložiť svoje predstavy o vykonaní rozsudku. Návrh, ktorý bol odovzdaný v decembri 1999 splnomocnencovi vlády SR pre Sústavu vodných diel Gabčíkovo–Nagymaros Dominikovi Kocincovi a v súčasnosti ho prehodnocujú slovenskí experti, vychádza z filozofie nedostavania spodného stupňa sústavy a de facto predstavuje zotrvanie MR na pozícii z roku 1989, keď pozastavila a následne zanechala práce na stupni Nagymaros a na časti prác na stupni Gabčíkovo.

Aktuálny stav kauzy, keď 7 rokov po registrácii sporu v Haagu a 3 roky po vynesení rozsudku nedošlo k jeho naplneniu, len dokazuje nevyhnutnosť zhodnotiť možnosti a kompetencie medzinárodných organizácií a fázu aplikácie noriem medzinárodného práva, a to nielen v oblasti sporov medzi štátmi, ale aj v iných sférach, predovšetkým v oblasti medzinárodného obchodu.

¹⁾ Malcolm, D. Evans, International Court of Justice: Recent Cases, July 1998.

²⁾ Valentovič Zoltán, Niektoré teoreticko-právne problémy právneho režimu medzinárodných riek z hľadiska sporu o SVD Gabčíkovo–Nagymaros, PF UK Bratislava, 1999.

³⁾ Malcolm, D. Evans, International Court of Justice: Recent Cases, July 1998.

Japonsko:

nové trendy v jaderné energetice a jejich mezinárodní aspekt

JAN LEVORA

Je všeobecně známo, že Japonsko nedisponuje téměř žádnými zdroji surovin. Většinu svých surovinových a energetických potřeb proto musí řešit dovozem.

Japonsko sice má vlastní zásoby uhlí, ale své potřeby kryje přibližně z 90 procent dovozem, protože těžební náklady by byly příliš vysoké. Také zásoby zemního plynu jsou velmi omezené – z vlastních zdrojů Japonsko pokrývá jen přibližně osm procent domácí spotřeby.

Po druhé světové válce se Japonsko postupně začalo orientovat na ropu jako hlavní zdroj energie. V 60. letech sice uhlí ještě představovalo hlavní palivo japonských tepelných elektráren, ale začátkem 70. let již převážila nafta. První ropná krize v roce 1973 Japonsko bolestivě zasáhla, neboť v tu dobu již přibližně 77,6 procenta všech energetických potřeb země záviselo na ropě, navíc dovážené téměř výhradně z jediné oblasti – ze zemí Blízkého a Středního východu.

Druhá ropná krize koncem 70. let proto vedla Japonsko jednak ke snaze o urychlenou geografickou diverzifikaci dovozu ropy, jednak k soustavnému hledání jiných zdrojů energie. Vláda se ve své energetické politice začala orientovat především na jadernou energetiku. Současně se zaměřila i na širší využívání geotermální energie a hledání dalších alternativních zdrojů energie.

S výstavbou jaderných elektráren se Japonsko opozdilo za ostatními vyspělými státy, především z důvodu „atomové alergie“ japonského národa po tragických zkušenostech z Hirošimy a Nagasaki s atomovými bombami.

Nezanedbatelné jsou také obavy, že by Japonsko mohlo použít zásoby plutonia k výrobě vlastní nukleární zbraně. Koncem roku 1994 proto japonská vláda poprvé v historii zveřejnila, jaké množství plutonia Japonsko vlastní. Podle vládní zprávy měla země na konci roku 1993 celkem 4,7 tuny plutonia, z něhož 3,4 tuny byly považovány za štěpný materiál. Dalšími 6,2 tuny plutonia Japonsko disponovalo v zahraničí, konkrétně ve Velké Británii a Francii.

Japonský list Asahi Šimbun koncem listopadu 1994 uveřejnil zprávu o japonském vojenském jaderném výzkumu v 70. letech,

kteří měl ověřit, zda je Japonsko schopno vyrobit vlastní jaderné zbraně. Podle zprávy z roku 1970, kterou vypracovali vládou pověřeni vědečtí experti, bylo Japonsko již tehdy schopno v průběhu několika let vyrobit několik jaderných pum. Z mezinárodních i vnitropolitických důvodů však Japonsko této možnosti do dnešního dne s největší pravděpodobností nevyužilo, což je zakotveno i v oficiálním závazku japonské vlády nevlastnit, nevyrábět a nedovážet na své území jaderné zbraně.

Jaderný prvek se přesto objevil v japonském vojenském programu v jiné podobě již před lety při vývoji atomového pohonu pro japonské vojenské ponorky. Jako varování dodnes slouží rok 1974, kdy již v prvních minutách zkoušky první japonské ponorky na jaderný pohon došlo k úniku radiace.

Současně je dnes již všeobecně známo, že v rozporu s proklamovanými nejadernými principy se jaderné zbraně opakovaně nacházely na palubě amerických vojenských plavidel, která připlouvala do japonských přístavů.

Technologii výroby jaderné energie si Japonsko se zahraničí, převážně americkou podporou začalo osvojovat teprve od roku 1955. V roce 1956 byl v Tókai (prefektura Ibaraki) otevřen Japonský institut pro výzkum jaderné energie (Japan Atomic Energy Research Institute). První atomový reaktor dodal proud do elektrické sítě ale až v roce 1967. V březnu 1968 byl do provozu uveden největší zkušební reaktor (JMTR) o tepelném výkonu 50 megawattů, vyrobený v Japonsku bez cizí pomoci. Začátkem 70. let Japonsko disponovalo celkem třinácti reaktory, z nichž osm pocházelo z USA a Velké Británie.

Japonsko, které nemá vlastní zdroje uranu, začalo jaderné palivo dovážet z Velké Británie, Kanady, Francie, Jihoafrické republiky a Nigérie. V současné době jsou dovoz a recyklace jaderného paliva upraveny bilaterálními dohodami o spolupráci při využívání jaderné energie pro mírové účely, které Japonsko uzavřelo s USA, Velkou Británií, Francií, Austrálií, Kanadou a některými dalšími státy. Na základě těchto bilaterálních dohod Japonsko kupuje uran v USA, Kanadě a Austrálii a objednává si

zpracování jaderného odpadu ve Velké Británii a Francii. Pokračují také jednání o uzavření obdobné dohody mezi Japonskem a Evropskou unií.

Postupně se Japonsko propracovalo mezi země s největším počtem jaderných reaktorů. V roce 1990 se jaderná energie Japonska podílela na světové výrobě již cca 10 procenty a čistý výkon jaderných elektráren představoval přes 25 procent celkového výkonu japonských elektráren (v roce 1997 to již bylo 35,2 procenta a odhad pro rok 2010 donedávna činil 39 procent). Japonsko se tak mezi producenty jaderné energie řadilo na čtvrté místo na světě. V roce 1991 byl v Rokkašó (prefektura Aomori) uveden do provozu první japonský závod na zpracování uranu. V roce 1993 bylo v provozu již 47 jaderných zařízení s celkovým výkonem 38.541.000 kilowattů. Firma Mitsubishi se zařadila na šesté místo mezi největšími světovými výrobci jaderných bloků.

Rozvoj jaderné energetiky má v Japonsku tradičně velice citlivý mezinárodní aspekt, související mimo jiné s přepravou radioaktivního odpadu z recyklovaného paliva japonských jaderných elektráren po jeho zpracování (obohacení) ve Francii a Velké Británii zpět do Japonska. Vlastní kapacity regeneračních zařízení v Japonsku jsou totiž velmi omezené a nestačí zpracovat množství vyhořelého paliva, které Japonsko produkuje. Vyhořelé jaderné palivo musí být uloženo ve skladu u jaderného reaktoru na zhruba jeden rok, než dojde k jeho přemístění do jiného skladu u zpracovatelského závodu. V současné době však nejsou žádné recyklační závody v provozu, neboť státní závod na recyklaci uranu byl uzavřen po nehodě v roce 1997 a recyklační závod budovaný a společnosti Japan Nuclear Fuel Ltd. se nachází teprve ve výstavbě. Skladovací prostor této společnosti je sice již využíván, ale neobdržel dosud souhlas místních orgánů. To všechno vede k růstu zásob vyhořelého paliva u reaktorů, kde jsou sklady již z více než 60 procent zaplněny.

Trasy lodí s radioaktivním odpadem pravidelně sledují jednotlivé státy, které by mohly být bezprostředně ohroženy, a také organizace ochránců životního prostředí, které se všemožně snaží přepravě radioaktivního odpadu zabránit. V posledních letech roste ve světě mimo jiné i znepokojení z možnosti teroristických útoků na plavidla přepravující nebezpečný radioaktivní náklad.

Jako konkrétní, široce medializovaný příklad lze uvést plavbu britské lodi Pacific Pintail, která na jaře 1995 přepravovala z Francie 14 tun radioaktivního odpadu z recyklovaného paliva jaderných elektráren. Jednalo se o jaderný odpad z japonských jaderných elektráren, který byl ve Francii zpracován, roztríděn a částečně znovu obohacen. Japonský organizátor plavby, vládní Úřad pro vědu a techniku, tehdy trasu lodi tajil a byl za to široce kritizován. Zákazy řady států, aby loď nevstupovala do jejich výstavných vod, řešil kapitán v případě Ar-

nerespektoval. Ekologická organizace Greenpeace tehdy ve svém prohlášení uvedla, že „japonská politika v oblasti jaderného odpadu je jako čínžák bez toalet“.

Navzdory ještě nedávným prohlášením se zdá, že japonská vláda bude nucena v dohledné době svůj program rozvoje jaderné energetiky radikálně přehodnotit. Důvodem je především všeobecně rostoucí odpor obyvatelstva proti jaderným elektrárnám, který v důsledku posledních několika nebezpečných havárií nabral na obrátkách.

Za přelomový v názorech japonské veřejnosti na jaderné elektrárny lze zřejmě označit prosinec 1995, kdy došlo v tehdy nejnovějším a nejmodernějším jaderném reaktoru (experimentálním rychlém množivém reaktoru) Mondžú k úniku sodíku, který je používán jako chladicí činidlo. Vládní Úřad pro vědu a techniku byl tehdy nucen jaderné zařízení uzavřít a vyplatit vysoké náhrady škod místním obyvatelům, průmyslovým podnikům i orgánům místní samosprávy. Právě tato nehoda vyvolala vzrušené diskuse o budoucnosti jaderného programu zaměřeného na využívání jako paliva plutonia získaného regenerací vyhořelého uranového paliva. Odpůrci recyklace jaderného odpadu argumentují nejen již zmíněným nebezpečím ekologické katastrofy při jeho transportu a skladování, ale také obrovskými finančními náklady spojenými se zpracováním odpadu. Poukazují přitom na to, že v důsledku odhalení nových nalezišť v Kanadě a v Austrálii poklesla cena uranu, a zmiňují i nové zásoby v důsledku deaktivace jaderných zbraní z bývalého Sovětského svazu.

K aktivizaci hnutí proti jaderným elektrárnám výrazně přispěla tragická nehoda v závodě JCO na obohacování paliva v Tokai (prefektura Ibaraki) koncem září 1999. Desítky pracovníků tohoto závodu, ve kterém je uran zpracováván na oxidovaný prášek, byly silně ozářeny a dva z postižených na následky ozáření po několika měsících zemřeli. Podle údajů japonských úřadů radioaktivní ozáření, jemuž byli někteří zaměstnanci vystaveni, odpovídalo přibližně intenzitě ozáření v epicentru jaderného výbuchu v Hirošimě. Jednalo se o zatím nejhorší havárii v jaderném zařízení na území Japonska.

Alarmující je i celkový počet nejrůznějších drobných havárií a výpadků v japonských jaderných zařízeních v posledních letech. Varující je také množství skandálů, kdy elektrárny pozdě nebo zkrlesně informovaly městské úřady a obyvatele o rozsahu havárie a případném úniku radioaktivního záření (ještě dnes vycházejí postupně najevo případy o zatajování informací o některých haváriích ze 70. let). Je příznačné, že v podstatě jediný problém, který se v Japonsku objevil při přechodu výpočetních systémů do roku 2000 (tzv. problém Y2K) se opět dotýkal jaderného zařízení – konkrétně drobných závad v počítačovém kontrolním systému jaderné elektrárny ve Fukušimě.

V červnu 2000 nabyl účinnosti nový zákon o prevenci a lepším zvládnutí havárií v jaderných zařízeních, který posílil úlohu a pravomoci centrálních orgánů v této oblasti. Zákon umožňuje premiérovi vyhlásit mimořádný stav, nařídit evakuaci obyvatel-

Seznam jaderných zařízení – stav k 1. 1. 2000:

Název (v anglické transkripci)	Prefektura	Výkon (MWe)	Uvedení do provozu
Japan Atomic Power Co.			
Tokai Daini	Ibaraki	1100	28.12.1978
Tsuruga (blok I)	Fukui	357	14.03.1970
Tsuruga (blok II)	Fukui	1160	17.02.1987
Hokkaido Electric Power Co.			
Tomari (blok I)	Hokkaidó	579	22.06.1989
Tomari (blok II)	Hokkaidó	579	12.04.1991
Tohoku Electric Power Co.			
Onagawa (blok I)	Mijagi	524	01.07.1984
Onagawa (blok II)	Mijagi	825	28.07.1995
Tokyo Electric Power Co.			
Fukushima Daiichi (blok I)	Fukušima	460	26.03.1971
Fukushima Daiichi (blok II)	Fukušima	784	18.07.1974
Fukushima Daiichi (blok III)	Fukušima	784	27.03.1976
Fukushima Daiichi (blok IV)	Fukušima	784	12.10.1978
Fukushima Daiichi (blok V)	Fukušima	784	18.04.1978
Fukushima Daiichi (blok VI)	Fukušima	1100	24.10.1979
Fukushima Daini (blok I)	Fukušima	1100	20.04.1982
Fukushima Daini (blok II)	Fukušima	1100	03.02.1984
Fukushima Daini (blok III)	Fukušima	1100	21.06.1985
Fukushima Daini (blok IV)	Fukušima	1100	25.08.1987
Kashiwazaki-Kariwa (blok I)	Niigata	1100	18.09.1985
Kashiwazaki-Kariwa (blok II)	Niigata	1100	28.09.1990
Kashiwazaki-Kariwa (blok III)	Niigata	1100	11.08.1993
Kashiwazaki-Kariwa (blok IV)	Niigata	1100	11.08.1994
Kashiwazaki-Kariwa (blok V)	Niigata	1100	10.08.1990
Kashiwazaki-Kariwa (blok VI)	Niigata	1356	07.11.1996
Kashiwazaki-Kariwa (blok VII)	Niigata	1356	02.07.1997
Chubu Electric Power Co.			
Hamaoka (blok I)	Šizuoka	540	17.03.1976
Hamaoka (blok II)	Šizuoka	840	29.11.1978
Hamaoka (blok III)	Šizuoka	1100	28.08.1987
Hamaoka (blok IV)	Šizuoka	1137	03.09.1993
Hokuriku Electric Power Co.			
Shika (blok I)	Išikawa	540	30.07.1993
Kansai Electric Power Co.			
Mihama (blok I)	Fukui	340	28.11.1970
Mihama (blok II)	Fukui	500	25.07.1972
Mihama (blok III)	Fukui	826	01.12.1976
Takahama (blok I)	Fukui	826	14.11.1974
Takahama (blok II)	Fukui	826	14.11.1975
Takahama (blok III)	Fukui	870	17.01.1985
Takahama (blok IV)	Fukui	870	05.06.1985
Ohi (blok I)	Fukui	1175	27.03.1979
Ohi (blok II)	Fukui	1175	05.12.1979
Ohi (blok III)	Fukui	1180	18.12.1991
Ohi (blok IV)	Fukui	1180	02.02.1993
Chugoku Electric Power Co.			
Shimane (blok I)	Šimane	460	29.03.1974
Shimane (blok II)	Šimane	820	10.02.1989
Shikoku Electric Power Co.			
Ikata (blok I)	Ehime	566	30.09.1977
Ikata (blok II)	Ehime	566	19.03.1982
Ikata (blok III)	Ehime	890	15.12.1994
Kyushu Electric Power Co.			
Genkai (blok I)	Saga	559	15.10.1975
Genkai (blok II)	Saga	559	30.03.1981
Genkai (blok III)	Saga	1180	18.03.1994
Genkai (blok IV)	Saga	1180	25.07.1997
Sendai (blok I)	Kagošima	890	04.07.1984
Sendai (blok II)	Kagošima	890	28.11.1985
CELKEM (51 bloků)		44 917	

Ještě k válce a mezinárodnímu právu

ŠTĚPÁNKA
ZEMANOVÁ

Stejně jako většina humanitních oborů prošel výzkum v oblasti mezinárodních vztahů po pádu komunistického režimu zásadními změnami. Jedním z problémů, s nimiž se přitom musel vyrovnat, byl nedostatek badatelů z řad mladé generace.

V letech 1969–1989 se obor nevyučoval na žádné z našich vysokých škol a přiblížili se k němu jen ti, kdo se zabývali některou z příbuzných věd: mezinárodní ekonomikou, mezinárodním právem či historií, nebo ti, kdo se připravovali na svou diplomatickou kariéru v Moskvě.¹⁾

V posledních letech se situace zlepšuje, což lze sledovat i na stránkách Mezinárodní politiky. Je chvályhodné, že Mezinárodní politika věnuje prostor začínajícím vědeckým pracovníkům i talentovaným studentům; vřdyt z publikování prací nejmladší generace koneckonců neprofitují jen její příslušníci, ale i časopis sám. Jeho záběr se díky nim rozšiřuje o nové pohledy a o zajímavá témata.

Mnohé stati mladých výzkumníků, které se v minulosti na stránkách Mezinárodní politiky objevily, patří nesporně k přínosným a kvalitním. Publikovány byly ale i některé problematické články (viz např. článek Čína a problematika jejích hranic v MP 12/97 a jeho kritika v článku Na okraj „čínského čísla“ v MP 2/98). Do této kategorie se zařadilo i pojednání Jiřího Vaníčka „Válka a mezinárodní právo“, otištěné v srpnovém čísle.²⁾ Autor se v něm snaží na čtyřech (byť velkých) stránkách shrnout komplikovanou materii mezinárodního práva ozbrojených konfliktů. Výsledek jeho úsilí dokazuje, že něco takového je možné jen za cenu zjednodušení a nepřesnosti.

Už v úvodní části práce autor správně konstatuje, že vývoj lidstva je doprovázen ozbrojenými konflikty od svého počátku, a ukazuje (i když možná s přílišným akcentem na technickou stránku věci), jakou měly v minulosti konflikty dynamiku. Přehlíží ale, že téměř paralelně s rozvojem této formy mezinárodní interakce začínají i pokusy o její právní regulaci.³⁾ Stranou pozornosti nechává rovněž reflexi válek a jejich regulace v politickém a právním myšlení. Snad by se dalo pochopit, že se v této souvislosti nevěnuje Platónovi, Aristotelovi, sv. Augustinovi nebo sv. Tomáši Akvinskému. Hugo Grotius a jeho *De iure belli ac pacis libri tres* by však v článku o mezinárodním právu válečném skutečně chybět neměly. Navíc, pokud by Vaníček vývoj právní regulace války od starověku po novověk ales-

poň rámcově sledoval, uvědomil by si, že se zde po staletí formovala obyčejová pravidla pro vedení ozbrojeného konfliktu⁴⁾. Pak by jen stěží dospěl k závěru, že „první z řady válečných pravidel byla Pařížská deklarace o námořním právu z roku 1856“⁵⁾. Možná by byl i zdrženlivější v hodnocení výsledků druhé haagské mírové konference („druhá mírová konference ... stala se pro vývoj mezinárodního válečného práva revolucí“).

V další části věnované genezi zákazu útočné války a definici útočného činu autor zmiňuje některé základní mezníky na této cestě, avšak zcela vynechává Chartu OSN a její čl. 2 odst. 4, podle něž se všichni členové „vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo proti politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli způsobem neslučitelným s cíli Organizace Spojených národů.“⁶⁾ Takový postup snad může ospravedlnit skutečnost, že se v rámci teoretického studia mezinárodních vztahů a mezinárodní politiky diskutuje o tom, kdy zákaz útočné války začíná platit. Část teoretiků za rozhodující moment považuje podpis (resp. vstup v platnost) Charty OSN, někteří se přiklánějí spíše k Briand-Kelloggovu paktu. Autor pravděpodobně patří k této druhé skupině, Chartu OSN by však vzhledem k jejímu významu, okruhu smluvních stran i poněkud přísnější dikci v porovnání s Briand-Kelloggovým paktem neměl podceňovat.⁷⁾ V pasáži o definici agrese, kde se hovoří o „současném vymezení tohoto pojmu“ v rezoluci Valného shromáždění OSN z roku 1974, by navíc pro větší jasnost bylo vhodné uvést, jakou roli mají obdobné dokumenty Valného shromáždění OSN v mezinárodním právu veřejném, resp. ukázat odlišný význam dané definice ve smyslu *de lege lata* a *de lege ferenda*. Tyto rezoluce jsou politickými akty, a ačkoli slouží k potvrzení existence platných zásad mezinárodního práva, k jejich výkladu nebo k vytyčení směru, kam by se v budoucnosti měla ubírat kodifikace, nelze je zařadit k platným mezinárodněprávním normám a nejsou právně závazné ani vynutitelné.⁸⁾

Poněkud nešťastná je poznámka pod čarou číslo 15. V textu se uvádí, že: „útočná válka ... je zakázána a kvalifikována jako nejtěžší mezinárodní zločin proti mezinárodnímu míru“. V odkazu je posléze zmíněn Statut Mezinárodního trestního soudu a praví se, že tento soud „je příslušným pro nejzávažnější zločiny týkající se celého mezinárodního společenství, totiž zločiny genocidy, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločin agrese“. Tomu nelze nic vytknout. Je si ale třeba uvědomit, že agrese mezi zločiny

stíhané soudem sice patří, soud však proti ní v prvním období své existence nebude moci zakročit. Smluvním stranám Statutu se totiž nepodařilo vymezit skutkovou podstatu zločinu agrese a tento nedostatek může odstranit až revizní konference, kterou svolá generální tajemník OSN sedm let poté, co Statut vstoupí v platnost.⁹⁾

Přes výše uvedené obsahové výhrady by článek „Válka a mezinárodní právo“ mohl sloužit jako solidní přehled smluv, které byly dosud v dané oblasti přijaty. Jeho úroveň však snižují některé faktické chyby.

Dokumenty podepsané v Ženevě v roce 1929 se ve skutečnosti nenazývají „Úmluvy pro zlepšení osudu raněných a nemocných v polních armádách a Úmluvy týkající se nakládání s válečnými zajatci“, jak autor uvádí, ale Úmluva pro zlepšení osudu raněných a nemocných v polních armádách a Úmluva týkající se nakládání s válečnými zajatci. Věta „trestně odpovědný je i jednotlivce, jenž porušil zákaz použití ozbrojené síly, pravidel vedení války a zákaz zločinů proti lidskosti.“ Definice komatantů a nekomatantů uvedené v poznámce č. 4¹⁰⁾ nejsou zcela přesné. Čtenáře neznalého dané problematiky mohou mást, zejména pokud je bude posuzovat odděleně. Komatanti i nekomatanti jsou součástí ozbrojené moci válečných stran (tj. pravidelných i nepravidelných ozbrojených složek). Každá skupina má ale v rámci ozbrojené moci jinou úlohu. Komatanti provádějí bojové akce a jsou oprávněni používat válečné násilí v útoku. Nekomatanti zajišťují především zdravotní péči a duchovní služby a z tohoto titulu mohou k použití válečného násilí přistoupit pouze v sebeobraně.¹¹⁾ U definice žoldnéře chybí, že mu musí být stranou v konfliktu nebo jejím jménem „skutečně slíbena materiální odměna podstatně převyšující odměnu slíbenou nebo placenou komatantům podobných hodností a funkcí v ozbrojených silách této strany¹²⁾ – tedy onen žold, od něž žoldněř získává své označení.

Komicky konečně působí označení úmluvy z 27. srpna 1928 jako „Briand-Kelloggova paktu“ (nejedná se bohužel o překlep, toto označení se v článku objevuje hned dvakrát – na str. 15 v prostředním sloupci dole a na str. 17 v poznámce pod čarou č. 13). Správné příjmení amerického státního tajemníka zní Kellogg.

Přehledy podobné článku Válka a mezinárodní právo jsou potřebné a Mezinárodní politika jim musí věnovat pozornost. Jejich autoři by ale měli pečlivěji vážit, zda lze na omezeném prostoru, jaký jim časopis poskytuje, vybrané téma dobře zpracovat. Věcné chyby a překlepy do seriózního odborného měsíčníku, jakým Mezinárodní politika je, nepatří. ○

¹⁾ Drulák, P., Druláková, R., International Relations in the Czech Republic – a Review of the Discipline, příspěvek přednesený na konferenci CEEISA konané ve dnech 23.–27. května 1999 v Praze.

²⁾ Vaníček, J., Válka a mezinárodní právo, Me-

„My-lidé. Role Spojených národů v 21. století“

Kofi A. Annan: „We the Peoples. The Role of the United Nations in the 21st Century.“ The UN Department of Public Information, New York, 2000, 80 s., ISBN: 92-1-100844-1.

Po 45 let pracovala Organizace spojených národů v podmínkách studené války, které jí bránily naplňovat některá základní poslání, ale zároveň jí umožňovaly jinou důležitou činnost. Nyní, v posledních deseti letech, zápolí OSN s hlubokými změnami nové éry. Ty jí také přiměly k zamyšlení nad současnou rolí organizace v nových podmínkách.

Za významný krok tímto směrem lze označit uspořádání vrcholné schůzky OSN, tzv. „Summitu tisíciletí“, kde se bezprostředně před 55. řádným zasedáním Valného shromáždění OSN setkali čelní představitelé všech 188 členských zemí. A právě pro tuto příležitost byl v březnu 2000 sepsán generálním tajemníkem OSN dokument „My-lidé...“¹⁾

Kofi A. Annan zde rozebírá otázky globalizace, chudoby, konfliktů, udržitelného rozvoje, efektivnosti OSN a navrhuje několik opatření, která by mohla být během několikaletého Summitu tisíciletí projednána a přijata. Tento dokument tak ve své podstatě vytváří vizi Spojených národů pro 21. století.

Celý dokument je tematicky rozdělen do sedmi kapitol. V úvodní kapitole předestírá Annan svůj přístup ke globalizaci jako k „ústřední výzvě“, která umožní pozitivní vývoj, a zdůrazňuje, že ve středu veškerého našeho myšlení a konání musí stát lidé.

Na úvodní část navazuje kapitolou věnovanou globalizaci a řízení. Zde Annan definuje svět globalizace jako „novou souvislost a nové spojené mezi ekonomickými aktéry a aktivitami v celém světě“ a dodává, že „přežití a prosperitu musí globální ekonomika podpořit širšími a všeobšáhlejšími sociálními cíli“.

Autor v dokumentu uznává existenci nových aktérů na mezinárodní scéně a úspěšnou přeměnu na globální svět vidí ve vzájemné spolupráci a jednotné politice, přičemž vládnoucím formálním strukturám potvrzuje jejich základní normativní roli.

Třetí kapitola je nazvána „Osvobození od nedostatku“ a Annan zde žádá po účastnících Summitu tisíciletí přijetí cílů, které zajistí snížení počtu lidí žijících v extrémní chudobě.

Naděje na podstatné snížení chudoby vidí

„v dosažení trvalého a širokého příjmového růstu“, přičemž „nejjistější cestou růstu je úspěšné zapojení do globální ekonomiky spolu s efektivní sociální politikou“.

Za klíč k nové globální politice považuje vzdělání. Zpráva naléhá, aby Summit tisíciletí schválil cíle, které by vedly ke zmenšení rozdílu mezi vzděláním mužů a žen do roku 2005, a cíle, jež zajistí, aby všechny děti do roku 2015 absolvovaly základní vzdělání.

V této kapitole se Annan zabývá také zaměstnáváním mládeže, podporou zdravotní péče zejména u dětí a bojem proti AIDS. Doporučuje Summitu tisíciletí přijmout jednoznačný cíl – snížení ukazatele počtu nemocných AIDS, a to formou prevence. Státy by měly v této oblasti zajistit mladým lidem přístup k informacím, vzdělání a službám potřebným k ochraně před virem HIV, a měly by spolupracovat s farmaceutickým průmyslem a ostatními partnery při vývoji efektivní a dosažitelné vakcíny.

Dokument se také zabývá nárůstem počtu obyvatel měst a žádá všechny členské státy OSN o podporu iniciativy „Města bez chudých a špinavých čtvrtí“.

V otázce Afriky vyzývá všechny světové odborníky k zamyšlení nad bariérami vyšší zemědělské produktivity v Africe a žádá velké dobročinné nadace o připojení k této výzvě.

V oblasti informační technologie podporuje Annan členské státy, které umožňují všem svým lidem využívat možností, jež jim nabízí digitální revoluce. V dokumentu také vyhlásil druhou iniciativu tzv. digitálního mostu: UN Information Technology Service (UNITeS) bude založena na síti dobrovolných sborů a bude školit v rozvojových zemích skupiny ve využívání možností informačních technologií.

V rámci solidarity států naléhá generální tajemník v dokumentu na průmyslové země, aby uvážily poskytnutí bezcenného a bezkvótního přístupu pro všechny vývozy z nejméně rozvinutých zemí a zvážily též smazání všech oficiálních dluhů těžce zadlužených zemí.²⁾ V otázce rozvojové pomoci se Annan přiklání k podpoře domácích a zahraničních investičních možností v chudých zemích.

„Osvobození od strachu“ je název 4. kapitoly. Ta vychází z myšlenky, že „každý krok ke snížení chudoby a dosažení širokého hospodářského růstu je krokem směrem k prevenci konfliktů“.

Požadavkem této kapitoly je mimo jiné

i prosazení univerzality mezinárodního práva, zejména v oblasti lidských práv. Zpráva se zabývá také otázkou posílení mírových operací, zúžením zaměření sankcí, nezákonným pohybem malých zbraní a nebezpečím vyplývajícím z existence jaderných zbraní a jejich dalšího šíření.

Pátá kapitola je věnována trvale udržitelnému rozvoji. Dokument se zabývá procesem tvorby politiky, kdy doporučuje do jeho středu postavit otázku životního prostředí. OSN si uvědomuje, že hospodářská politika může zajistit trvale udržitelný rozvoj pouze tehdy, když si firmy lépe uvědomí existenci životního prostředí a zanesou ji do svých nákladů.

V oblasti změny klimatu si Annan přeje, aby Summit tisíciletí podpořil Kjótský protokol, a vyzývá zejména ty státy, jejichž ratifikace je potřebná k vstoupení protokolu v účinnost, aby tak učinily do roku 2002, který se může stát od Stockholmu v roce 1972 a Rio de Janeira v roce 1992 oslavou pokroku na tomto poli.

V otázce vodní krize vyzval Annan Summit tisíciletí, aby přijal cíle, které by do roku 2015 zajistily, že se o polovinu sníží počet lidí, jimž chybí trvalý přístup ke zdrojům pitné vody. V dokumentu se dále píše, že „potřebujeme modrou revoluci v zemědělství, která se zaměří na růst produktivity při jednotce vody – více úrody na jednu kapku vody“.

Šestá kapitola je věnována samotné světové organizaci. Autor připouští, že dnešní OSN není s to plně uskutečnit zmíněné výzvy, a apeluje proto na členské státy, aby podpořily jednotlivé kroky vedoucí k její přeměně na silnější a efektivnější organizaci.

Za ocenění stojí myšlenka a aktivita, které umožní na Summitu tisíciletí všem čelným představitelům členských států připojit svůj podpis ke kterékoli smlouvě či úmluvě uložené u generálního tajemníka OSN. Annan v tomto bodě zejména žádá země o podpis a ratifikaci Římského statusu Mezinárodního trestního soudu, který představuje významný posun v oblasti mezinárodního práva.

Pozornost je také upřena na občanskou společnost. V dokumentu je navrženo zřízení skupiny expertů, která by připravila studii sloužící jako základ pro nové způsoby zapojení občanských společností do činnosti OSN.

Annan ve zprávě apeluje na členské státy, aby bez průtahů reformovaly Radu bezpečnosti a dokončily strukturální reformu celé organizace. Chce, aby se OSN stala organizací bližší lidem.

Závěrečná kapitola pak vyjmenovává základní hodnoty, jimiž by se Organizace spojených národů měla řídit: svoboda, spravedlnost a solidarita, tolerance, nenásilnost, respektování přírody, sdílená odpovědnost. Na závěr shrnuje návrhy a témata, které by měly být Summitem tisíciletí projednány a přijaty.

Pavla Kortusová

¹⁾ www.un.org/millennium.

²⁾ Tato problematika je na programu 3. konference OSN o nejméně rozvinutých zemích, která se bude konat v březnu 2001.

Němci, Poláci a Češi: šance usmíření

„*Deutsche, Polen, Tschechen*“. *Chancen der Versöhnung. Rudolf Wichard (Hrsg). Referate und Dokumentation zu einem wissenschaftlichen symposium vom 9. – 13. April 1996 in Kamien Slaski (Groß Stein). Frankfurt/Main – Verlag der Action 365 – 1998, ISBN: 3-925138-42-0.*

Záměrem recenzované publikace je přispět k usmíření mezi Němci, Poláky a Čechy a zpřístupnit veřejnosti výsledky „Evropského projektu tří národů“. Osvětluje proces demokratizace v reformních státech střední a východní Evropy a jeho význam při rozvíjení spolupráce mezi vědci a učiteli z Polska, České republiky a Německa. Úspěšný model mírového sjednocení západní Evropy by se měl přiblížit i lidem zemí střední a východní Evropy, které procházejí transformací.

Na „*Evropském projektu tří národů*“ spolupracovali od dubna 1996 vědci polských univerzit Opole a Krakova, české univerzity v Olomouci a německé univerzity v Drážďanech i Vysoké pedagogické školy „Schwäbisch Gmünd“. Projekt podporovala od počátku nadace *Haus der Action 365*, založená roku 1996.

Publikace shrnuje referáty a dokumentaci k vědeckému sympoziu, jež se uskutečnilo v polském Kamien Slaski ve dnech 9. – 13. 4. 1996. Soustřeďuje se na působení převratných změn v Evropě na život jednotlivců i národů. Všimá si nutnosti nové orientace v mezinárodní politice po rozpadu bipolární struktury mezinárodní politiky, nezbytnosti překonávat etnickou a národní uzavřenost. Renaissance nacionalismu v době po ukončení rozdělení Evropy je posuzována jako jev historicky regresivní. Důležitá je vzájemná informovanost vědců z různých zemí o národních stereotypch a předsudcích přetrvávajících v hlavách a srdcích lidí, ale i v učebnicích a učebních osnovách. Důležitou úlohu do budoucna sehraje vzdělávací systémy se silnou evropskou dimenzí, ale i formování nové společenské a osobní identity. V úvahu se musí brát jazyk, náboženství a společné dějiny.

Publikace hledá odpovědi na otázku možnosti kolektivní evropské identity za výše zmíněných současných podmínek. „Evropa – to je rozmanitost. Kolektivní identifikace s Evropou je proto možná jen tehdy, když si uvědomujeme její pluralitu.“⁽¹⁾ Za dobré jsou označovány pedagogické možnosti pro rozvíjení *kolektivního evropského vědomí*. Důležité je například seznámení s každodenním životem mla-

dých lidí, do něhož již značně proniká *evropský duch*. Výběr obsahů pro „evropsky laděnou výuku“ se musí orientovat podle zastřešujících cílů a zaměření při „zobrazování Evropy“.

Publikace zároveň upozorňuje na *historickou dimenzi* Evropy, obrazy války, obsahující mýty a tradice, na *aktuální evropskou dimenzi* a na *dimenzi výhledovou*, obsahující přání a očekávání, především zajištění trvalého míru v Evropě a konečně i *hodnotovou dimenzi* zahrnující v politicko-společenské sféře touhu po míru, bezpečnosti, blahobytu, demokracii, spravedlnosti a solidaritě.

Rudolf Wichard ve své stati zkoumá šance usmíření mezi Němci, Poláky a Čechy. Rozebírá důsledky stinných stránek minulosti, utrpení, které Polákům i Čechům způsobil německý nacistický teror, jemuž padly za oběť miliony lidí. „Každý čtvrtý katolický kněz, každý čtvrtý vědec, každý pátý polský učitel nepřežil masakr, který vyvolali němečtí lidé v Polsku a na Polácích.“⁽²⁾ Autor analyzuje i utrpení Čechů, historii od mnichovské dohody k okupaci a „*Protektorátu*“, teroristické působení jednotek SS apod. Po válce, kterou Němci prohráli, vypukly proti těm Němcům, kteří zůstali v Polsku a Československu, emoce nenávisti a touhy po odplatě. „Většina jich byla vyhnána. Po barbarské době následovaly barbarské odplaty.“⁽³⁾

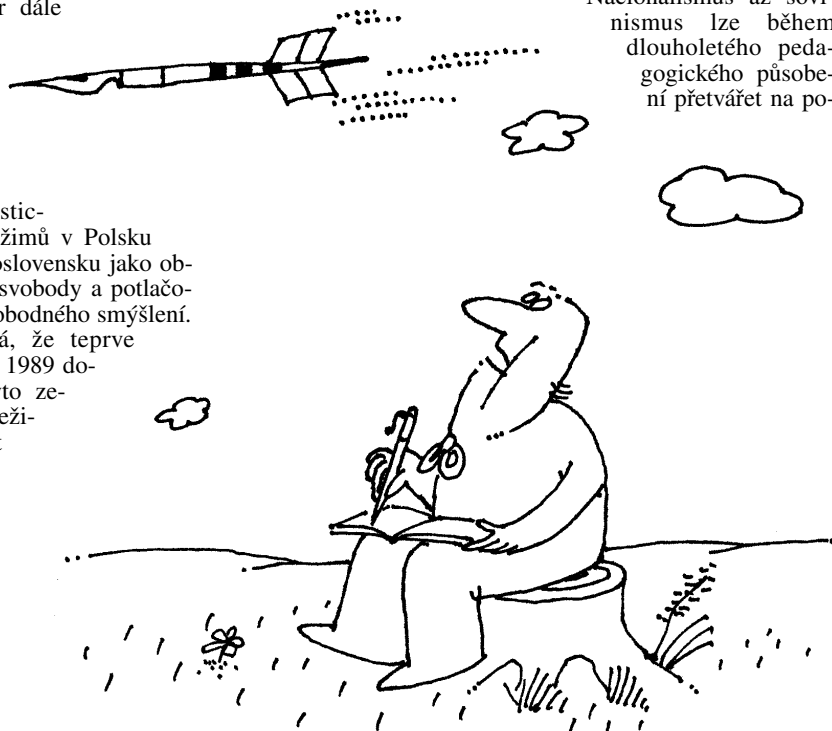
Autor dále

líčí
d o b u
komunistic-
kých režimů v Polsku
a Československu jako ob-
dobí nesvobody a potlačo-
vání svobodného smýšlení.
Dokládá, že teprve
po roce 1989 do-
staly tyto ze-
mě příleži-
t o s t
roz-

víjet demokracii a zapojovat se do západoevropské integrace. Vyzdvihuje význam pravdivého pohledu na dějiny, ale i odvahu přiznat vlastní vinu na utrpení druhého. Jen v duchu otevřenosti, tolerance a dialogu lze podle něho realizovat Evropu, v níž platí svoboda osobnosti a lidská práva – politická i ekonomická. Autor též vykládá způsob a příčiny etnické radikalizace po zhroutilí sociálních struktur a ideologických hodnotových systémů. Upozorňuje na skutečnost, že tento proces je podporován propagandistickým šířením předsudků, stereotypů a obrazů nepřítele. To vše může pak vyústit v hrůznou realitu „*etnických čistek*“. Po druhé světové válce se Němci setkali u svých sousedů s nenávisť a nedůvěrou, což bylo pochopitelné. K prvním dialogům bylo zapotřebí odvahy. Dialog vede k porozumění a postupnému růstu důvěry. Autor pokládá za důležité, aby se mezi národy místo „*dědičného nepřátelství*“ systematicky rozvíjely přátelské vztahy. Upozorňuje i na význam sociálněekonomického rozvoje, osobních kontaktů a školství.

Alfons Nossol se ve své stati specializoval na Slezsko jako „*zemí tří kultur*“. Opět i zde upozorňuje na zlomový význam roku 1989, na působení svobody. Na příkladu Slezska osvětluje příspěvek církve k procesu usmíření. V historickém pohledu zachycuje Slezsko jako součást rakouského císařství, pruského státu, polského či českého státu, tedy jako provincii, kde se hovořilo třemi jazyky. Při charakteristice současné situace v oblasti se autor zaměřil na postavení národnostních menšin a na integrační úsilí církve po pádu komunistických režimů ve střední a východní Evropě. Upozorňuje na to, jakým způsobem křesťanská víra podporuje jak národní identitu, tak uznání a ocenění jiných národnostních skupin.

Nacionalismus až šovinismus lze během dlouholetého pedagogického působení přetvářet na po-

zitivní národní uvědomění. Autor seznamuje čtenáře také s přínosem církve k založení univerzity v Opole.

Šance usmíření z českého hlediska analyzuje ve své stati **František Mezihorák**. Problematiku prolínání českého a německého živilu v českých zemích sleduje v české historiografii od Františka Palackého. „V interpretaci vzájemných vztahů byla česká strana většinou líčena jako mírumilovná, „beránčí“, demokratická, zatímco německé straně byly přisuzovány rysy protikladné.“⁴⁾ Tyto charakteristiky se sice opíraly o řadu působivých argumentů, ale objektivně někdy pokulhávaly za pravdu.

České obranné postoje se často zaštiťovaly nenávistí ke všemu, co představovalo germánský tlak. Na německé straně, která vycházela z pozic silného národa bez existenčních obav, se pak setkáváme často se zřetelně šovinistickými výstupy, jež vyvolávaly prudké české reakce. Není sporu, že existovala celá řada konfliktů ve společných dějinách, vyplývajících ze sousedství malého českého národa s mocným německým národem ve střední Evropě. Zvláště germanizační tlak po bitvě na Bílé hoře (1620) vyvolával na české straně pocity bezprávní a národního ohrožení, mimo jiné i proto, že nešlo jen o asimilační tlak velkého národa na malý, ale i o oficiální směr habsburské monarchie.

Šovinistická interpretace dějin na německé straně a zpracovávání historie zkruslané vlivem nedůvěry a národnostních předpokladů na české straně přispívaly k vytváření nepřátelství, jež zdánlivě trvalo od

nepaměti a navždy. Toto vědomí bylo ještě posíleno zkušenostmi ze dvou světových válek ve 20. století. Po porážce nacismu se před německým národem v západních zónách Německa otevřela cesta k demokracii. Díky tomu zde prošlo německé národní vědomí pozitivními změnami. V Československu za komunistického režimu byl nadále udržován strach z Němců (konkrétně z německých kapitalistů a revanšistů) prostřednictvím „antiimperialistické“ propagandy.

V současnosti – na konci druhého tisíciletí – setrvávání na myšlenkových stereotypch předchozích generací zastaralo a jasně se jeví jako bezperspektivní pro novou generaci ve třetím tisíciletí. „V minulosti se učinilo až dost pro nepřátelství, úkolem pro přítomnost a budoucnost je hledat způsob, jak přerušit *červenou nit* konfrontace, postupující společně dějiny Čechů a Němců, jak psal už Palacký.“⁵⁾ Je nutno se soustředit na plodnou spolupráci, příkladem mohou být města, obce i regiony. Takové nové historické zkušenosti jsou zásadním předpokladem pro kvalitní nové vztahy v integrující se Evropě.

Autor vyzdvihuje středoevropskou dimenzi česko-německých vztahů, osvětluje pojem „střední Evropa“, uvádí jeho různé definice, poukazuje na rozmanitě souvislosti s tímto pojmem, charakterizuje dvě základní hlediska – „německé“ a „rakouské“. Upozorňuje na zátěž plynoucí z pangermánské myšlenky „střední Evropy“. Ze současnosti hodnotí jednání prezidentů a státních představitelů středoevropských zemí po roce 1989, například v Litomyšli

z iniciativy Václava Havla apod. „Česko-německé vztahy – v minulosti, přítomnosti i budoucnosti stále významné – se nyní staly ještě zásadnějšími a důležitějšími. Spolková republika Německo je dominantní soused České republiky – od délky hranic až k ekonomickým vztahům.“⁶⁾ Německá úloha ve středoevropském prostoru se stále více spojuje s integračními cíli Evropské unie. Dobrým základem pro posilování integrace a překonávání národní izolace je vzájemná spolupráce v regionech. Autor oceňuje „program německých studií“ při Institutu pro německá a rakouská studia, zkoncipovaný na Karlově univerzitě v Praze. Upozorňuje na to, že bez dobrých vztahů s Německem by se Česká republika těžko mohla začlenit do západoevropských institucí.

Publikace je doplněna přílohou obsahující zajímavé dokumenty k česko-německým vztahům i k vztahům Německa k jiným středo- a východoevropským zemím.

Ivona Řezanková

¹⁾ Viz: Deutsche Polen Tschechen. Chancen der Versöhnung. Rudolf Wichard (Hrsg) Referate und Dokumentation zu einem wissenschaftlichen Symposium vom 9.–13. April 1996 in Kamien Slaski (Groß Stein), Frankfurt/M – Verlag der Action 365 – 1998, s. 11.

²⁾ Viz: tamtéž, s. 17.

³⁾ Viz: tamtéž, s. 17.

⁴⁾ Viz: tamtéž, s. 39.

⁵⁾ Viz: tamtéž, s. 41.

⁶⁾ Viz: tamtéž, s. 49.

Politika v Chile

Lois H. Oppenheim, *Politics in Chile: Democracy, Authoritarianism, and the Search for Development*. Westview Press, 2nd ed. 1999. 304pp. ISBN 0-8133-3415-2

Recenzovaná kniha pojednává o složitých vztazích mezi politikou a hledáním strategie úspěšného ekonomického rozvoje a nabízí čtenáři nové pohledy na téma, které stojí v popředí zájmu sociálních a politických studií a jehož aktuálnost se zvýšila právě s ohledem na šíření západního liberalismu a s ním spojených politických a ekonomických imperativů. Za hlavní autorův záměr lze označit vysvětlení a objektivní zhodnocení transformace Chile, země s bezesporu dlouhou a poměrně stabilní tradicí ústavnosti a bohatého občanského života, od autoritářství k demokracii.

Dominantní ekonomický model, který

byl propagován v průběhu 60. let, tj. období uplatňování strukturálních reforem v zemích Jižní Ameriky, vycházel z konceptu argentinského ekonoma R. Prebische, který pracoval pro OSN. Volební program pravicového vůdce E. Freie (prezidentem 1964–70) předpokládal uskutečňování reformy ve vlastnictví půdy a strategicky významných měděných dolů, které držely americké koncerny (s. 23). Vítězství centristické strany PDC (*Partido Demócrata Cristiano*) v r. 1964 umožnilo seskupení konzervativních sil do jednoho bloku kvůli obavě z rostoucí podpory levicové koalice FRAP (*Frente Revolucionario de Acción Popular*), kterou vedl S. Allende. Podpora Spojených států E. Freiovi se projevila i účastí CIA při realizaci plánovaného teroru proti jeho odpůrcům v průběhu voleb (s. 24). Na druhé straně, s ohledem na složení politického

bloku, který reprezentoval, se jeho vítězství muselo nutně stát vítězstvím Pyrrhových, což se ukázalo již v krátké době. I koaliční partneři odmítli podpořit jeho program pozemkové reformy a větší alokace státních prostředků ke zmírnění tíživých sociálních a ekonomických poměrů, v nichž žila většina populace velkoměst. Stejně byl zablokován i program znovuzískání státní kontroly v měděných dolech, které kromě jednoho zůstaly v rukou zahraničního kapitálu. Pro další vývoj chilské politiky bylo rozhodující, že tento režim vlastně vyvolal velká očekávání, jež nemohl splnit, a tím *de facto* vytvořil předpoklady k vlastní porážce a umožnil nástup k moci levicové koalici komunistů a socialistů v r. 1970.

Je důležité si uvědomit, že vítězství levice ve volbách v r. 1970 nebylo ničím mimořádným (s. 20–21) a navázalo na silnou komunistickou a socialistickou tradici Chile. Až do r. 1948 nebylo jmenování komunistického nebo socialistického člena vlády ničím výjimečným. Chile byla jedinou zemí (vedle Francie a Španělska), kde vznikla tzv. protifašistická lidová fronta na základě výzvy mezinárodního komunistického hnutí ve druhé polovině 30. let. S. Allende jako

presvědčený marxista pokládal kapitalismus vzhledem k jeho vykořisťovatelské podstatě za hlavního původce chudoby nejen v Chile, ale i v celém rozvojovém světě. Proto bylo zřejmé, že strukturální změny, jako například pozemková reforma a znárodnění, se stanou nedílnou součástí jeho programu socialistické transformace Chile. Tato transformace byla koncipována jako nenásilný proces vyložený se opírající o volební vítězství a širokou podporu obyvatelstva země (s. 36). Násilné ukončení levicové koaliční vlády v r. 1973 za silné podpory a organizační účasti tajné služby Spojených států zavedlo do Chile charakteristické rysy proamerických vojenských režimů 70. let: vraždění politických odpůrců, systematické mučení vězňů, terorizování civilního obyvatelstva a masové vyhánění lidí. Silně prokapitalistický vojenský režim, který nahradil vládu lidové fronty, podle slov historika Hobsbawma ukázal, že politický liberalismus a demokracie nejsou přirozenými partnery ekonomického liberalismu.

Z hlediska mezinárodní politiky charakteristické pro období studené války je zajímavé, že na rozdíl od Kuby nebo Angoly neučinil Sovětský svaz nic významného, aby pomohl levicové vládě S. Allendeho odvrátit hrozbu krvavého vojenského převratu, který otevřeně a čím dále agresivněji podporovaly Spojené státy. Několik měsíců trvající ekonomická a psychologická válka USA proti režimu S. Allendeho vyvolala trvalý stav nejistoty a strádání, jehož využila junta k ospravedlnění svých násilných činů, během nichž byl zavražděn i demokraticky zvolený prezident. Pokud jde o sociální základ Pinochetova autoritářství, je bezpochyby náznakem silné absence stranické vyhraněnosti a výsledkem je jeden člověk v čele junty, která drží veškerou moc v zemi a disponuje oddanými službami skupiny ekonomických fundamentalistů (*Chicago Boys*, s. 27, 140–143) prosazujících reformy, jež nakonec zpochybnily legitimitu většiny klíčových státních a veřejných institucí, na nichž se zakládala politická tradice země (viz tab. s. 147). Neúspěch neoliberálního modelu, který dovedl Chile k ekonomické krizi, byl způsoben mimo jiné i skutečností, že se uskutěčňoval ve velmi represivním a nedemokratickém politickém prostředí, kde kritizovat znamenalo riskovat nejen obživu, ale i život (s. 157).

Knihu otevírá úvodní kapitola s chronologicky uspořádaným přehledem jednotlivých vývojových etap chilské politiky jako výsledku komplexních interakcí hledání vhodné strategie rozvoje země (přístup politické ekonomie). Pak následují dvě rozsáhlé kapitoly věnované dvěma významným obdobím: období neúspěšného pokusu o zavedení socialismu v Chile (1970–1973) a období autoritářské vlády vojenského režimu (1973–1989). Poslední kapitola je věnována průběhu demokratické transformace a konsolidace na základě nových poznatků získaných při autorově pobytu přímo v Chile v 90. letech. Význam prvních dvou kapitol spočívá přede-

vším v poznatcích, které poskytují s ohledem na realitu a problematičnost uskutečňování nezávislých a sociálně přijatelných rozvojových programů v době studené války na straně jedné a realitu imperialismu a intervencionismu jako hlavní podstaty politického dynamismu mocných na straně druhé. Závěrečná kapitola se může zdát o něco důležitější vzhledem k tomu, že se vztahuje k současným skutečnostem: skloubení a vzájemnému doplnění demokracie jako politického systému a neoliberálních ekonomických principů, v nichž je jediným soudcem i vítězem trh. Podle autora, a není důvodu, proč s ním nesouhlasit, nespĺňuje demokracie v Chile některá další kritéria politického pluralismu (vedle ustavení demokratických institutů), jako jsou otázky sociálně-ekonomické, otázky genderu a etnické diverzity v orgánech demokratického zastupitelství, které jsou často násilně vyjmuty z diskusí týkajících se demokracie nebo demokratické transformace (s. 277). Stejný pohled po-

skytuje i tržní model ekonomického rozvoje, pokud se jedná o sociálně spravedlivé rozdělování prostředků (s. 277), a to, nutno dodat, nejen v Chile. Navíc současná strategie ekonomické reformy s tržním přístupem ukazuje, alespoň částečně, na demobilizaci občanské společnosti, včetně oslabeného odborového hnutí. Nevšední intelektuální znalosti a analytická hloubka knihy Loise H. Oppenheima plně zaručují jeho postavení jako předního odborníka na Chile a chilskou politiku. V tomto druhém vydání dále zvyšuje svou reputaci, která je zřejmě založena na pečlivé, jasné a profesionální odpovědnosti. Dokázal vytvořit koherentní publikaci, která určitě obstojí v hektickém běhu naší doby a zaručeně umlčí sugestivní výkřiky, jež jsme mohli zaznamenat (i v České republice) právě ve vztahu k Chile a jeho modelu, „noční můře autoritářství“.

Mesfin Gedlu

Plod cílevědomé práce

Čirou náhodou se mi na stole objevila nejnovější publikace osvědčené autorské dvojice Karoliny Adamové a Ladislava Křížkovského „Základy politologie“ současně s jejich předchozí knížkou stejného názvu, kterou mi někdo vrátil. Od předchozího vydání uplynulo osm let, a tak se přímo nabízelo pokusit se o srovnání.

Autorská dvojice si už v oblasti politické vědy vydobyla nezastupitelné místo svými pracemi věnovanými teoretickým problémům politologie, především systematickým úsilím, dát všem zájemcům přehlednou a kvalitní učebnici tohoto, u nás dosud mladého a v podstatě se utvářejícího vědního oboru.

Srovnání obou vydání ukazuje, že autoři nemuseli v zásadě nic na koncepci své knihy měnit, neboť zůstala rozdělena do čtyř velkých celků. Podrobněji však byly rozpracovány a doplněny některé úseky a nově celá práce dále rozdělena do částí, oddílů a kapitol.

V první části nazvané „Politologie – věda o politice“ se první oddíl věnuje politice a druhý politologii. První kapitola Oddílu A rozebírá „obsah pojmu politika“ a druhá je věnována „vývoji myšlení o politice“. Toto nové označení považuji za velmi šťastné,

neboť přesněji odpovídá obsahu, zatímco v jiných učebnicích se často za počátky politologie označují názory autorů jiných vědních oborů, dotýkajících se politické problematiky jen okrajově.

Oddíl B v podstatě přejímá předchozí uspořádání, jen výklad „národních a regionálních studií“ není zvlášť vydělen jako v předchozím vydání v samostatné podkapitole. Kapitola 3. je nazvána „Vymezení předmětu, struktury a funkce politologie“ a kapitola 4. přebírá název z předchozí publikace „Metody politologie“.

Část druhá už není označena jako „Základní pojmy a vztahy politologie“, ale je pod společným názvem „Východí kategorie vědy o politice“ rozdělena do jedenácti kapitol. Zmizely úvodní úvahy o „člověku, společnosti a politice“, které přece jen asi pokrývá část první. Uspořádání kapitol je nové, nejprve se hovoří o politických vztazích, potřebách a zájmech, jejich socializaci, vyjadřování a sdružování, a pak teprve autor věnuje pozornost politické moci, nově zařazuje kapitolu „Politická autorita“, rozšiřuje kapitolu „Politické pozice a politické role“ a přidává kapitoly „Legitimita a legalita politické moci“ a „Politické závazky“. Naproti tomu problematiku politické kultury přesu-

nul autor až do části čtvrté, kde ji poněkud rozšířil.

Třetí část „Politický systém“ dostala novou podobu především tím, že její druhý oddíl byl nově strukturován. Nově je zařazena kapitola 16. „Politická osobnost“ a kapitola 17. „Stát“ byla rozdělena do podkapitol právní stát, sociální stát, typologie státu, formy vlády, parlamentarismus, autokracie a státy unitární, složené a svazy států. Vzhledem k tomu, že kniha má být vysokoškolskou učebnicí politologie, jde o krok pro studenty a všechny, kdo z ní budou studovat, velmi prospěšný a usnadňující jim orientaci. Také další výklad je nově rozdělen do kapitol „Politické strany“, „Zájmové organizace, občanské iniciativy a politická hnutí“ a o nově zařazenou problematiku do kapitoly 20. „Média v politickém systému“. Nově je do této části zařazen „Oddíl C“, věnovaný politickému systému a právu.

Také čtvrtá část „Politický proces“ se dočkala značného rozšíření a nového uspořádání. První kapitola se zabývá „Pojmovým vymezením“ a pak teprve přichází „Demokracie v politickém procesu“, nově jsou vyděleny kapitoly „Konsenzus a obecné dobré“ a „Princip solidarity v politickém procesu“. Podstatného rozšíření se dočkala kapitola „Volby v politickém procesu“ a nově sem byla zařazena kapitola „Kultura a morálka v politickém procesu“ a doplněna kapitola „Globalizace a universalismus ve světovém politickém procesu“.

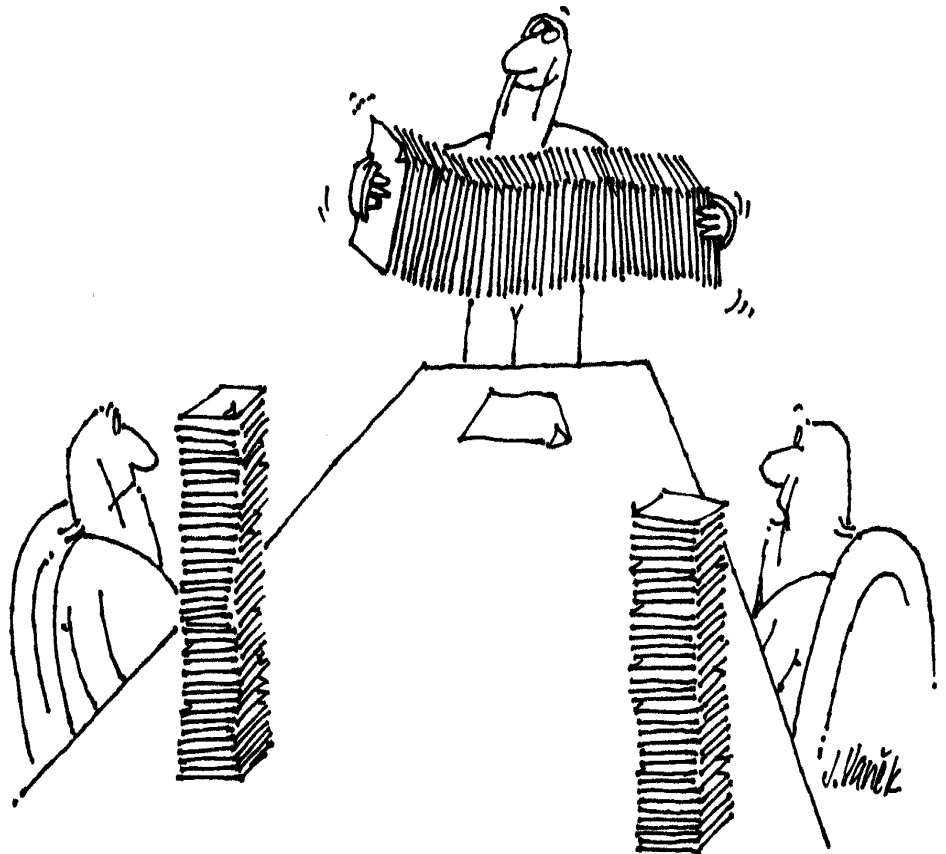
Je zajímavé, že autoři nevěnují žádnou pozornost problematice mezinárodní politiky a mezinárodních vztahů, které mnohé učebnice politologie považují za jejich součást. Nelze vyloučit, že autoři přijímají názor těch, kteří mezinárodní vztahy označují za vytvářející se nový multidis-

ciplinární vědní obor, a ponechávají jim úkol definovat jeho zvláštní úkoly.

Celkově je možno konstatovat, že nové vydání „Základů politologie“ jen potvrzuje cílevědomou a systematickou práci autorů na této tematice, neboť vydání, které v Praze v roce 2000 připravilo nakladatel-

ství C. H. Beck, jako „právníckou učebnicí“, znamená nepochybně krok vpřed v úsilí dát české politologii potřebnou učebnicí a usnadnit jí, aby se prosadila mezi jinými společenskými vědami.

Alexandr Ort

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

REINHARD STUTH; od roku 1983 se věnoval zahraniční, bezpečnostní, rozvojové a integrační politice na různých místech v Bonnu, Bruselu a Berlíně, mezi jinými pracoval ve spolkové centrále CDU, v úřadu spolkového prezidenta a v úřadu spolkového kancléře. V letech 1995–1999 byl ředitelem zastoupení Nadace Konrada Adenauera v ČR, SR a Rakousku. Od září 1999 je poradcem frakce CDU/CSU ve Spolkovém sněmu pro otázky evropské politiky. (str. 12)

Ing. Mgr. **ŠTĚPÁNKA ZEMANOVÁ,** nar. 1975; absolvovala obor Mezinárodní politika a diplomacie na VŠE a obor Mezinárodní vztahy na FSV UK. V současné době působí ve Středisku mezinárodních studií Jana Masaryka. Zabývá se problematikou mezinárodního práva veřejného a jeho vztahu k mezinárodní politice. (str. 26)

JITKA ZÁRUBOVÁ, nar. 1972; vystudovala Vysokou školu ekonomickou v Praze. V roce 1999

absolvovala magisterské studium v oboru mezinárodní vztahy a evropská studia na Středoevropské univerzitě v Budapešti. V současné době studuje na FSV UK v Praze doktorandské studium, obor mezinárodní teritoriální studia. Zabývá se problematikou mezinárodních vztahů po konci studené války. (str. 10)

IVANA WITZOVÁ, nar. 1977; vystudovala politologii na Masarykově univerzitě v Brně. Ve studiu pokračuje jako doktorand na katedře politologie FSS MU a v magisterském cyklu oboru masmediální studia – žurnalistika rovněž na FSS MU. Je stálou spolupracovnicí časopisu Týden pro oblast integrace ČR do EU. Autorka knihy Důsledky vstupu České republiky do Evropské unie. (str. 15)

Ing. **DARINA HRABOVSKÁ,** nar. 1971; absolventka Fakulty mezinárodních vztahů, VŠE Praha, v současné době studentka doktorského studia oboru Mezinárodní politické vztahy, specializace mezinárodní obchod. (str. 22)

Dr. **DENIS MacSHANE,** nar. 1948; absolvent Merton College, Oxford (PhDr, mezinárodní ekonomika). V letech 1978–79 předseda Národní unie novinářů, 1969–1977 producent BBC; 1980–1982 politický ředitel Mezinárodní

federace kovodělníků. Působil jako parlamentní tajemník řady poslanců. Ve volbách 1994 zvolen poslancem Dolní sněmovny za Rotherham. Je autorem několika knih o mezinárodní politice. Specializuje se na mezinárodní ekonomiku, Evropskou unii a problematiku zpracovatelského průmyslu. (str. 20)

MIROSLAV PRCHAL, nar. 1930; od roku 1956 redaktorem ČTK, v šedesátých letech dopisovatelem této agentury v Ghaně a Tanzanii, pak v cizojazyčné redakci pro zahraničí. Od roku 1993 pracuje v Hospodářských novinách, kde kryje světovou ekonomiku, zejména vývoj hospodářství v USA a Japonsku. (str. 8)

PAVLA KORTUSOVÁ, nar. 1974; vystudovala obor mezinárodní vztahy na FSV UK (1998), management sportu na FTVS UK (2000), od r.1999 interní postgraduální studium na FMV VŠE obor mezinárodní politické vztahy, členka VV Českého sdružení pro Spojené národy. (str. 28)

Údaje o ostatních autorech tohoto čísla viz MP 1-9/2000.

